from J. Searight

vols. for £1-0-0

[illegible]. 25th 1917

[redacted]

M. TULLII

CICERONIS

OPERUM OMNIUM

VOL. IX.

ORATIONUM

VOL. VI.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,

IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS

ACADEMIAE TYPOGRAPHI

M DCC XLIX.

Bt. from J. Searight

20. vols. for £1-0-0

Oct. 25th 1917

NEC TIMIDE NEC TEMERE

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

IN VATINIUM.

ORATIO XXXIII.

SI tua tantummodò, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluissem, fecissem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus testimonium, propter turpitudinem vitae, sordesque domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum *aut ita te refutandum*, ut gravem adver-

ſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem arbitrabatur. ſed fui paulo in te intemperantiòr fortaſſe, quàm debui. odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potius, quàm deſpectum, vellem dimittere. quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congreſſu, nemo aditu, nemo ſuffragio, nemo civitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id cauſa impuliſſet, niſi ut ferocitatem tuam iſtam comprimerem, et audaciam frangerem, et loquacitatem pauciſſimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuiſti, Vatini, etiam ſi falſo veniſſes in ſuſpicionem P. Sextio, tamen mihi ignoſcere, ſi in tanto hominis de me optime meriti periculo, et tempori ejus, et voluntati parere voluiſſem. ſed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano ſermonem non modo de Sextio ac*cuſando, ſed* nulla unquam de re fuiſſe,

paulo ante imprudens indicaſti: qui et T. Claudium tecum communicaſſe, et a te conſilium P. Sextii accuſandi petiſſe, et Albinovanum, quem antea vix tibi notum eſſe dixiſſes, domum tuam veniſſe, multa tecum locutum dixeris: denique conciones P. Sextii ſcriptas, quas neque noſſet, neque reperire poſſet, te Albinovano dediſſe, eaſque in hujus judicio eſſe recitatas. in quorum altero es confeſſus, a te accuſatores eſſe inſtructos, et ſubornatos: in altero inconſtantiam tuam cùm levitate, tum etiam perjurio implicatam refelliſti: cum, quem alieniſſimum a t eſſe dixiſſes, eum domi tuae fuiſſe: quer praevaricatorem ab initio judicaſſes, te, quos rogaſſet, ad accuſandum libr dixeris dediſſe. Nimium es vehemer feroxque naturâ: non putas fas eſſe v bum ex ore exire cujuſquam, quod r jucundum et honorificum ad aures t accidat. veniſti iratus omnibus: q ego, ſimulac te adſpexi, prius quan qui coepiſti, cum ante Gellius, nut la ſeditioſorum omnium, teſtimo diceret, ſenſi, *atque* providi. repe *nim te, tanquam* ſerpens e latibul

in hac civitate oppugnatio
u nunc uteris, nonnunquam,
nquam vituperari. ſed quae-
C. Cornelium non defende-
legem aliquam Cornelius con-
a tulerit: num Aeliam, num
em neglexerit: num conſuli
rit: num armatis hominibus
enuerit: num interceſſorem vi
num religiones polluerit: ae-
hauſerit: rempublicam compi-
ſunt, tua ſunt haec omnia. Cor-
modi nihil objectum eſt. codi-
e dicebatur. defendebatur, teſ-
legis ſuis. non recitandi causâ

mihi Cornelii defensionem in maledic-
objiciendam putaris. attamen hoc,
atini, memento, paulo post istam de-
nsionem meam, quam tu bonis viris
isplicuisse dicis, me cùm universi popu-
Romani summa voluntate, tum opti-
i cujusque singulari studio, magnificen-
sime post hominum memoriam consu-
m factum, omniaque ea me pudenter
vendo consecutum esse, quae tu impu-
enter vaticinando sperare te saepe dix-
i. Nam quòd mihi discessum obje-
sti meum, et quod horum, quibus ille
es acerbissimus fuit, qui idem tibi lae-
simus, luctum et gemitum renovare vo-
isti: tantum tibi respondeo, me, cùm tu,
ceteraeque reipublicae pestes, armorum
ausam quaereretis, et cum per meum
omen fortunas locupletium diripere,
anguinem principum civitatis exsorbe-
e, crudelitatem vestram odiumque diu-
urnum, quod in bonos jam inveteratum
habebatis, saturare cuperetis: scelus et
urorem vestrum cedendo maluisse fran-

gere, quam reſiſtendo. quare peto a te, ut mihi ignoſcas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam ſervaram: et, ſi ego te perditorem et vexatorem reipublicae fero, tu me conſervatorem et cuſtodem feras. deinde ejus viri diſceſſum increpas, quem vides, omnium civium deſiderio, ipſius denique reipublicae luctu, eſſe revocatum? at enim dixiſti, non mea, ſed reipublicae cauſa homines de meo reditu laboraſſe. quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in rempublicam ingreſſus optabilius quidquam arbitretur, quam ſe a ſuis civibus reipublicae cauſa diligi. ſcilicet aſpera mea natura, difficilis aditus, gravis vultus, ſuperba reſponſa, inſolens vita: nemo humanitatem meam, nemo conſuetudinem, nemo conſilium, nemo auxilium requirebat: cujus deſiderio (ut haec minima dicam) forum moeſtum, muta curia, omnia denique bonarum artium ſtudia ſiluerunt. ſed nihil ſit factum meâ causâ: omnia illa ſenatus-conſulta, populi juſſa, Italiae totius, cunctarum ſocietatum, collegiorum omnium decreta *de me reip*ublicae causâ eſſe facta fateamur. *quid* ergo, homo imperitiſſime ſo-

ſidae laudis, ac verae dignitatis, praeſtantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriae, atque ad memoriam mei nominis ſempiternam, quam omnes hoc cives meos judicare, civitatis ſalutem cum mea unius ſalute eſſe conjunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. nam, ut tu me carum eſſe dixiſti ſenatui, populoque Romano, non tam meâ causâ, quam reipublicae: ſic ego te, quanquam ſis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico eſſe odio civitati, non tam tuo, quam reipub-
4 licae nomine. Atque, ut aliquando ad te veniam, de me hoc ſit extremum. quid quiſque noſtrûm de ſe ipſe loquatur, non eſt ſane, non eſt requirendum: boni viri judicent. id eſt maximi momenti, et ponderis. duo ſunt tempora, quibus noſtrorum civium ſpectentur judicia de nobis: unum honoris, alterum ſalutis. honos talis populi Romani voluntate paucis eſt delatus, ac mihi: ſalus tanto ſtudio civitatis nemini reddita. de te autem homines quid ſentiant, in honore experti ſumus: *in ſalute expectamus*. et, ut ne *me cum homine uno*, non ſolum impu-

dentissimo atque infimo, conferam: de te ipso, homine et arrogantissimo et mihi inimicissimo, quaero, Vatini, utrum tandem putes, huic civitati, huic reipublicae, huic urbi, his templis, aerario, curiae, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, civibus caeteris; denique deorum immortalium delubris, auspiciis, religionibus, melius fuisse et praestabilius, me civem in hac civitate nasci, an te? cum mihi haec responderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines vix abstinere possint; aut ita dolenter, ut aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respondeto ad ea,
quae de te ipso rogaro. Atque illud te- 5
nebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. habeat hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate et sordibus tuis obtegatur. quaesturam petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat: tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. quaero abs te, teneasne memoria, cum P. Sextius

quaeſtor ſit cunctis ſuffragiis factus, tunc te vix, invitis omnibus, non populi beneficio, ſed conſulis, extremum adhaeſiſſe? in eo magiſtratu, cum tibi magno clamore aquaria provincia ſorte obtigiſſet, miſſuſne ſis a me conſule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumque prohiberes? in eo negotio, cum te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas merces miſſum putares, cumque omnium domos, apothecas, naves, furaciſſime ſcrutarere, hominesque negotia gerentes judiciis iniquiſſimis irretires, mercatores e navi egredientes terreres, conſcendentes morarere: teneaſne memoria, tibi in conventu Puteolis manus eſſe allatas? ad me conſulem Puteolanorum querelas eſſe delatas? poſt quaeſturam, exieriſne legatus in ulteriorem Hiſpaniam, C. Coſconio proconſule? cum illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut, ſi quis navigare velit, certa ſit ratio navigandi: veneriſne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueriſne, quod ſine ſenatus conſulto tibi facere non licuit, in regno Hiempſalis? fueriſne in regno Maſtaneſoſi? veneriſne

iurus interrogem? quaero abs
n universe, quod genus impro-
sceleris in eo magistratu prae-
s? ac tibi jam inde praescribo, ne
es cum clarissimorum virorum
permisceas. ego te, quaecun-
no, de te ipso rogabo; neque te
ssimi viri dignitate, sed ex tuis
extraham; omniaque mea tela
onjicientur, ut nemo per tuum
od soles dicere) saucietur. in
onibus ac visceribus haerebunt.
iam omnium rerum magnarum 6
nortalibus principia ducuntur,
hi respondeas tu, qui te Pytha-

leas; auſpicia, quibus haec urbs condita eſt, quibus omnis reſpublica atque imperium tenetur, contempſeris? initioque tribunatus tui, ſenatui denuntiaris, tuis actionibus augurum reſponſa, atque ejus collegii arrogantiam impedimento non futuram? ſecundum ea quaero, ſervariſne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium advocares, legemque ferres, quod eo die ſcires de caelo eſſe ſervatum? et quoniam hic locus unus eſt, quem tibi cum Caeſare communem eſſe dicas: ſejungam te ab illo, non ſolum reipublicae cauſa, verum etiam Caeſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illius dignitati aſperſa videatur. primum quaero, num tu ſenatui cauſam tuam permittas, quod facit Caeſar? deinde, quae ſit auctoritas ejus, qui ſe alterius facto, non ſuo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me vera vox, et dicam ſine cunctatione quod ſentio) ſi jam violentior aliqua in re C. Caeſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis, ſtudium gloriae, praeſtans animus, excellens nobilitas aliquo impuliſſet, *quod in illo* viro et tum ferendum eſ-

ſet, et maximis rebus, quas poſtea geſſit,
obliterandum: id tu tibi, furcifer, ſumes,
et Vatinii latronis ac ſacrilegi vox audi-
etur, hoc poſtulantis, ut idem ſibi con-
cedatur, quod Caeſari? Sic enim ex te 7
quaero. tribunus plebis fuiſti: ſejunge
te a conſule. collegas habuiſti viros for-
tes novem. ex his tres erant, quos tu
quotidie ſciebas ſervare de coelo, quos ir-
ridebas, quos privatos eſſe dicebas: de
quibus duos praetextatos ſedentes vides,
te aedilitiam praetextam togam, quam
fruſtra confeceras, vendidiſſe: tertium
ſcis ex illo obſeſſo atque afflicto tribuna-
tu, conſularem auctoritatem hominem
eſſe adoleſcentem conſecutum: reliqui
ſex fuerunt: ex quibus partim plane te-
cum ſentiebant, partim medium quen-
dam curſum tenebant. omnes habuerunt
leges promulgatas: in his multas meus
neceſſarius, etiam de mea ſententia, C.
Coſconius, judex noſter: quem, tu diſ-
rumperis, cum aedilitium vides. volo
utì mihi reſpondeas, num quis ex toto
collegio legem ſit auſus ferre, praeter u-
num te? quae tanta in te fuit audacia,
quae tanta vis, ut, cum novem tui colle-

unt
neus
, C.
dis-
olo
oto
r u-
cia,
lle-

conflagraverunt: ecquando dubitaris
tra eas leges cum plebe agere, et c
lium convocare? num quem ex tril
plebis, quicunque seditiosi fuerint,
audacem audieris fuisse, ut unquam
tra legem Aeliam aut Fusiam conc
8 advocaret? Quaero illud etiam
conatusne sis, voluerisne, denique
taris, (est enim res ejusmodi, ut,
modo in mentem venit, nemo sit,

non labefactam rempublicam te tribuno, neque conquaſſatam civitatem, ſed captam hanc urbem atque everſam putares, ut augurem Vatinium ferre poſſemus? hoc loco quaero, ſi, id quod concupieras, augur factus eſſes: in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus: illi autem, quibus eras in deliciis, vix riſum tenebant: ſed quaero, ſi ad caetera vulnera, quibus putaſti rempublicam deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes auguratûs tui; utrum decreturus fueris id, quod augures omnes uſque a Romulo decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas eſſe, an, quia tu ſemper ſic egiſſes, auſpicia fueris augur diſſoluturus? Ac, ne diutius loquar de auguratu tuo, (quod invitus facio, ut recorder ruinas reipublicae: ne-

e tu mihi homo potens iraſ-
co diſſenſiſti; ſed hominem
n progredientem, nihil in re-
entem, tantum animo ab ac-
diſſentientem: cum eum tu
vincla duceres, et a tabula
gae tui mitti juberent: fece-
Roſtra pontem, continuatis
per quem conſul populi Ro-
tiſſimus et conſtantiſſimus,
lio, excluſis amicis, vi per-
inum incitatâ, turpiſſimo
e ſpectaculo, non in carce-
pplicium et ad necem duce-
o, num quis ante te tam fu-
qui id fecerit? ut ſciamus,
um facinorum ſis imitator,
novorum. idemque tu cùm
juſmodi conſiliis ac facino-
ne C. Caeſaris, clementiſſimi
viri, ſcelere verò atque au-

dacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis omnibus expulisses, inclusum domi contineres; cumque non majestate imperii, non jure legum, sed januae praesidio et parietum custodiis, consulis vita tegeretur: miserisne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, ut, quod in privatis semper est servatum, id, te tribuno plebis, consuli domus exilium esse non posset? simulque mihi respondeto tu, qui nos, qui de communi salute consentimus, tyrannos vocas, fuerisne non tribunus plebis, sed intolerandus ex coeno nescio qui, atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam rempublicam, quae auspiciis inventis constituta est, iisdem auspiciis sublatis conarere pervertere: deinde sanctissimas leges, Aeliam et Fusiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, et in audacia Saturnini, et in colluvione Drusi, et in contentione Sulpicii, et in cruore Cinnano, etiam inter Syllana arma vixerunt, solus conculcaris, ac pro nihilo putaris: qui consulem morti objeceris, inclusum obsederis, extrahere ex suis tectis conatus sis: qui in eo magistratu non modo emerseris ex mendicitate,

etiam divitiis nos jam tuis terreas: fuisse tanta crudelitate, ut delectos viros, et principes civitatis tollere, et de-
10 lere tua rogatione conareris? Cum L. Vettium, qui in senatu confessus esset se cum telo fuisse, Cn. Pompeio, summo et clarissimo civi, suis manibus necem afferre voluisse, in concionem produxeris; indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendae causa caeteri tribuni plebis principes civitatis producere consueverunt; ibi tu indicem Vettium, linguam et vocem suam sceleri et menti tuae praebere voluisti, ut diceret L. Vettius in concione tua, rogatus a te, se auctores, et impulsores, et socios habuisse sceleris illius eos viros, quibus e civitate sublatis, quod tu eo tempore moliebare, civitas stare non posset? M. Bibulum, cujus inclusione contentus non eras, interficere volueras, spoliaveras consulatu, patria privare cupiebas: L. Lucullum, cujus tu rebus gestis, quod ipse ad imperatorias laudes a puero videlicet spectaras, vehementius invidebas: *C. Curionem, perpetuum* hostem impro-

ftringebat, credo, oculos Vati-
n tu propter commune odium in
eras, in pofterum autem prop-
um fpem, quae de illo eft, atque
è aliquanto timebas: L. Len-
unc judicem noftrum, flaminem
m, quòd erat eo tempore Gabi-
mpetitor, ejufdem Vettii indi-
imere voluifti. qui fi tum illam
eftemque viciffet, quod ei tuo
on licuit, refpublica victa non
jus etiam filium eodem indicio
e ad patris interitum aggregare
L. Paulum, qui tum quaeftor

impurissime et perditissime hostis, quaestionem de tot amplissimis et talibus viris, indicium Vettio, praemia amplissima? quibus rebus, omnium mortalium non voluntate, sed convicio repudiatis, fregerisne in carcere cervices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret, ejusque sceleris in te ipsum quaestio flagitaretur? et, quoniam crebrò usurpas, legem te de alternis consiliis rejiciendis tulisse, ut omnes intelligant, te n

rectè quidem facere ſine ſcelere potuiſſe, quaero, cum lex eſſet aequa promulgata initio magiſtratûs, multas etiam alias tuliſſes, expectariſne, dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum Clodianum? et poſteaquam ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eum, qui tuam poſt legem reus factus eſſet: ut homo conſularis excluſus, miſer, puncto temporis ſpoliaretur beneficio et aequitate legis tuae? dices familiaritatem tibi fuiſſe cum Q. Maximo. praeclara defenſio facinoris tui. nam Maximi quidem ſumma laus eſt, ſumptis inimicitiis, ſuſceptâ causâ, quaeſitore, conſilioque delecto, commodiorem inimico ſuo conditionem rejectionis dare noluiſſe: nihilque Maximus fecit alienum aut ſua virtute, aut illis viris clariſſimis, Paulis, Maximis, Africanis: quorum gloriam hujus virtute renovatam non modo ſperamus, verum etiam jam videmus. tua fraus, tuum maleficium, tuum ſcelus illud eſt, te id, quod promulgaſſes miſericordiae nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miſeriam *ſuam conſolatur, quod* imagines patris,

chis? erogarisne pecunias ex aera-
nis legibus? eripuerisne partes illo
ore carissimas partim à Caesare, par-
. publicanis? quae cum ita sint, quae-
: te, sisne ex pauperrimo dives fac-
lo ipso anno, quo lex lata est de pe-
s repetundis acerrima? ut omnes in-
ere possent, a te non modò nostra
quos tyrannos vocas, sed etiam a-
simi tui legem esse contemptam: a-
quem tu etiam nos criminari soles,
li sumus amicissimi, cum tu ei con-
liosissime toties maledicas, quoties
finem te esse dicis. atque illud etiam

timè. nullae fuerint ſupplicationes. videſne, me nihil de anni illius cauſa, nihil de eo, quod tibi cum ſummis viris commune eſſe videatur, ſed de tuis propriis ſceleribus ex te quaerere? nulla ſupplicatio fuerit. cedo, quis unquam coenarit atratus? ita enim illud epulum eſt funebre, ut munus ſit funeris: epulae quidem ipſae, dignitatis. Sed omitto e- 13
pulum, populi Romani feſtum diem, argento, veſte, omni apparatu, ornatuque viſendo: quis unquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari coenavit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla unquam data eſt? cum tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius, albatus eſſet; tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, caeteriſque tuiis Furiis funeſtum intuliſti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reipublicae caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi, hanc tantam et tam gravem civitatem ſubjectam eſſe non modo furori, verum etiam irriſioni tuae? hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer, aut adoleſcens inter

quos fueras? Fausti, adolescentis nobilissimi, paulo ante ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras, dominum cum toga pulla, et ejus amicos ante convivium? quae te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templum Castoris, nomen epuli, oculos civium, morem veterem, ejus, qui te invitarat, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare?

14 Quaero illud etiam ex te, quod privatus admisisti: in quo certe jam tibi dicere non licebit, cum clarissimis viris causam tuam esse conjunctam: postulatusne sis lege Licinia et Junia? edixeritne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies venisset, fecerisne, quod in hac republica non modo factum ante nunquam est, sed in omni memoria sit omnino inauditum? appellarisne tribunos plebis, ne causam diceres? levius dixi: quanquam idipsum esset et novum, et non ferendum: sed appellarisne nominatim pestem illius anni, furiam patriae, *tempestatem* reipublicae, Clodium?

qui tamen cum jure, cum more, cum poteſtate judicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim et furorem ſuum, ducemque ſe militibus tuis praebuit. in quo, ne quid à me dictum in te potius putes, quam abs te eſſe quaeſitum; nullum onus imponam mihi teſtimonii: quae mihi brevi tempore ex eodem iſto loco video eſſe dicenda, ſervabo, teque non arguam, ſed, ut in caeteris rebus feci, rogabo. quaero ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quaeſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? urnas delegerit? eas denique omnes res in judicio diſturbando commiſerit, quarum rerum cauſa judicia ſunt conſtituta? ſciaſne tum fugiſſe Memmium? accuſatores eſſe tuos de tuis, tuorumque manibus ereptos? judices quaeſtionum de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo Romano, quaeſtionem, magiſtratus, morem majorum, leges, judices, ſcelerum poenam eſſe ſublatam? haec *omnia ſciaſne* diligentia C. Memmii pub-

licis tabulis eſſe notata, atque teſtata? atque illud etiam quaero, cum, poſtea quam es poſtulatus, ex legatione redieris, ne quis te judicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum velles, liceret, dictitaris cauſam dicere maluiſſe: qui conſentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluiſſes appellatione improbiſſima te ad auxilium nefarium confugiſſe? Et quoniam legationis tuae facta mentio eſt, volo etiam audire de te, quo tandem ſenatus-conſulto legatus ſis? de geſtu intelligo quid reſpondeas; tua lege, dicis. eſne igitur patriae certiſſimus parricida? ſperaraſne id, ut patres conſcripti ex republica funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur? adeone tibi ſordidum conſilium publicum viſum eſt? adeo afflictus ſenatus, adeo miſera et proſtrata reſpublica, ut non nuntios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris provincialis ſenatus more majorum deligere poſſet? eripueras ſenatui *provinciae* decernendae poteſtatem,

imperatoris deligendi judicium, aerarii diſpenſationem: quae nunquam ſibi populus Romanus appetivit, qui nunquam haec a ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt. age, factum eſt horum aliquid in aliis: raro: ſed tamen factum eſt, ut populus deligeret imperatorem. quis legatos unquam audivit ſine ſenatus-conſulto? ante te nemo. poſt continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius: quo etiam majore es malo mactandus, quod non ſolum facto tuo, ſed etiam exemplo rempublicam vulneraſti: neque tantùm es improbus ipſe, ſed etiam alios docere voluiſti. atque illud etiam audire a te cupio: quare, cum ego legem de ambitu ex ſenatus-conſulto tulerim, ſine vi tulerim, ſalvis auſpiciis tulerim, ſalva lege Aelia et Fuſia, tu eam eſſe legem non putes: praeſertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latae ſint, paream. cum mea lex dilucide vetet, BIENNIO, QUO QUIS PETAT, PETITURUSVE SIT, GLADIATORES DARE, NISI EX TESTAMENTO *PRAESTITUTA* DIE: quae tanta in te *ſi amentia,* ut in ipſa petitione gladiato-

rei audeas dare? num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum plebis posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? ob hasce omnes res, sciasne te severissimorum hominum, Sabinorum, fortissimorum virorum, Marsorum et Pelignorum, tribulium tuorum judicio notatum, nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam, tribum Sergiam per-
16 didisse? Ac si haec omnia contemnis ac despicis, quod ita tibi persuaseris, ut palam dictitas, te, diis hominibusque invitis, amore in te incredibili quodam C. Caesaris, omnia, quae velis, consecuturum: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Caesarem nuper Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium praeteritum permoleste tulisse, quod in homine summam fidem probitatemque cognosset: graviterque etiam se ferre, praetorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dissensisset? tum quaesisse quendam, de Vatinio quemadmodum ferret, ipsum respondisse, Vatinium in tribunatu *gratis nihil* fecisse? qui om-*nia in pecunia* posuisset, honore animo

aequo carere debere? quod ſi ipſe, qui te ſuae dignitatis augendae cauſa periculo tuo, nullo ſuo delicto, ferri praecipitem eſt facile paſſus, tamen te omni honore indigniſſimum judicat: ſi te vicini, ſi affines, ſi tribules ita oderunt, ut repulſam tuam, triumphum ſuum duxerint: ſi nemo aſpicit, quin ingemiſcat; nemo mentionem facit, quin execretur: ſi vitant, fugiunt, audire de te nolunt: cum viderunt, tanquam auſpicium malum deteſtantur: ſi cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: ſtrumae denique ab ore improbo demigrarunt, et aliis jam ſe locis collocarunt: ſi es odium publicum populi, ſenatus, univerſorum hominum ruſticanorum; quid eſt, quam ob rem praeturam potius exoptes, quàm mortem? praeſertim cum popularem te velis eſſe, neque ulla in re populo gratius facere poſſis. ſed, ut aliquando audiamus, quàm copioſe mihi ad rogata reſpondeas, concludam jam interrogationem meam, teque in extremo pauca de ipſa cauſa rogabo. Quae- 17
ro, quae tanta in te vanitas, tanta levi*tas fuerit,* ut in hoc judicio T. Annium

iiſdem verbis laudares, quibus eum verbis laudare et boni viri, et boni cives conſueverunt, cum in eundem nuper ab eadem illa teterrima Furia productus ad populum, cupidiſſime falſum teſtimonium dixeris? an erit haec optio et poteſtas tua, ut, cum Clodianas operas, et facinoroſorum hominum et perditorum manum videris, Milonem dicas, id quod in concione dixiſti, gladiatoribus et beſtiariis obſediſſe rempublicam: cum autem ad tales viros veneris, non audeas civem ſingulari virtute, fide, conſtantia vituperare? ſed, cum T. Annium tantopere laudes, et clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorum enim numero mavult T. Annius eſſe, qui a te vituperantur) veruntamen quaero, cum in republica adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit, (id quod non ſolum bonorum, verum etiam improborum judicio declaratum eſt: eſt enim reus uterque ob eandem cauſam, et eodem crimine: alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem eſſe, quam *te, nunquam* ſoles confiteri: *alter tuis conſiliis,* illo tamen adjuvante)

quaero, qui poſſis eos, quos crimine conjungis, teſtimonio disjungere. extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cum multa in Albinovanum de praevaricatione diceres, dixeriſne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe Sextium de vi reum fieri? quavis lege, quovis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiam illud dixeris cauſam Milonis, fortiſſimi viri, conjunctam cum hoc exiſtimari? quae pro me a Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui. quas enim hujus actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti: quicum autem ejus cauſam periculumque conjungis, eum ſummis laudibus extuliſti. ſed hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, ſi te in teſtimonio conſuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

PRO

MARCO CAELIO.

ORATIO XXXIV.

SI quis, Judices, forte nunc adsit, ignarus legum, judiciorum, consuetudinis nostrae: miretur profecto, quae sit tanta atrocitas hujusce causae, quod diebus festis ludisque publicis, omnibus negotiis forensibus intermissis, unum hoc judicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas stare non possit. idem, cum audiat esse legem, quae de seditiosis consceleratisque civibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint, quotidie quaeri jubeat: legem non improbet; crimen, quod versetur in judicio, requirat. *cum audiat*, nullum facinus, nullam

audaciam, nullam vim in judicium vocari: ſed adoleſcentem illuſtri ingenio, induſtria, gratia, accuſari ab ejus filio, quem ipſe in judicium et vocet, et vocarit: oppugnari autem opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laborioſos exiſtimet, quibus otioſis ne in communi quidem otio liceat eſſe. etenim, ſi attendere diligenter, exiſtimare verè de omni hac cauſa volueritis, ſic conſtituetis, Judices, nec deſcenſurum quemquam ad hanc accuſationem fuiſſe, cui, utrum vellet, liceret: nec, cum deſcendiſſet, quidquam habiturum ſpei fuiſſe, niſi alicujus intolerabili libidine, et nimis acerbo odio niteretur. ſed ego Atratino, humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo neceſſario, ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel aetatis. ſi voluit accuſare: pietati tribuo. ſi juſſus eſt: neceſſitati. ſi ſperavit aliquid: pueritiae. caeteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum. Ac mihi quidem 2
videtur, Judices, hic introitus defenſionis *adoleſcentiae* M. Caelii maxime con-

venire, ut ad ea, quae accusatores, deformandi hujus causa, detrahendae spoliandaeque dignitatis gratia dixerunt, primum respondeam. objectus est pater variè, quod aut parum splendidus ipse, aut parum pie tractatus a filio diceretur. de dignitate Caelius notis ac majoribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus, facile ipse respondet. quibus autem, propter senectutem, quod jam diu minus in foro nobiscum versatur, non aeque est cognitus; hi sic habeant: quaecunque in equite Romano dignitas esse possit, quae certe potest esse maxima, eam semper in M. Caelio habitam esse summam, hodieque haberi, non solum a suis, sed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de causa esse notus. equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. nam, quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed judicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex juratis. quid parentes sentiant, lacrymae matris incredibilisque moeror, squalor patris et haec praesens moestitia, quam cer-

nitis,luctuſque declarat. nam,quod eſt objectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis:nemini unquam praeſenti Puteolani majores honores habuerunt,quam abſenti M.Caelio:quem et abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt, et ea non petenti detulerunt, quae multis petentibus denegarunt: iidemque nunc lectiſſimos viros,et noſtri ordinis,et equites Romanos cum legatione ad hoc judicium, et cum graviſſima atque ornatiſſima laudatione miſerunt. videor mihi jeciſſe fundamenta defenſionis meae: quae firmiſſima ſunt, ſi nituntur judicio ſuorum. neque enim vobis ſatis commendata hujus aetas eſſe poſſet, ſi non modo parenti, tali viro, verum etiam municipio tam illuſtri ac tam gravi diſpliceret.
Equidem, ut ad me revertar, ab his fon- 3
tibus profluxi ad hominum famam: et meus hic forenſis labor, vitaeque ratio dimanavit ad exiſtimationem hominum paulo latius commendatione ac judicio meorum. nam, quod objectum eſt de pudicitia, quodque omnium accuſatorum *non criminibus, ſed vocibus, maledictiſque celebratum eſt*, id nunquam tam a-

esse formosum M. Caelium, ut eum poeniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta pervulgata in omnes, quorum in adolescentia forma et species fuit liberalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi, praeter contumeliam: quae si petulantius iactatur, convicium; si facetius, urbanitas nominatur. quam quidem partem accusationis admiratus sum, et moleste tuli potissimum esse Atratino datam. neque enim decebat, neque aetas illa postulabat, neque, id quod animadvertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione versari. vellem aliquis ex vobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset. aliquanto liberius, et fortius, et magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecum, Atratine, agam levius, quod et pudor tuus moderatur orationi meae; et meum erga te, parentemque tuum, beneficium tueri debeo. illud tamen te esse admonitum volo: primum, qualis es, ta-

gâ, constitutus: et ut exercitatione, ludoque, campestri tunicati uteremur. eademque erat, si statim mereri stipendia coeperamus, castrensis ratio ac militaris. qua in aetate, nisi qui se ipse sua gravitate et castimonia, et cum disciplina domestica, tum etiam naturali quodam bono defenderat, quoquo modo a suis custoditus esset, tamen infamiam veram effugere non poterat. sed qui prima illa imperia aetatis, integra, atque inviolata praestitisset: de ejus fama ac pudicitia, cum is jam se corroboravisset, ac vir inter viros esset, nemo loquebatur. studuit Catilinae, cum jam aliquot annos esset in foro, Caelius. et multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni aetate fecerunt. habuit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum. utebatur hominibus improbis multis: et quidem optimis se viris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebrae libidinum multae: erant etiam industriae quidam stimuli, ac laboris. flagrabant *vitia* libidinis apud illum: vigebant etiam *studia rei militaris.* neque ego unquam

longe ab ista suspicione abhorrere
hoc enim adolescente scitis con-
mecum petisse Catilinam. ad
accessit, aut si a me discessit un-
quanquam multi boni adolescen-
homini nequam atque improbo
erunt) tum existimetur Caelius Ca-
e nimium familiaris fuisse. at enim
ea scimus, et vidimus esse hunc in il-
s amicis. quis negat? sed ego illud tem-
s aetatis, quod ipsum sua sponte infir-
um, aliorum libidine infestum est, id
oc loco defendo. fuit assiduus mecum,
raetore me: non noverat Catilinam.
fricam tum praetor ille obtinebat. se-
ıtus est annus. causam de pecuniis re-
etundis Catilina dixit. mecum erat hic:
li ne advocatus quidem venit unquam.
inceps fuit annus, quo ego consulatum
etivi: petebat Catilina mecum. nun-
uam ad illum accessit: a me nunquam
ecessit. Tot igitur annos versatus in
oro sine suspicione, sine infamia, studu-
Catilinae iterum petenti. quem ergo
d finem putas custodiendam illam aeta-
em fuisse? nobis quidem olim annus e-
t unus, ad cohibendum brachium to-

tis aſſimulatae tenebat. neque unquam
ex illo delendi hujus imperii tam conſce-
leratus impetus extitiſſet, niſi tot vitio-
rum tanta immanitas quibuſdam facili-
tatis et patientiae radicibus niteretur.
quare iſta conditio, Judices, reſpuatur;
nec Catilinae familiaritatis crimen hae-
reat. eſt enim commune cum multis, et
cum quibuſdam etiam bonis. me ipſum,
me inquam, quondam penè ille decepit,
cum et civis mihi bonus, et optimi cujuſ-
que cupidus, et firmus amicus ac fidelis
videretur. cujus ego facinora oculis pri-
us, quam opinione, manibus ante, quam
ſuſpicione, deprehendi. cujus in magnis
catervis amicorum, ſi fuit etiam Caelius,
magis eſt, ut ipſe moleſte ferat erraſſe ſe,
ſicuti nonnunquam in eodem homine me
quoque erroris mei poenitet, quam ut
iſtius amicitiae crimen reformidet. Ita- 7
que a maledictis pudicitiae ad conjurati-
onis invidiam oratio eſt veſtra delapſa.
poſuiſtis enim, atque id tamen tituban-
ter et ſtrictim, conjurationis hunc, prop-
ter amicitiam Catilinae, participem fuiſ-
ſe: in quo non modo crimen non haere-
bat, ſed vix diſerti adoleſcentis cohaere-

bat oratio.qui enim tantus furor in Caelio? quod tantum aut in moribus naturaque vulnus, aut in re atque fortuna? ubi denique eſt in iſta ſuſpicione Caelii nomen auditum? nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico, non modo ſi ſocius conjurationis, ſed niſi inimiciſſimus iſtius ſceleris fuiſſet, nunquam conjurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare voluiſſet. quod, haud ſcio, an de ambitu et de criminibus iſtis ſodalium ac ſequeſtrium (quoniam huc incidi) ſimiliter reſpondendum putem. nunquam enim tam Caelius amens fuiſſet, ut, ſi ſe iſto infinito ambitu commaculaſſet, ambitus alterum accuſaret: neque ejus facti in altero ſuſpicionem quaereret, cujus ipſe ſibi perpetuam licentiam optaret: nec, ſi ſibi ſemel periculum ambitus ſubeundum putaret, ipſe alterum iterum ambitûs crimine arceſſeret. quod quanquam nec ſapienter et me invito facit, tamen eſt ejuſmodi cupiditatis, ut magis inſectari alterius innocentiam, quam de ſe timide cogitare videatur. nam quòd aes alienum *objectum* eſt, ſumptus reprehenſi, tabu-

lae flagitatae: videte, quàm pauca re-
ſpondeam. tabulas,qui in patris poteſta-
te eſt, nullas conficit. verſuram nun-
quam omnino fecit ullam. ſumptus uni-
us generis objectus eſt, habitationis: tri-
ginta millibus dixiſtis eum habitare.nunc
demum intelligo, P. Clodii inſulam eſſe
venalem, cujus hic in aediculis habitet,
decem, ut opinor, millibus. vos autem,
dum illi placere vultis,ad tempus ei men-
dacium veſtrum acommodaviſtis. repre-
hendiſtis, a patre quod ſemigrarit. quod
quidem jam in hac aetate minime repre-
hendendum eſt. qui cum et ex reipubli-
cae cauſa eſſet mihi quidem moleſtam,ſibi
tamen glorioſam victoriam conſecutus,
et per aetatem magiſtratus petere poſſet,
non modo permittente patre, ſed etiam
ſuadente, ab eo ſemigravit: et, cum do-
mus patris a foro longe abeſſet, quo faci-
lius et noſtras obire domos, et ipſe a ſuis
coli poſſet,conduxit in Palatio non mag-
no domum. Quo loco poſſum dicere 8
id, quod vir clariſſimus, M. Craſſus,cum
de adventu regis Ptolemaei quereretur,
paulo ante dixit: ‘ utinam ne in nemo-
‘ *re Pelio* .... ’ ac longius quidem mihi

contexere hoc carmen liceret. ‘nam ‘nunquam hera errans’ hanc moleſtiam nobis exhiberet, ‘Medea animo aegra, ‘amore ſaevo ſaucia....’ ſic enim, Judices, reperietis, quòd, cum ad id loci venero, oſtendam, hanc Palatinam Medeam, migrationemque huic adoleſcenti cauſam ſive malorum omnium, ſive potius ſermonum fuiſſe. quamobrem illa, quae ex accuſatorum oratione praemuniri jam, et fingi intelligebam, fretus veſtra prudentia, Judices, non pertimeſco. aiebant enim fore teſtem ſenatorem, qui ſe pontificiis comitiis pulſatum a Caelio diceret. a quo quaeram, ſi prodierit: primum cur ſtatim nihil egerit: deinde, ſi id queri, quàm agere maluerit, cur productus a vobis potius, quam ipſe per ſe: cur tanto poſt potius, quam continuo, queri maluerit. ſi mihi ad haec acute, arguteque reſponderit, tum quaeram denique, ex quo iſte fonte ſenator emanet. nam ſi ipſe orietur et naſcetur ex ſeſe, fortaſſe, ut ſoleo, commovebor. ſin autem, ut rivulus, arceſſitus et ductus ab ipſo *capite accuſationis* veſtrae; laetabor, *cùm tanta gratia* tantiſque opibus accu-

ſatio veſtra nitatur, unum ſenatorem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inventum. nec tamen illud genus alterum nocturnorum teſtium pertimeſco. eſt enim dictum ab illis, fore qui dicerent, uxores ſuas, a coena redeuntes, attrectatas eſſe a Caelio. graves erunt homines, qui hoc jurati dicere audebunt: cum ſit his confitendum, nunquam ſe, ne congreſſu quidem, et conſtituto coepiſſe de tantis injuriis experiri. Sed totum genus 9
oppugnationis hujus, Judices, et jam proſpicitis animis, et, cum inferetur, propulſare debebitis. non enim ab iiſdem accuſatur M. Caelius, a quibus oppugnatur. palam in eum tela jaciuntur, clam ſubminiſtrantur. neque id ego dico, ut invidioſum ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet. funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt quod viri fortiſſimi ſolent. laeſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti. ſed veſtrae ſapientiae tamen eſt, Judices, non, ſi cauſa juſta eſt viris fortibus oppugnandi M. Caelium, ideo vobis quoque vos cauſam putare eſſe juſtam *alieno dolori* potius, quam veſtrae fidei *conſulendi*. quae ſit multitudo in foro,

quae genera, quae studia, quae varietas
hominum, videtis. ex hac copia quàm
multos esse arbitramini, qui hominibus
potentibus, gratiosis, disertis, cum ali-
quid eos velle arbitrentur, ultro se offer-
re soleant, operam navare, testimonium
polliceri? hoc ex genere si qui se in hoc
judicium forte projecerint, excluditote
eorum cupiditatem, Judices, sapientia
vestra: ut eodem tempore et hujus saluti,
et religioni vestrae, et contra periculosis-
simas hominum potentias conditioni om-
nium civium providisse videamini. equi-
dem vos abducam a testibus: neque hu-
jus judicii veritatem, quae mutari nullo
modo potest, in voluntate testium collo-
cari sinam: quae facillime fingi, nullo ne-
gotio flecti ac detorqueri potest. argu-
mentis agemus: signis omni luce clario-
ribus crimina refellemus. res cum re,
causa cum causa, ratio cum ratione pug-
10 nabit. Itaque illam partem causae fa-
cile patior graviter et ornate a M. Crasso
esse peroratam, de seditionibus Neapoli-
tanis, de Alexandrinorum pulsatione
Puteolana, de bonis Pallae. vellem dic-
tum esset ab eodem etiam de Dione. de

quo ipſo tamen quid eſt, quod expectetis: quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? etenim reus, qui hujus dictus eſt et adjutor fuiſſe, et conſcius, P. Aſcitius; is judicio eſt liberatus. quod igitur eſt hujuſmodi crimen, ut, qui commiſit, non neget: qui negavit, abſolutus ſit: id hic pertimeſcat, qui non modo a facto, verum etiam a conſcientiae ſuſpicione abfuit? et, ſi Aſcitio cauſa plus profuit, quàm nocuit invidia, huic oberit tuum maledictum, qui iſtius facti non modo ſuſpicione, ſed ne infamia quidem eſt aſperſus? at praevaricatione eſt Aſcitius liberatus. perfacile eſt iſti loco reſpondere, mihi praeſertim, a quo iſta cauſa defenſa eſt. ſed Caelius optimam cauſam Aſcitii eſſe arbitratur: cujuſmodi autem ſit, a ſua putat eſſe ſejunctam: neque ſolum Caelius, ſed etiam adoleſcentes humaniſſimi et doctiſſimi, rectiſſimis ſtudiis atque optimis artibus praediti, Titus Caiuſque Coponii, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt: qui cùm doctrinae ſtudio atque humanitatis, tum etium hoſpitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium, ut audiſtis. fu-

erat ei cognitus Alexandriae. quid aut hic, aut ſummo ſplendore praeditus, frater ejus, de M. Caelio exiſtimet, ex ipſis, ſi producti erunt, audietis. ergo haec removeantur, ut aliquando, in quibus cau-
11 ſa nititur, ad ea veniamus. Animadverti enim, Judices, audiri a vobis meum familiarem, L. Herennium, perattentè. in quo etſi magna ex parte ingenio ejus, et dicendi genere quodam tenebamini: tamen nonnunquam verebar, ne illa ſubtiliter ad criminandum inducta oratio ad animos veſtros ſenſim ac leniter accideret. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis juventutis, multa de moribus; et, qui in reliqua vita mitis eſſet, et in hac ſuavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, verſari perjucunde ſoleret, fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter. objurgavit M. Caelium, ſicut neminem unquam parens. multa de incontinentia, intemperantiaque diſſeruit. quid quaeritis, Judices? ignoſcebam vobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triſte illud, et tam aſperum genus orationis horrebam. ac prima pars

oenasse dicit, qui aut abiuut...
ecesse est idem dicere. neque vero
commovet, quod sibi in Luper-
em esse Caelium dixit. fera quae-
alitas, et plane pastoritia, atque
germanorum Lupercorum: quo-
tio illa silvestris ante est instituta,
imanitas atque leges. si quidem
do nomina deferunt inter se soda-
tiam commemorant sodalitatem
ando, ut ne, si quis id forte ne-
nere videatur. sed haec omittam:
uae me magis moverunt, respon-
eliciarum objurgatio fuit longa,
ior: plusque disputationis habu-
atrocitatis: quo etiam audita est
... Clodius. amicus me-

Asperam frontem litigantem. tibi au-
tem, Balbe, respondebo primum preca-
rio, si licet, si fas est defendi a me eum,
qui nullum convivium renuerit, qui un-
guenta sumpserit, qui Baias viderit. E-
quidem multos et vidi in hac civitate, et
audivi, non modo qui primoribus labris
gustassent genus hoc vitae, et extremis,
ut dicitur, digitis attigissent, sed qui to-
tam adolescentiam voluptatibus dedis-
sent, emersisse aliquando, et se ad frugem
bonam, ut dicitur, recepisse, gravesque
homines atque illustres fuisse. datur enim
concessu omnium huic aliquis ludus ae-
tati, et ipsa natura profundit adolescen-
tiae cupiditates: quae si ita erumpunt, ut
nullius vitam labefactent, nullius domum
evertant, faciles et tolerabiles haberi so-
lent. sed tu mihi videbare ex communi
infamia juventutis aliquam invidiam Cae-
lio velle conflare. itaque omne illud si-
lentium, quod est orationi tributum tuae,
fuit ob eam causam, quod uno reo pro-
posito de multorum vitiis cogitabamus.
facile est accusare luxuriem. dies jam me
deficiet, si, quae dici in eam sententiam
possunt, coner expromere: de corrupte-

lis, de adulteriis, de protervitate, de ſumptibus, immenſa oratio eſt. ut tibi reum neminem, ſed vitia proponas, res tamen ipſa et copioſe et graviter accuſari poteſt. ſed veſtrae ſapientiae eſt, Judices, non abduci ab reo: nec, quos aculeos habeat ſeveritas gravitaſque veſtra, cum eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, et in reum: cum is non ſuo crimine, ſed multorum vitio ſit in quoddam odium injuſtum vocatus. itaque ſeveritati tuae, ut oportet, ita reſpondere non audeo: erat enim meum deprecari vacationem adoleſcentiae, veniamque petere: non, inquam, audeo: perfugiis non utor aetatis: conceſſa omnibus jura dimitto: tantum peto, ut, ſi qua eſt invidia communis hoc tempore aeris alieni, petulantiae, libidinum juventutis, quam video eſſe magnam, ne huic aliena peccata, ne aetatis ac temporum vitia noceant. atque ego idem, qui haec poſtulo, quin criminibus, quae in hunc nondum proprie conferuntur, diligentiſſime re*ſpondeam,* non recuſo. Sunt autem 13
duo crimina, auri, et veneni: in quibus

una atque eadem persona urgetur. aurum sumptum a Clodia: venenum quaesitum, quod Clodiae daretur, dicitur: omnia sunt alia, non crimina, sed maledicta jurgii petulantis magis, quam publicae quaestionis. adulter, impudicus, sequester, convicium est, non accusatio. nullum est enim fundamentum horum criminum, nulla sedes. voces sunt contumeliosae, temere ab irato accusatore, nullo auctore, emissae. horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, et caput. auro opus fuit: sumpsit a Clodia, sumpsit sine teste, habuit quamdiu voluit. maximum video signum cujusdam egregiae familiaritatis. necare eandem voluit, quaesivit venenum, sollicitavit quos potuit, paravit, locum constituit, attulit. magnum rursus odium video cum crudelissimo discidio extitisse. res est omnis in hac causa nobis, Judices, cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota: de qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis causa. sed intelligis pro tua praestanti prudentia, Cn. Domiti, *cum hac sola* rem esse nobis: *quae si se aurum* Caelio commodasse no

dicit, ſi venenum ab hoc ſibi paratum eſ-
ſe non arguit; petulanter facimus, ſi ma-
tremfamilias ſecus, quam matronarum
ſanctitas poſtulat, nominamus. ſin, iſta
muliere remota, nec crimen ullum, nec
opes ad oppugnandum Caelium illis re-
linquentur; quid eſt aliud, quod nos pa-
troni facere debeamus, niſi ut eos, qui
inſectantur, repellamus? quod quidem
facerem vehementius, niſi intercederent
mihi inimicitiae cum iſtius mulieris viro:
fratrem volui dicere: ſemper hic erro.
nunc agam modice, nec longius progre-
diar, quam me mea fides et cauſa ipſa co-
get. neque enim muliebres unquam inimi-
citias mihi gerendas putavi, praeſertim
cum ea, quam omnes ſemper amicam om-
nium potius, quam cujuſquam inimicam
putaverunt. Sed tamen ex ipſa quae- 14
ram prius, utrum me ſecum ſevere, et
graviter, et priſce agere malit, an remiſ-
ſe, ac leniter, et urbane. ſi illo auſtero
more ac modo: aliquis mihi ab inferis
excitandus eſt, ex barbatis illis, non hac
barbula, qua iſta delectatur; ſed illa hor-
rida, quam in ſtatuis antiquis et imagini-
bus videmus, qui objurget mulierem, et

pro me loquatur, ne iſta mihi forte ſuccenſeat. exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis; ac potiſſimum Caecus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. qui profecto, ſi extiterit, ſic aget et ſic loquetur: Mulier, quid tibi cum Caelio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares, aut tam inimica, ut venenum timeres? non patrem tuum videras? non patruum? non avum, proavum, atavum audieras conſules fuiſſe? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſſimi ac fortiſſimi viri, patriaeque amantiſſimi? qui, ſimulac pedem limine extulerat, omnes prope cives virtute, gloria, dignitate ſuperabat: cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Caelius tam conjunctus fuit? cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, niſi quaedam temeritas ac libido? nonne te, ſi noſtrae imagines viriles non commovebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia, aemulam domeſticae laudis *in gloria muliebri* eſſe admonebat?

cum in viris, tum etiam in foen
petita, moverunt? ideone ego
Pyrrhi diremi, ut tu amorum tur
rum quotidie foedera ferires? ide
adduxi, ut eâ tu incestè uterere?
am munivi, ut eam tu alienis viri
tata celebrares? Sed quid eg
ces, ita gravem personam induxi
rear, ne se idem Appius repente c
tat, et Caelium incipiat accusare
gravitate censoria? sed videro ho
rius, atque ita, Judices, ut vel se
mis disceptatoribus M. Caelii vit
probaturum esse confidam. tu ve
lier (jam enim ipse tecum nulla p
introducta loquor) si ea, quae faci

teria, Baias, actas, convivia, comessati-
ones, cantus, symphonias, navigia jac-
tant: iidemque significant, nihil se, te
invita, dicere. quae tu, quoniam mente
nescio qua effrenata, atque praecipiti, in
forum deferri judiciumque voluisti; aut
diluas oportet, et falsa esse doceas, aut
nihil neque crimini tuo, neque testimo-
nio credendum esse fateare. sin autem ur-
banius me agere mavis, sic agam tecum.
removebo illum senem durum ac pene a-
grestem: ex his igitur tuis sumam ali-
quem, ac potissimum minimum fratrem,
qui est in isto genere urbanissimus: qui
te amat plurimum: qui, propter nescio
quam, credo, timiditatem, et nocturnos
quosdam inanes metus, tecum semper
pusio cum majore sorore cubitavit. eum
putato tecum loqui: Quid tumultuaris,
soror? quid insanis? quid, clamore exor-
sa, verbis parvam rem magnam facis? vi-
cinum adolescentulum aspexisti: can-
dor hujus te, et proceritas, vultus, ocu-
lique perpulerunt: saepius videre voluis-
ti: fuisti nonnunquam in iisdem hortis
ipsa nobilis mulier: illum filium familias
patre parco ac tenaci, habere tuis copiis

devinctum non potes: calcitrat, reſpuit, non putat tua dona eſſe tanti. confer te aliò. habes hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparaſti, quò omnis juventus natandi cauſa venit. hinc licet conditiones quotidie legas. cur huic, qui
te ſpernit, moleſta es? Redeo nunc ad 16
te, Caeli, viciſſim, ac mihi auctoritatem patriam, ſeveritatemque ſuſcipio: ſed dubito quem patrem potiſſimum ſumam. Caecilianumne aliquem, vehementem atque durum? ‘nunc enim demum mihi ani-
‘ mus ardet, nunc meum cor cumulatur i-
‘ ra . . .’ aut illum, ‘ ô infelix, ô ſceleſte . . .’
ferrei ſunt iſti patres . . . ‘ egone quid di-
‘ cam? egone quid velim? quae tu omnia
‘ tuis foedis factis facis, ut nequidquam
‘ velim.’ vix ferenda diceret talis pater,
‘ cur te in iſtam vicinitatem meretriciam
‘ contuliſti? cur illecebris cognitis non
‘ refugiſti? cur alienam ullam mulierem
‘ noſti? dede te, ac disjice, per me licebit.
‘ ſi egebis, tibi dolebit: mihi ſat eſt, quî,
‘ aetatis quod reliquum eſt, oblectem
‘ meae.’ huic triſti ac decrepito ſeni reſponderet Caelius, ſe nulla cupiditate inductum de via deceſſiſſe. quid ſigni? nul-

li ſumptus, nulla jactura, n
at fuit fama. quotus quiſqu
gere poteſt in tam maledica c
cinum ejus mulieris miraris n
cujus frater germanus ſermor
rum effugere non potuit? le
clementi patri, cujuſmodi ille e
'effregit? reſtituentur: diſcidi
'refarcietur,' Caelii cauſa eſt ex
ma. quid enim eſſet, in quo ſe n
defenderet? nihil jam in iſtam n
dico: ſed, ſi eſſet aliqua diſſimili
quae ſe omnibus pervulgaret, q
beret palam decretum ſemper ali
cujus in hortos, domum, Baias, ju
libidines omnium commearent: q
tiam aleret adoleſcentes, et parſimo
patrum ſuis ſumptibus ſuſtentaret:
dua libere, proterva petulanter, dive
fuſe, libidinoſa meretricio more vive
adulterum ego putarem, ſi quis hanc p
17 lo-liberius ſalutaſſet? Dicet aliqu
haec igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſ
tuis adoleſcentes? ob hanc cauſam ti
hunc puerum parens commendavit,
tradidit, ut in amore et voluptatibus a
doleſcentiam ſuam collocaret: et hanc tu

vitam, atque haec ſtudia defenderes? ego, ſi qui, Judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit, ut reſpueret omnes voluptates, omnemque vitae ſuae curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remiſſio, non aequalium ſtudia, non ludi, non convivia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude et cum dignitate conjunctum: hunc meâ ſententiâ divinis quibuſdam bonis inſtructum, atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuiſſe arbitror, Camillos, Fabricios, Curios, omneſque eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt. verum haec genera virtutum non ſolum in moribus noſtris, ſed vix jam in libris reperiuntur. chartae quoque, quae illam priſtinam ſeveritatem continebant, obſoleverunt; neque ſolum apud nos, qui hanc ſectam rationemque vitae re magis, quam verbis ſecuti ſumus, ſed etiam apud Graecos, doctiſſimos homines, quibus, cum facere non poſſent, loqui tamen et ſcribere honeſte et magnifice licebat. alia quaedam mutatis Graeciae temporibus, praec

ant. itaque alii voluptatis cauſa
a ſapientes facere dixerunt: neque
ac orationis turpitudine eruditi ho-
nes refugerunt. alii cum voluptate
gnitatem conjungendam putaverunt,
ut res maxime inter ſe repugnantes di-
cendi facultate conjungerent. illud u-
num directum iter ad laudem cum la-
bore qui probaverunt, prope jam ſoli in
ſcholis ſunt relicti. multa enim nobis
blandimenta natura ipſa genuit, quibus
ſopita virtus conniveret: et interdum
multas vias adoleſcentiae lubricas oſten-
dit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine
caſu aliquo, aut prolapſione vix poſſet;
et multarum rerum jucundiſſimarum va-
rietatem dedit, qua non modo haec aetas,
ſed etiam jam corroborata caperetur.
quamobrem ſi quem forte inveneritis,
qui aſpernetur oculis pulchritudinem re-
rum, non odore ullo, non tactu, non ſa-
pore capiatur, excludat auribus omnem
ſuavitatem: huic homini ego fortaſſe, et
pauci deos propitios, plerique autem ira-
18 tos putabunt. Ergo haec deſerta via,
et inculta, atque interclusa jam frondi-
bus et virgultis relinquatur: detur ali-

praescriptio, moderatioque teneatur: parcat juventus pudicitiae suae, ne spoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne foenore trucidetur, ne incurrat in alterius domum atque famam: ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis inferat: ne quem vi terreat; ne intersit insidiis: scelere careat: postremo, cum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum aetatis, atque ad inanes hasce adolescentiae cupiditates; revocet se aliquando ad curam rei domesticae, rei forensis, rei publicae: ut ea, quae ratione antea non perspexerat, satietate abjecisse, experiendo contempsisse videatur. ac multi et nostra, et patrum, maiorumque memoria. Iudices, summi

tas in adolescentia, partim profusa
uries, magnitudo aeris alieni, sump-
us, libidines, nominarentur: quae mul-
is posteà virtutibus obtecta, adolescen-
iae, qui vellet, excusatione defende-
et. At vero in M. Caelio (dicam e-
im jam confidentiùs de studiis ejus ho-
estis, quoniam audeo quaedam, fre-
us vestrâ sapientiâ, libere confiteri) nul-
a luxuries reperietur, nulli sumptus,
nullum aes alienum, nulla conviviorum
c lustrorum libido. quod quidem viti-
um ventris et gutturis non modo non
ninuit aetas hominibus, sed etiam auget.
mores autem, et hae deliciae quae vo-
antur, quae firmiore animo praeditis

batis: quod ſaepe etiam ſi induſtriâ non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio et bonis artibus inſtituta, et cura et vigiliis elaborata. atque ſcitote, Judices, eas cupiditates, quae objiciuntur Caelio, atque haec ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe. fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſaepe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc, quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando poſſit ſuſtinere. an vos aliam cauſam eſſe ullam putatis, cur, in tantis praemiis eloquentiae tanta voluntate di-

...em hominem admodum adolescens in judicium vocavisset? hic, si laborem fugeret, si obstrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie versaretur? appeteret inimicitias? in judicium vocaret? subiret periculum capitis? ipso inspectante populo Romano tot menses aut de salute, aut de gloria dimicaret? Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiae denique ipsae loquuntur? illae vero non loquuntur solum, verum etiam personant, huc unius mulieris libidinem esse prolapsam, ut ea non modo solitudin...
...e tenebras, atque h...

tia, verum etiam a majorum consuetudine, atque concessis. quando enim hoc factum non est? quando reprehensum? quando non permissum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? hîc ego jam rem definiam: mulierem nullam nominabo: tantum in medio relinquam. si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocarit, virorum alienissimorum conviviis uti instituerit; si hoc in urbe, si in hortis, si in Baiarum illa celebritate faciet; si denique ita sese geret, non incessu solum, sed ornatu, atque comitatu; non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu, osculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut non solum meretrix, sed etiam procax videatur: cum hac si quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluisse videatur? obliviscor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quae abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt, negligo. ne sint haec in te dicta, quae

aut impudentia et huic, et caeteris ma
nam ad se defendendum facultatem d
21 bit. Sed quoniam emersisse jam e v
dis, et scopulos praetervecta videtur or
tio mea, perfacilis mihi reliquus curs
ostenditur. duo sunt enim crimina u
in muliere summorum facinorum: au
quod sumptum a Clodia dicitur; et ven
ni, quod ejusdem Clodiae necandae cau
parasse Caelium criminantur. auru
sumpsit, ut dicitis, quod L. Lucceii serv
daret, per quos Alexandrinus Dio,

tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen vel in legatis insidiandis, vel in servis ad hospitem domi necandum sollicitandis: plenum sceleris consilium, plenum audaciae. quo quidem in crimine primum illud requiram, dixeritne Clodiae, quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit. si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se conscientiae scelere devinxit. tune aurum ex armario tuo promere ausa es? tune Venerem illam tuam spoliatricem spoliare ornamentis? caeterum, cum scires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem legati, ad L. Lucceii, sanctissimi hominis atque integerrimi, labem sceleris sempiterni; huic facinori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popularis ministra, tua denique hospitalis illa Venus adjutrix esse non debuit. vidit hoc Balbus: celatam esse Clodiam dixit, atque ita Caelium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorum aurum quaerere. si tam familiaris erat Clodiae, quam tu esse vis, cum de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet aurum. si tam familiaris non erat, non dedit. ita si verum

tibi Caelius dixit, ô immoderata mulier,
ſciens tu aurum ad facinus dediſti: ſi non
22 eſt auſus dicere, non dediſti. Quid e-
go nunc argumentis huic crimini, quae
ſunt innumerabilia, reſiſtam? poſſum di-
cere, mores M. Caelii longiſſime a tanti
ſceleris atrocitate eſſe disjunctos; mini-
me eſſe credendum, homini tam ingeni-
oſo tamque prudenti non veniſſe in men-
tem, rem tanti ſceleris ignotis alieniſ-
que ſervis non eſſe credendam. poſſum
etiam illa et caeterorum patronorum, et
mea conſuetudine, ab accuſatore perqui-
rere, ubi ſit congreſſus cum ſervis Luc-
ceii Caelius: qui ei fuerit aditus. ſi per
ſe, qua temeritate? ſi per alium, per quem?
poſſum omnes latebras ſuſpicionum per-
agrare dicendo. non cauſa, non locus,
non facultas, non conſcius, non perfici-
endi, non occultandi maleficii ſpes, non
ratio ulla, non veſtigium maximi facino-
ris reperietur. ſed haec, quae ſunt ora-
toris propria: quae mihi non propter in-
genium meum, ſed propter hanc exerci-
tationem uſumque dicendi fructum ali-
quem *ferre potuiſſent*, cum a me ipſo la-
borata proferri viderentur, brevitatis

nus in famam, atque fortunas fu
que non audiſſet illatum à Caelio,
neglexiſſet, neque tuliſſet. an ille
la humanitate praeditus, illis ſtud
tibus, atque doctrinâ, illius ipſius
lum, quem propter haec ipſa ſtud
gebat, negligere potuiſſet? et, quo
nus in alienum hominem illatum
acciperet, id omiſiſſet curare in hc
quod per ignotos actum cùm com
ſet, doleret, id à ſuis tentatum ne
ret? quod in agris locisve publicis ſi
reprehenderet, id in urbe ac ſuae
coeptum eſſe leviter ferret? quod i
cujus agreſtis periculo non praetern
ret, id homo eruditus in inſidiis do

quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipſam pro ſe cauſam, et veritatem poſſe mittere? haec eſt innocentiae defenſio, haec ipſius cauſae oratio, haec una vox veritatis. in crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, et in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, quae tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an gravis, ſapiens, moderatuſque vir religioſe teſtimonium dix-
23 iſſe videatur. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum poſſum. quae fuit enim cauſa, quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Caelius? ne aurum redderet? num petivit? ne crimen haereret? num quis objecit? nu

quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Caelio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. credibile est igitur, tantum facinus nullam ob causam esse commissum? et vos non videtis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur? cui denique commisit? quo adjutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? servisne mulieris? sic enim objectum est. et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam si caetera inimica oratione detrahitis, ut omnes suas fortunas alienis servis committeret? at quibus servis? refert enim magnopere id ipsum: hisne, quos intelligebat non communi conditione servitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius cum domina vivere? quis enim hoc non videt, Judices? aut quis hoc ignorat, in ejusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit: in qua lustra, libidines,

luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur: hic servos, non esse servos? quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui versentur iisdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus ac luxuria redundet? id igitur Caelius non videbat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis, istos quoque servos familiares esse dominae sciebat. sin ei tanta consuetudo, quanta a vobis inducitur, non erat: quae cum servis potuit familiaritas
24 esse tanta? Ipsius autem veneni quae ratio fingitur? ubi quaesitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuisse aiunt domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato, cujus perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. prô dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut praesentis fraudis poenas in diem reservatis? vidi enim, vidi, et illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, cum Q. Metellus abstraheretur è sinu gremioque patriae, cumque ille vir,

qui ſe natum huic imperio putavit, tertio die poſt, quam in curia, quam in Roſtris, quam in Republica floruiſſet, integerrima aetate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indigniſſime bonis omnibus, atque univerſae civitati. quo quidem tempore ille moriens, cum jam caeteris ex partibus oppreſſa mens eſſet, extremum ſenſum ad memoriam reipublicae reſervabat: cum me intuens flentem ſignificabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impendêret procella urbi, quanta tempeſtas civitati: et cum parietem ſaepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, ſaepe me, ſaepiſſime rempublicam nominabat: ut non tam ſe emori, quam ſpoliari ſuo praeſidio cum patriam, tum etiam me doleret. quem quidem virum ſi nulla vis repentini ſceleris ſuſtuliſſet: quonam modo ille furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum, audiente ſenatu, dixerit? ex hac igitur domo progreſſa iſta *mulier, de* veneni celeritate dicere audebit? nonne ipſam domum metuet, ne

quam vocem eliciat? non parietes con-
scios, non noctem illam funestam ac luc-
tuosam perhorrescet? sed revertar ad cri-
men. etenim haec facta illius clarissimi ac
fortissimi viri mentio, et vocem meam
fletu debilitavit, et mentem dolore impe-
25 divit. Sed tamen venenum unde fue-
rit, quemadmodum paratum sit, non di-
citur. datum esse hoc aiunt P. Licinio,
pudenti adolescenti et bono, Caelii fami-
liari: constitutum factum esse cum ser-
vis, ut venirent ab balneas Xenias: eò-
dem Licinium esse venturum, atque iis
veneni pyxidem traditurum. hîc primum
illud requiro: quid attinuerit illud ferri
in eum locum constitutum: cur illi servi
non ad Caelium domum venerint. si ma-
nebat tanta illa consuetudo Caelii cum
Clodia, tantaque familiaritas: quid sus-
picionis esset, si apud Caelium mulieris
servus visus esset? sin autem jam suberat
simultas, extincta erat consuetudo, disci-
dium extiterat: hinc illae lacrymae ni-
mirum, et haec causa est horum omnium
scelerum, atque criminum. immo, in-
quit, cum servi ad dominam rem istam et
maleficium Caelii detulissent, mulier in-

geniosa praecepit suis, ut omnia Caelio pollicerentur: sed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifesto comprehendi posset, constitui locum jussit, balneas Xenias, ut eò mitteret amicos, qui delitescerent: deinde repente, cùm venisset Licinius, ut venenum traderet; prosilirent, hominemque comprehenderent. Quae qui- 26
dem omnia, Judices, perfacilem rationem habent reprehendendi. cur enim balneas publicas potissimum constituerat? in quibus non invenio, quae latebra togatis hominibus esse possit. nam, si essent in vestibulo balnearum, non laterent. sin se in intimum conjicere vellent: nec satis commode calceati et vestiti id facere possent, et fortasse non reciperentur, nisi forte mulier potens quadrantariâ illâ permutatione familiaris facta erat balneatori. atque equidem vehementer expectabam, quinam isti viri boni, testes hujus manifesto deprehensi veneni dicerentur. nulli enim sunt adhuc nominati. sed non dubito, quin sint pergraves, qui primum sint talis foeminae familiares; deinde eam provinciam susceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, nisi a viris

honestissimis ac plenissimis dignitatis, quàm velit sit potens, nunquam impetravisset. sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? virtutem eorum, diligentiamque cognoscite. in balneis delituerunt: testes egregios! deinde temere prosilierunt: homines gravitati deditos! sic enim fingunt, cum Licinius venisset, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidisset, tum repente evolasse istos praeclaros testes sine nomine: Licinium autem, cum jam manum ad tradendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam conjecisse. ô magna vis veritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per
27 se ipsa defendat! Verùm haec tota fabella veteris, et plurimarum fabularum poetriae, quàm est sine argumento? quàm nullum invenire exitum potest? quid enim isti tot viri (nam necesse est fuisse non paucos, ut et comprehendi Licinius facilè posset, et res multorum oculis *esset testatior*) cur Licinium de *manibus amiserunt?* qui minùs enim Li-

cinius comprehendi potuit, cum se retraxit, ne pyxidem traderet, quam si non retraxisset? erant enim illi positi, ut comprehenderent Licinium: ut manifestò Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidisset. hoc fuit totum consilium mulieris, haec istorum provincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrem temerè prosiluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati: fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut insidiae, facinus denique ipsum ut manifesto comprehenderetur. potueruntne meliori tempore prosilire, quàm cum Licinius venisset? cum in manu teneret veneni pyxidem? quae si cum jam erat tradita servis, evasissent subitò ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehendissent: implorarct hominum fidem, atque a se illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidisse se dicerent? primum ad se revocarent maximi facinoris crimen: deinde id se vidisse dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuissent videre. tempore igitur ipso se ostenderunt,

cum Licinius venisset, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. mimi ergo est jam exitus, non fabulae: in quo cùm clausula non invenitur, fugit aliquis è manibus: deinde scabilla concrepant, aulaeum tollitur.

28 Quaero enim, cur Licinium titubantem, haesitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus ista de manibus emiserit: cur non comprehenderint: cur non ipsius confessione, multorum oculis, facinoris denique voce, tanti sceleris crimen expresserint? an timebant, ne tot unum, valentes imbecillum, alacres perterritum superare non possent? nullum argumentum in re, nulla suspicio in causa, nullus exitus criminis reperietur. itaque haec causa, ab argumentis, a conjectura, ab iis signis, quibus veritas illustrari solet, ad testes tota traducta est. quos quidem ego testes, Judices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis expecto. praegestit animus jam videre, primum lautos juvenes, mulieris beatae ac nobilis familiares; deinde fortes viros, ab imperatrice in insidiis atque in praesidio balnearum locatos. ex quibus

requiram, quonam modo latuerint, aut ubi. alveuſne ille, an equus Trojanus fuerit, qui tot invictos viros, muliebre bellum gerentes, tulerit, ac texerit. illud vero reſpondere cogam, cur tot viri ac tales hunc et unum et tam imbecillum, quàm videtis, non aut ſtantem comprehenderint, aut fugientem conſecuti ſint. qui ſe nunquam profecto, ſi iſtum in locum proceſſerint, explicabunt: quam volent in conviviis faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum diſerti ſint. alia fori vis eſt, alia triclinii: alia ſubſelliorum ratio, alia lectorum: non idem judicum, comeſſatorumque conſpectus: lux denique longe alia eſt ſolis, et lychnorum. quamobrem excutiemus omnes iſtorum delicias, omnes ineptias, ſi prodierint. ſed, ſi me audiant, navent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis ſe rebus oſtentent: vigeant apud iſtam mulierem venuſtate: dominentur ſumptibus: haereant, jaceant, deſerviant: capiti vero innocentis, et fortunis parcant. At ſunt ſervi 29
illi de cognatorum ſententia, nobiliſſimorum *et clariſſimorum* hominum, manumiſſi. *tandem* aliquid invenimus, quod

iſta mulier de ſuorum propinquorum, fortiſſimorum virorum, ſententia, atque auctoritate feciſſe videatur. ſed ſcire cupio, quid habeat argumenti iſta manumiſſio: in qua aut crimen eſt Caelio quaeſitum, aut quaeſtio ſublevata, aut multarum rerum conſciis ſervis cum cauſa praemium perſolutum. at propinquis placuit. cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, ſed à te ipſa compertam, deferre diceres? hîc etiam miramur, ſi illam commentitiam pyxidem obſcoeniſſima ſit fabula conſecuta? nihil eſt, quod in ejuſmodi mulierem non cadere videatur. audita, et percelebrata ſermonibus res eſt. percipitis animis, Judices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere. quod etiam ſi eſt factum, certe a Caelio non eſt factum. quid enim attinebat? eſt enim ab aliquo fortaſſe adoleſcente, non tam inſulſo, quam non verecundo. ſin autem eſt fictum: non illud quidem modeſtum, ſed tamen eſt non inficetum mendacium. quod profecto nunquam hominum ſermo atque *opinio comprobaſſet,* niſi omnia, quae *cum turpitudine* aliqua dicerentur, in iſ-

tam quadrare apte viderentur. dicta eſt a me cauſa, Judices, et perorata. jam intelligitis, quantum judicium ſuſtineatis, quanta res ſit commiſſa vobis. de vi quaeritis. quae lex ad imperium, ad majeſtatem, ad ſtatum patriae, ad ſalutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus armatâ diſſenſione civium, reipublicae penè extremis temporibus tulit: quaeque lex, ſedata illa flamma conſulatûs mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. hac enim lege Caelii adoleſcentia non ad reipublicae poenas, ſed ad mulieris libidines et delicias depoſcitur. Atque hoc etiam loco M. Camurti, et C. Eſerni damnatio praedicatur. ô ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem! audetiſne, cum ab ea muliere veniatis, facere iſtorum hominum mentionem? audetiſne excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, ſed repreſſam vetuſtate? quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nempe quod ejuſdem mulieris dolorem, et injuriam Vettiano *nefario* ſunt ſtupro perſecuti. ergo, ut *audiretur Vettii* nomen in cauſa, ut illa *vetus Afrania* fabula refricaretur, idcir- 30

co Camurti, et Eſerni cauſa eſt renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. M. vero Caelius cur in hoc judicium vocatur? cui neque proprium quaeſtionis crimen objicitur, nec vero aliquid ejuſmodi, quod ſit a lege ſejunctum, et cum veſtra ſeveritate conjunctum. cujus prima aetas dedita diſciplinis fuit, iiſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc uſum forenſem, ad capeſſendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. iis autem fuit amicitiis majorum natu, quorum imitari induſtriam, continentiamque maxime velit: iis aequalium ſtudiis, ut eundem, quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur. cum autem paulum jam roboris acceſſiſſet aetati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officii diligentiſſimo: in qua provincia cum res erant et poſſeſſiones paternae, tum etiam uſus quidam provincialis, non ſine cauſa a majoribus huic *aetati tributus*. diſceſſit illinc Pompeii

judicio probatiſſimus, ut ipſius teſtimonio cognoſcetis. voluit vetere inſtituto, eorum adoleſcentium exemplo, qui post in civitate ſummi viri et clariſſimi cives extiterunt, induſtriam ſuam a populo Romano ex aliqua illuſtri accuſatione cognoſci. Vellem aliò potius eum cu- 31
piditas gloriae detuliſſet. ſed abiit hujus tempus querelae. accuſavit C. Antonium, collegam meum: cui miſero praeclari in rempublicam beneficii memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. poſtea nemini conceſſit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotiis verſaretur, cauſiſque amicorum, plus ut valeret inter ſuos gratiâ. quae niſi vigilantes homines, niſi ſobrii, niſi induſtrii, conſequi non poſſunt, omnia labore et diligentiâ eſt conſecutus. in hoc flexu quaſi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſcentis paulum haeſit ad metas notitia nova mulieris, et infelici vicinitate, et inſolentia voluptatum. quae cùm incluſae diutiùs, et prima aetate compreſſae, et conſtrictae fuerunt, ſubitò ſe nonnunquam profundunt, atque ejiciunt univer-

ſae. qua ex vita, vel dicam, quo ex ſermone (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verùm ex eo, quidquid erat, emerſit, totumque ſe ejecit, atque extulit: tantumque abeſt ab illius familiaritatis infamia, ut ejuſdem nunc ab ſeſe inimicitias, odiumque propulſet. atque ut iſte interpoſitus ſermo deliciarum, deſidiaeque moreretur, (fecit me mehercule invito, et multum repugnante, ſed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit; quem abſolutum inſequitur, revocat: nemini noſtrûm obtemperat: eſt violentior, quam vellem. ſed ego non loquor de ſapientia, quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae ſtudia in his jam aetatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia verò, tanquam in herbis, ſignificant, quae virtutis maturitas, et quantae fruges induſtrias ſint futurae. etenim ſemper magno ingenio adoleſcentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura ſunt illi aetati, ſiquidem *efflореſcit ingenii* laudibus, quam inſeren-

da. quare,ſi cui nimium efferviſſe videtur hujus vel in ſuſcipiendis, vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia: ſi quem etiam minimorum horum aliquid offendit, ſi purpurae genus, ſi amicorum catervae,ſi ſplendor,ſi nitor: jam iſta deferverint: jam aetas omnia, jam iſta dies mitigarit. Conſervate igitur reipublicae, 32
Judices, civem bonarum artium, bonarum partium,bonorum virorum.promitto hoc vobis, et reipublicae ſpondeo, ſi modo nos ipſi reipublicae ſatisfecimus, nunquam hunc a noſtris rationibus ſejunctum fore. quod cum fretus noſtra familiaritate promitto,tum quod duriſſimis ſe ipſe legibus jam obligarit. neque enim poteſt, qui hominem conſularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipſe eſſe in republica civis turbulentus: non poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impune unquam eſſe largitor. habet a M. Caelio reſpublica, Judices, duas accuſationes, vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. quare oro, obteſtorque vos, Judices, ut qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius

abſolutus ſit, quem vos per biennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem vidiſtis: qui aedes ſacras, qui cenſum populi Romani, qui memoriam publicam ſuis manibus incendit, hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis: ore, lingua, manu, vita omni inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit: qui in Palatio, atque in urbis oculis ſervitia ad caedem, et inflammandam urbem incitavit: in ea civitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia; M. Caelium, libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum ſuo conjuge, et fratre turpiſſimum latronem eripuiſſe, et honeſtiſſimum adoleſcentem oppreſſiſſe videatur. quod cum hujus vobis adoleſcentiam propoſueritis, conſtituitote vobis ante oculos etiam hujus miſeri ſenectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus ſpe requieſcit, hujus unius caſum pertimeſcit: quem vos ſupplicem veſtrae miſericordiae, ſervum poteſtatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores, ſenſuſque veſtros, vel recordatione parentum veſtrorum, vel liberorum jucunditate ſuſ-

tentate: ut in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiae veſtrae ſerviatis. nolite, Judices, aut hunc jam natura ipſa occidentem, velle maturius extingui vulnere veſtro, quam ſuo fato: aut hunc nunc primum floreſcentem, firmata jam ſtirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut ſubita tempeſtate pervertere. conſervate parenti filium, parentem filio: ne aut ſenectutem jam prope deſperatam contempſiſſe, aut adoleſcentiam plenam ſpei maximae, non modo non aluiſſe vos, ſed etiam perculiſſe, atque afflixiſſe videamini. quem ſi vobis, ſi ſuis, ſi reipublicae conſervatis, addictum, deditum, obſtrictum vobis, ac liberis veſtris habebitis: omniumque hujus nervorum, ac laborum vos potiſſimum, Judices, fructus uberes, diuturnoſque capietis.

DE
PROVINCIIS CONSULARIBUS.
ORATIO XXXV.

Si quis veſtrûm, Patres conſcripti, expectat, quas ſim provincias decreturus, conſideret ipſe ſecum, qui mihi homines ex provinciis potiſſimum detrahendi ſint: non dubitabit, quid me ſentire conveniat, cùm, quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit. ac, ſi princeps eam ſententiam dicerem, laudaretis profecto. ſi ſolus; certe ignoſceretis. etiam ſi paulo minus utilis vobis ſententia videretur; veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc vero, Patres conſcripti, non parva afficior voluptate, vel quod hoc maxime reipublicae conducit, Syriam, Macedoniamque decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate diſſentiat: vel quòd habeo auctorem P. Servili-

'ilonem, duo reipublicae portenta, ac
ene funera, cum propter alias caufas,
um maxime propter illud infigne fcelus
orum, et importunam in me crudelita-
em, non folum fententia fua, fed etiam
'erborum gravitate effe notandos puta-
'it: quonam me animo in eos effe opor-
et, cujus illi falutem pro pignore tradi-
lerunt ad explendas fuas cupiditates? fed
go in hac fententia dicenda non parebo
lolori meo, nec iracundiae ferviam. quo
nimo unufquifque veftrûm debet effe in
llos, hoc ero: praecipuum illum et pro-
rium fenfum doloris mei, quem tamen

Syria, et Macedonia: quas, vobis invitis et oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro everſae reipublicae praemiis occupaverunt. decernendae nobis ſunt lege Sempronia duae. quid eſt, quod poſſimus de Syria, Macedoniaque dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint: quam auctoritatem veſtram e civitate exterminarint: quam fidem publicam, quam perpetuam populi Romani ſalutem, quam me, ac meos omnes foediſſime, crudeliſſimeque vexarint. omnia domeſtica illa, atque urbana mitto; quae tanta ſunt, ut nunquam Annibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipſas venio provincias. quarum Macedonia, quae erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, ſed tropaeis; quae multis victoriis erat jamdiu, triumphiſque pacata; ſic a Barbaris, quibus eſt propter avaritiam pax erepta, vexatur, ut Theſſalonicenſes, poſiti in gremio imperii noſtri, relinquere oppidum, et arcem munire cogantur: ut via illa noſtra, quae per Macedoniam eſt uſque ad Hel-

leſpontum militaris, non ſolum excurſi-
onibus Barbarorum ſit infeſta, ſed etiam
caſtris Threciis diſtincta, ac notata. ita
gentes eae, quae, ut pace uterentur, vim
argenti dederant praeclaro noſtro impe-
ratori; ut exhauſtas domos replere poſ-
ſent, pro empta pace bellum nobis prope
juſtum intulerunt. jam vero exercitus il-
le noſter, ſuperbiſſimo delectu, et duriſſi-
ma conquiſitione collectus, omnis inte-
riit. Magno hoc dico cum dolore. 3
miſerandum in modum milites populi
Romani capti, necati, deſerti, diſſipati
ſunt; incuria, fame, morbo, vaſtitate
conſumpti: ut, quod eſt indigniſſimum,
ſcelus imperatoris in poenam exercitus
expetitum eſſe videatur. atque hanc Ma-
cedoniam, domitis jam gentibus finiti-
mis, Barbariaque compreſſa, pacatam ip-
ſam per ſe et quietam tenui praeſidio, at-
que exigua manu, etiam ſine imperio, per
legatos nomine ipſo populi Romani tue-
bamur: quae nunc conſulari imperio, at-
que exercitu ita vexata eſt, vix ut ſe poſ-
ſit diuturna pace recreare: cum interea,
quis veſtrûm hoc non audivit, quis igno-
rat, Achaeos ingentem pecuniam pen-

e L. Piſoni quotannis? vectigal ac ortorium Dyrrhachinorum totum in hujus unius quaeſtum eſſe converſum? urbem Byzantiorum, vobis atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe vexatam? quo ille, poſteaquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla vi à miſeris extorquere potuit, cohortes in hiberna miſit: his praepoſuit, quos putavit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. omitto jurisdictionem in libera civitate contra leges, ſenatuſque conſulta: caedes relinquo, libidines praetereo: quarum acerbiſſimum extat indicium, et ad inſignem memoriam turpitudinis, et pene ad juſtum imperii noſtri odium, quod conſtat, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, et morte voluntaria neceſſariam tupitudinem depuliſſe. nec haec idcirco omitto, quod non graviſſima ſint,
4 ſed quia nunc ſine teſte dico. Ipſam vero urbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam atque ornatiſſimam ſignis, quis ignorat? quae illi, exhauſti ſumptibus, belliſque *maximis*, cum Mithridaticos impetus, *totum*que Pontum armatum, ef-

ferveſcentem in Aſiam, atque erumpentem, aegre repulſum, et cervicibus interclusum ſuis, ſuſtinerent; tum, inquam, Byzantii, et poſtea ſigna illa, et reliqua urbis ornamenta, ſanctiſſime cuſtodita, tenuerunt. te imperatore infeliciſſimo et teterrimo, Caeſonine Calventi. civitas libera, et proximis ſuis beneficiis à ſenatu et a populo Romano liberata, ſic ſpoliata, atque nudata eſt, ut, niſi C. Virgilius, legatus, vir fortis et innocens, interveniſſet, unum ſignum Byzantii ex maximo numero nullum haberent. quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus in Graecia tota tam ſanctus fuit, in quo ullum ſimulacrum, ullum ornamentum reliquum ſit ? emiſti a foediſſimo tribuno plebis, tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras: tum, inquam, emiſti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis jus in liberos populos contra ſenatus-conſultum, et contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita vendidiſti, ut aut jus non diceres, aut bonis cives Romanos everteres. quorum ego nihil nunc, *Patres conſcripti*, in hominem ipſum

de provincia diſputo. itaque omnia illa, quae et ſaepe audiſtis, et tenetis animis, etiam ſi non audiatis, praetermitto: nihil de hac ejus urbana, quam ille praeſens in oculis veſtris mentibuſque defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate diſputo. lateant libidines ejus illae tenebricoſae, quas fronte et ſupercilio, non pudore et temperantia contegebat: de provincia, quod agitur, id diſputo. huic vos non ſummittetis? hunc diutius manere patiemini? cujus, ut provinciam tetigit, ſic fortuna cum improbitate certavit, ut nemo poſſet, utrum poſterior, an infelicior eſſet, judicare. an vero in Syria diutius eſt Semiramis illa retinenda? cujus iter in provinciam fuit ejuſmodi, ut rex Ariobarzanes conſulem veſtrum ad caedem faciendam, tanquam aliquem Threcem conduceret. deinde adventus in Syriam primus, equitatûs habuit interitum: poſt conciſae ſunt optimae cohortes. igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum eſt, niſi pactiones pecuniarum cum tyrannis, deciſiones, direptiones, latrocinia, caedes, cum palam populi Roma-

ni imperator, inſtructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, ſed omnia ſibi et empta, et emenda eſſe clamaret. Jam vero publicanos miſeros (me etiam miſerum, illorum ita de me meritorum miſeriis, ac dolore) tradidit in ſervitutem Judaeis, et Syris, nationibus natis ſervituti. ſtatuit ab initio, et in eo perſeveravit, jus publicano non dicere: pactiones ſine ulla injuria factas reſcidit: cuſtodias ſuſtulit: vectigales multos, ac ſtipendiarios liberavit: quo in oppido ipſe eſſet, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani ſervum eſſe vetuit. quid multa? crudelis haberetur, ſi in hoſtem animo fuiſſet eo, quo fuit in cives Romanos, ejus ordinis praeſertim, qui eſt ſemper, dignitate ſua, benignitate magiſtratûs ſuſtentatus. itaque videtis, Patres conſcripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerendi inſcitia, ſed avaritia, ſuperbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos jam atque everſos publicanos: quibus quidem vos, in his anguſtiis aerarii, tamen ſubveniatis neceſſe eſt: etſi jam multis non poteſtis: qui propter illum hoſtem ſenatûs, inimi-

cissimum ordinis equestris, bonorumque omnium, non solum bona, sed etiam honestatem miseri deperdiderunt: quos non parsimonia, non continentia, non virtus, non labor, non splendor tueri potuit contra illius helluonis et praedonis audaciam. quid? qui se etiam nunc subsidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate sustentant, hos perire patiemur? an, si qui frui publico non potuit per hostem, hic tegitur ipsa lege censoria: quem is frui non sinit, qui est, etiam si non appellatur, hostis, huic ferri auxilium non oportet? retinete igitur in provincia diutius eum, qui de sociis cum hostibus, de civibus cum sociis faciat pactiones: qui hoc etiam se pluris esse, quam collegam, putet, quod ille vos tristitia, vultuque deceperit, ipse nunquam se minus, quam erat, nequam esse simularit. Piso autem alio quodam modo gloriatur, se brevi tempore perfecisse, ne C. Gabinius unus omnium nequissimus existimaretur. hos vos de provinciis, si non aliquando deducendi essent, deripiendos non putaretis? et has duplices pestes sociorum, militum clades, publicanorum ruinas, pro-

vinciarum vaſtitates, imperii maculas,
teneretis? at iidem vos, anno ſuperiore,
hos eoſdem revocabatis, cum in provin-
cias jam perveniſſent. quo tempore ſi li-
berum veſtrum judicium fuiſſet, nec to-
ties dilata res, nec ad extremum è mani-
bus erepta eſſet, reſtituiſſetis, id quod cu-
piebatis, veſtram auctoritatem, iis, per
quos erat amiſſa, revocatis, et his ipſis
praemiis extortis, quae erant pro ſcelere,
atque everſione patriae conſecuti. Quam 6
poenam ſi tum aliorum opibus, non ſuis,
invitiſſimis vobis, evolarunt: at aliam
multò majorem, gravioremque ſubie-
runt. quae enim homini, in quo aliquis
ſi non famae pudor, at ſupplicii timor eſt,
gravior poena accidere potuit, quàm non
credi literis iis, quae rem bene geſtam
in bello nuntiarent? hoc ſtatuit ſenatus,
cum frequens ſupplicationem Gabinio
denegavit: primum homini, ſceleribus,
flagitiis contaminatiſſimo, nihil eſſe cre-
dendum: deinde à proditore, atque eo,
quem praeſentem hoſtem reipublicae cog-
noſſet, bene rem geri non potuiſſe: poſ-
tremò, ne deos quidem immortales velle
aperiri ſua templa, et ſibi ſupplicari ho-

minis impurissimi et sceleratissimi nomine. itaque ille alter, aut ipse est homo doctus, et a suis Graecis subtilius eruditus, quibuscum jam in exostra helluatur, antea post siparium solebat: aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cu-
7 jus nullae literae perferuntur. Hosce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur: alterum, si tabellarii non cessarint, necesse est paucis diebus poeniteat audere. cujus amici, si qui sunt, aut si belluae tam immani tamque tetrae possunt ulli esse amici, hac consolatione utuntur, etiam T. Albucio supplicationem hunc ordinem denegasse. quod est primùm dissimile. res in Sardinia cum mastrucatis latrunculis a propraetore unâ cohorte auxiliariâ gesta, et bellum cum maximis Syriae gentibus, ac tyrannis, consulari exercitu imperioque confectum. deinde Albucius, quod a senatu petebat, ipse sibi in Sardinia ante decreverat. constabat enim, Graecum hominem ac levem in ipsa provincia quasi triumphasse. itaque hanc ejus temeritatem senatus supplicatione denegata no-

tavit. ſed fruatur ſanè hoc ſolatio: atque hanc inſignem ignominiam, quoniam uni, praeter ſe, inuſta eſt, putet eſſe leviorem, dummodo, cujus exemplo ſe conſolatur, ejus exitum expectet: praeſertim cum in Albucio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinii fuerit; hac tamen una plagâ conciderit, ignominiâ ſenatus. atqui duas Gallias qui decernit conſulibus duobus, hos retinet ambo: qui autem alteram Galliam, et aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, et in utriuſque pari ſcelere diſparem conditionem facit. faciam, inquit, illas praetorias, ut Piſoni et Gabinio ſuccedatur ſtatim. ſi hic ſinat. tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non poteſt. itaque ego idem, qui nunc conſulibus iis, qui deſignati erunt, Syriam, Macedoniamque decerno, decernam eaſdem praetorias, ut et praetores annuas provincias habeant, et eos quam primum videamus, quos animo aequo videre non
poſſumus. Sed mihi credite: nunquam 8
ſuccedetur illis, niſi cùm ea lege referetur, qua intercedi de provinciis non licebit. itaque, hoc tempore amiſſo, annus eſt in-

teger vobis expectandus: quo interjecto, civium calamitas, sociorum aerumna, sceleratissimorum hominum impunitas propagatur. quòd si essent illi optimi viri, tamen ego mea sententia C. Caesari succedendum nondum putarem. qua de re dicam, Patres conscripti, quod sentio, atque illam interpellationem mei familiarissimi, qua paulo ante interrupta est oratio mea, non pertimescam. negat me vir optimus inimiciorem Gabinio debere esse, quam Caesari. omnem enim illam tempestatem, cui cesserim, Caesare impulsore atque adjutore esse excitatam. cui si primum sic respondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei: possimne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortissimorum et clarissimorum civium facere possim? an non Tib. Gracchus (patrem dico, cujus utinam filii ne degenerassent a gravitate paterna) tantam laudem est adeptus, quòd tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus et ipsius, et fratris ejus Africani, juravitque in concione, se in gratiam non rediisse; sed alienum sibi vi-

deri dignitate imperii, quò duces essent hostium, Scipione triumphante, ducti, eòdem ipsum duci, qui triumphasset? quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus. aliine inimici? omnes Metelli. at hi non modo illum inimicum ex Gallia sententiis suis non detrahebant, sed et propter rationem Gallici belli, provinciam extra ordinem decernebant. bellum in Gallia maximum gestum est: domitae sunt a Caesare maximae nationes, sed nondum legibus, nondum jure certo, nondum satis firma pace devinctae. bellum affectum videmus, et, vere ut dicam, penè confectum: sed ita, ut, si idem extrema persequitur, qui inchoavit, jam omnia perfecta videamus. si succeditur: periculum sit, ne instauratas maximi belli reliquias, ac renovatas audiamus. ergo ego senator, inimicus, si ita vultis, homini; amicus esse, sicut semper fui, reipublicae debeo. quid, si ipsas inimicitias depono reipublicae causa? quis me tandem jure reprehendat? praesertim cum ego omnium meorum consiliorum, atque factorum exempla semper ex summorum hominum factis

9 mihi cenſuerim petenda. An vero M. ille Lepidus, qui bis conſul et pontifex maximus fuit, non ſolum memoriae teſtimonio, ſed etiam annalium literis, et ſummi poëtae voce laudatus eſt, quòd cum M. Fulvio collega, quo die cenſor eſt factus, homine inimiciſſimo, in campo ſtatim rediit in gratiam, ut commune officium cenſurae communi animo ac voluntate defenderent? atque, ut vetera, quae ſunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum ſuis inimiciſſimis in gratiam rediit? quibus eum omnibus eadem reſpublica reconciliavit, quae alienarat. multa praetereo, quod intueor coram haec lumina atque ornamenta reipublicae, P. Servilium, et M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille viveret! quae fuerunt inimicitiae graviores in civitate, quam Lucullorum, atque Serviliorum? quas in viris fortiſſimis non ſolum extinxit reipublicae dignitas, et ipſorum, ſed etiam ad amicitiam conſuetudinemque traduxit. quid? Q. Metellus Nepos, nonne conſul in templo *Jovis* optimi maximi, permotus cum auctoritate veſtra, tum illius P.

Servilii incredibili gravitate dicendi, absens mecum, summo suo beneficio, rediit in gratiam? an ego possum huic esse inimicus, cujus literis, fama, nuntiis, celebrantur aures quotidie meae novis nominibus gentium, nationum, locorum? ardeo, mihi credite, Patres conscripti, (id quod vosmet de me existimatis, et facitis ipsi) incredibili quodam amore patriae: qui me amor et subvenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, et rursum, cum omnia tela undique esse intenta in patriam viderem, subire coëgit atque excipere unum pro universis. hic me meus in rempublicam animus pristinus ac perennis cum C. Caesare reducit, reconciliat, restituit in gratiam. quod volent denique homines existiment; nemini ego possum esse bene de republica merenti non amicus. Etenim si iis, qui haec omnia flam- 10
ma ac ferro delere voluerunt, non inimicitias solum, sed etiam bellum indixi, atque intuli, cum partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis judiciis essent liberati: cur eadem respublica, quae me in amicos inflamma-

... libidine ... tore
... res sanctissimas, religionem et
...tiam, uno scelere violasset? num
...r dubium ex iis rebus, quas is e-
...tque quotidie, quin ego, in illo
...ndo, reipublicae plus, quam o-
...nonnulli in eodem defendendo,
...otio, quam communi, prospex-
...me a C. Caesare in republica
...fateor, et sensisse vobiscum:
...idem vobis assentior, cum qui
...ntiebam. vos enim, ad quos
...iso de suis rebus non audet
... Gabinii literas insigni qua-
...atque ignominia nova con-
... Caesari supplicationes de-
...nero, ut ne...

io. diis immortalibus non erat.
eadem gratulatio, quae ex maxi-
lis. ergo ille cumulus dierum ho-
ſt dignitati tributus. in quo ego,
nſule referente, primùm decem
ſupplicatio decreta Cn. Pompeio,
date interfecto, confectoque Mi-
ico bello, cujus ſententia primum
ta eſt ſupplicatio conſularis, (mi-
eſtis aſſenſi, cum ejuſdem Pom-
eris recitatis, confectis omnibus
nis terreſtribuſque bellis, ſuppli-

cationem dierum duodecim decrevistis) sum Cn. Pompeii virtutem et animi magnitudinem admiratus, quòd, cum ipse caeteris omnibus esset omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipse erat consecutus. ergo in illa supplicatione, quam ego decrevi, res ipsa tributa est diis immortalibus, et majorum institutis, et utilitati reipublicae: sed dignitas verborum, honos, et novitas, et numerus dierum, Caesaris ipsius laudi gloriaeque concessus est. relatum est ad nos nuper de stipendio exercitûs. non decrevi solum, sed etiam, ut vos decerneretis, laboravi: multa dissentientibus respondi: scribendo affui. tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessitati. illum enim arbitrabar, etiam sine hoc subsidio pecuniae, retinere exercitum praeda ante parta, et bellum conficere posse: sed decus illud et ornamentum triumphi minuendum nostra parsimonia non putavi. actum est de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quaerebant, alii tempus *differebant*, alii sine ullis verborum *ornamentis* dabant. in ea quoque re sic

ſum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublicae cauſa ſentirem, facere uberius propter ipſius Caeſaris dignitatem. At ego idem nunc in provin- 12
ciis decernendis, qui illas omnes res egi ſilentio, interpellor: cùm ſuperioribus cauſis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, niſi ratio belli, niſi ſumma utilitas reipublicae moveat. nam ipſe Caeſar, quid eſt, cur in provicia commorari velit, niſi ut ea, quae per eum affecta ſunt, perfecta reipublicae tradantur? amoenitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas et lepos, victoriae cupiditas, finium imperii noſtri propagatio retinet. quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victoriis praeſtabilius? quid Oceano longius inveniri poteſt? an reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus; an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? an dies auget ejus deſiderium, an magis oblivionem? ac laurea illa magnis periculis parta, amittit longo intervallo viriditatem? quare, ſi qui ho-

minem non diligunt, nihil eſt, quòd eum de provincia devocent: ad gloriam devocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. ſed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reipublicae frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud vellet, reipublicae conſulere oporteret? ego vero ſic intelligo, Patres conſcripti, nos hoc tempore in provinciis decernendis, perpetuae pacis habere oportere rationem. nam quis hoc non ſentit, omnia alia eſſe nobis vacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? jamdiu mare videmus illud immenſum, cujus fervore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam et viae militares jam tenebantur, virtute Cn. Pompeii ſic a populo Romano, ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tanquam unum aliquem portum, tutum et clauſum teneri: nationes eas, quae numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in provincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim recisas, partim repreſſas, ut Aſia, q

imperium antea nostrum terminabat, nunc tribus novis provinciis ipsa cingatur. possum de omni regione, de omni hostium genere dicere. nulla gens est, quae non aut ita subacta sit, ut vix extet: aut ita domita, ut quiescat: aut ita pacata, ut victoria nostra imperioque laetetur. Bellum Gallicum, Patres conscripti, C. Caesare imperatore gestum est; antea tantummodo repulsum. semper illas nationes nostri imperatores refutandas potius bello, quam lacessendas putaverunt. ipse ille C. Marius, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribusque subvenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit, non ipse ad eorum urbes sedesque penetravit. modo ille meorum laborum, periculorum, consiliorum socius, C. Pontinius, fortissimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac scelerata conjuratione excitatum, praeliis fregit, eosque domuit, qui lacessierant: et ea victoria contentus, republica metu liberata, quievit. C. Caesaris longe aliam video fuisse rationem. non enim sibi solum cum iis, quos jam armatos contra

populum Romanum videbat, bellandum eſſe duxit, ſed totam Galliam in noſtram ditionem eſſe redigendam. itaque cum acerrimis nationibus, et maximis Germanorum et Helvetiorum praeliis feliciſſime decertavit: caeteras contrivit, domuit, compulit, imperio populi Romani parere aſſuefecit, et, quas regiones, quaſque gentes nullae nobis antea literae, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noſter imperator, noſterque exercitus, et populi Romani arma peragrarunt. ſemitam tantum Galliae tenebamus antea, Patres conſcripti: caeterae partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, et barbaris, et bellicoſis tenebantur: quas nationes nemo unquam fuit, qui non frangi, domarique cuperet: nemo ſapienter de republica noſtra cogitavit jam inde a principio hujus imperii, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: ſed propter vim ac multitudinem gentium illarum nunquam eſt antea cum omnibus dimicatum. reſtitimus ſemper laceſſiti. nunc denique eſt perfectum, ut imperii noſtri, terrarumque illarum

idem esset extremum. Alpibus Itali- 14
am munierat ante natura, non sine aliquo divino numine: nam, si ille aditus Gallorum immanitati, multitudinique patuisset, nunquam haec urbs summo imperio domicilium ac sedem praebuisset. quae jam licet consîdant. nihil est enim ultra illam altitudinem montium usque ad Oceanum, quod sit Italiae pertimescendum. sed tamen una atque altera aestas, vel metu, vel spe, vel poenâ, vel praemiis, vel armis, vel legibus potest totam Galliam sempiternis vinculis adstringere. impolitae vero res, et acerbae si erunt relictae: quanquam sunt accisae, tamen efferent se aliquando, et ad renovandum bellum revirescent. quare sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati, commendata est etenim si Fortunae muneribus amplissimis ornatus, saepius ejus deae periculum facere nollet: si in patriam, si ad deos penates, si ad eam dignitatem, quam in civitate sibi propositam videt: si ad jucundissimos liberos, si ad clarissimum generum redire *properaret:* si in Capitolium invehi vic-

nique timeret caſum aliquem, qui illi tantum addere jam non poteſt, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata ſunt, confici velle. cum vero ille ſuae gloriae jampridem, reipublicae nondum ſatisfecerit, et malit tamen tardius ad ſuorum laborum fructus pervenire, quam non explere ſuſceptum reipublicae munus: nec imperatorem incenſum ad rempublicam bene gerendam revocare, nec totam Gallici belli rationem, prope jam explicatam, perturbare, atque impedire debemus. Nam illae ſententiae virorum clariſſimorum minime probandae ſunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem, omnia illa, de quibus diſſerui paulo ante, perturbat: ſimul oſtendit, eam ſe ſciſcere legem, quam eſſe legem neget: et, quae pars provinciae ſit, cui non poſſit intercedi, hanc ſe avellere: quae defenſorem habeat, non tangere: ſimul et illud facit, ut, quod illi a populo datum ſit, id non violet: quod ſenatus dederit, id ſenator *properet* auferre. alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni ſenato-

ris: legem, quam non putat, eam quoque servat. praefinit enim successori diem. qui mihi nihil videtur minus a dignitate disciplinaque majorum diffidere, quàm ut, qui consul kalendis Jan. habere provinciam debet, is ut eam desponsam, non decretam habere videatur. fuerit toto in consulatu sine provincia, cui fuerit, antequam designatus esset, provincia decreta. sortietur, an non? nam et non sortiri absurdum est, et quod sortitus sis, non habere. proficiscetur paludatus? quò? quò pervenire ante certam diem non licebit. Januario, Februario, provinciam non habebit. kalendis ei denique Martiis, nascetur repente provincia. attamen his sententiis Piso in provincia permanebit. quae cum gravia sunt, tum nihil gravius illo, quòd multari imperatorem deminutione provinciae contumeliosum est: neque solum summo in viro, sed etiam mediocri in homine ne accidat, providendum. Ego vos intel- 15
ligo, Patres conscripti, multos decrevisse honores eximios C. Caesari, et prope *singulares, quod* ita meritus erat, gratis: *in etiam, ut* quam conjunctissimus huic

ordini eſſet, ſapientes ac divini fuiſtis. neminem unquam eſt hic ordo complexus honoribus et beneficiis ſuis, qui ullam dignitatem praeſtabiliorem eâ, quam per vos eſſet adeptus, putarit. nemo unquam hic potuit eſſe princeps, qui maluerit eſſe popularis. ſed homines aut propter dignitatem ſuam diffiſi ipſi ſibi, aut propter reliquorum obtrectationem, ab hujus ordinis conjunctione depulſi, ſaepe ex hoc portu ſe in illos fluctus prope neceſſario contulerunt. qui, ſi ex illa jactatione curſuque populari, bene geſtâ republicâ, referunt adſpectum in curiam, atque huic ampliſſimae dignitati commendati eſſe volunt, non modo non repellendi ſunt, verùm etiam expetendi. monemur a fortiſſimo viro, atque optimo poſt hominum memoriam conſule, ut provideamus, ne citerior Gallia nobis invitis alicui decernatur, poſt eos conſules, qui nunc erunt deſignati: perpetuoque poſthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari ac turbulentâ ratione teneatur. quam ego plagam etſi non contemno, Patres conſcripti, praeſertim monitus a ſapientiſſimo conſule, et dili-

gentiſſimo cuſtode pacis et otii, ta
vehementius arbitror pertimeſcend
ſi hominum clariſſimorum ac poten
ſimorum aut honorem minuero,
ſtudium erga hunc ordinem repudi
nam ut C. Julius omnibus a ſenatu
miis, aut novis rebus ornatus, per
nus hanc provinciam tradat ei, cui m
me vos velitis: per quem ordinem
ampliſſimam ſit gloriam conſecutu
ne libertatem quidem relinquat, ad
ad ſuſpicandum nullo modo poſſum.
ſtremo, quo quiſque animo futuru
neſcio: quid ſperem video. praeſtare
ſenator debeo, quantum poſſum, ne
vir clarus, aut potens, huic ordini
iraſci poſſe videatur. atque hoc, ſi
miciſſimus eſſem C. Caeſari, ſentirem
men reipublicae cauſa. Sed non
nium eſſe arbitror, quo minùs ſaepe
interpeller à nonnullis, aut tacitorum
iſtimatione reprehendar, explicare
viter, quae mihi ſit ratio et cauſa
Caeſare. ac primùm illud tempus fa
aritatis et conſuetudinis, quae mihi
illo, quae fratri meo, quae C. Var
conſobrino noſtro, ab omnium nol

adoleſcentia fuit, praetermitto. poſteaquam ſum penitus in rempublicam ingreſſus, ita diſſenſi ab illo, ut in disjunctione ſententiae conjuncti tamen amicitia maneremus. conſul ille egit eas res, quarum me participem eſſe voluit: quibus ego ſi minùs aſſentiebar, tamen illius mihi judicium gratum eſſe debebat. me ille, ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus ſibi conjunctiſſimis conſularibus eſſe voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. quae ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiae repudiavi. quàm ſapienter non diſputo: multis enim non probabo: conſtanter quidem, et fortiter certe. qui cùm me firmiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, et populares impetus populari praeſidio propulſare poſſem, quamvis excipere fortunam, ſubire vim atque injuriam malui, quam aut a veſtris ſanctiſſimis mentibus diffidere, aut de meo ſtatu declinare. ſed non is ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verum etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me

ornabat, decere me, et convenire iis rebus, quas gesseram, non putabam. illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem civem, suum generum, sentiebam. Traduxit ad plebem 1
inimicum meum: sive iratus mihi, quod me secum ne beneficiis quidem videbat posse conjungi: sive exoratus. ne haec quidem fuit injuria. nam postea me, ut sibi essem legatus, non solum suasit, verum etiam rogavit. ne id quidem accepi: non quò alienum mea dignitate arbitrarer, sed quod tantum reipublicae sceleris impendere a consulibus proximis non suspicabar. ergo adhuc magis est mihi verendum, ne mea superbia in illius liberalitate, quam ne illius injuria in nostra amicitia reprehendatur. ecce illa tempestas, caligo bonorum, et subita, atque improvisa formido, tenebrae reipublicae, ruina, atque incendium civitatis. terror injectus Caesari de ejus actis, metus caedis bonis omnibus: consulum scelus, cupiditas, egestas, audacia. si non sum adjutus: non debuit. si desertus: sibi fortasse providit. si etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut volunt: violata

amicitia eſt, accepi injuriam, inimicus eſſe debui, non nego. ſed, ſi idem ille tum me ſalvum eſſe voluit, cum vos me ut cariſſimum filium deſiderabatis: et ſi vos iidem pertinere ad cauſam illam putabatis, voluntatem C. Caeſaris a ſalute mea non abhorrere: et, ſi illius voluntatis generum ejus habeo teſtem, qui idem Italiam in municipiis; populum Romanum in concione; vos, mei ſemper cupidiſſimos, in Capitolio, ad meam ſalutem incitavit: ſi denique Cn. Pompeius idem mihi teſtis de voluntate Caeſaris, et ſponſor eſt illi de mea: nonne vobis videor et ultimi temporis recordatione, et proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſem evellere, ex animo quidem certe excidere? ego vero, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicae conceſſiſſe, quod magni cujuſdam hominis, et perſapientis videtur: utar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quam ad vitandam vituperationem valet, hominem me eſſe gratum, et non modo tantis beneficiis, ſed etiam mediocri hominum bene-

volentia commoveri. A viris fortissi
mis, et de me optimè meritis quibusda
peto, ut, si ego illos meorum laborum
incommodorum participes esse nolui, r
illi me suarum inimicitiarum socium v
lint esse, praesertim cum mihi iidem il
concesserint, ut etiam acta illa Caesari
quae neque oppugnavi antea, neque d
fendi, meo jam jure possim defender
nam summi civitatis viri, quorum eg
consilio rempublicam conservavi,et qu
rum auctoritate illam conjunctione
Caesaris defugi, Julias leges,et caetera
illo consule, rogatas, jure latas negan
iidem illam proscriptionem capitis me
contra salutem reipublicae,sed salvis au
spiciis rogatam esse dicebant. itaque v
summa auctoritate, summa eloquenti
dixit graviter, casum illum meum fun
esse reipublicae, sed funus justum et ir
dictum. mihi ipsi omnino perhonori
cum, discessum meum funus dici reipu
licae. reliqua non reprehendo: sed mi
ad id, quod sentio, assumo. nam, si illu
jure rogatum dicere ausi sunt, quod nu
lo exemplo fieri potuit, nulla lege licu
quia nemo de coelo servarat: oblitine

esse: ejus non solum tribunatus,
iam perniciosissimae res, auspicio-
eligione conservata, jure latae vi-
tur? quare aut vobis statuendum est,
Aeliam manere, legem Fusiam non
rogatam, non omnibus fastis legem
icere: cum lex feratur, de coelo ser-
obnuntiari, intercedi licere: cen-
n judicium, ac notionem, et illud
m severissimum magisterium, non
fariis legibus de civitate sublatum;
icius tribunus plebis fuerit, contra
sacratas: si plebeius, contra auspi-
isse: aut mihi concedant homines
tet, in rebus bonis non exquirere
a, quae ipsi in perditis non exqui-
praesertim cum ab illis aliquoties
itio C. Caesari lata sit, ut easdem res
nodo ferret: qua conditione auspi-
quirebant, leges comprobabant: in
o auspiciorum ratio sit eadem, leges

omnes ſint everſae ac perditae civitatis. Extremum illud eſt. ego, ſi eſſent inimicitiae mihi cum C. Caeſare, tamen hoc tempore reipublicae conſulere, inimicitias in aliud tempus reſervare deberem. poſſem etiam ſummorum virorum exemplo inimicitias reipublicae cauſa deponere: ſed, cum inimicitiae fuerint nunquam; opinio injuriae beneficio ſit extincta: ſententia mea, Patres conſcripti, ſi dignitas agitur C. Caeſaris, homini tribuam: ſi honos quidam, ſenatus concordiae conſulam: ſi auctoritas decretorum veſtrorum, conſtantiam ordinis in eodem ornando imperatore ſervabo: ſi perpetua ratio Gallici belli, reipublicae providebo: ſi aliquod meum privatum officium, me non ingratum eſſe praeſtabo. atque hoc velim probare omnibus, Patres conſcripti: ſed leviſſimè feram, ſi forte aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante veſtra auctoritate, texerunt: aut iis, ſi qui meum cum inimico ſuo reditum in gratiam vituperabunt, cum ipſi et cum meo, et cum ſuo inimico in gratiam *non dubitarint* redire.

PRO L. CORNELIO BALBO. ORATIO XXXVI.

SI auctoritates patronorum in judiciis valerent, ab amplissimis viris L. Cornelii causa defensa est: si usus, à peritissimis: si ingenia, ab eloquentissimis: si studia, ab amicissimis, et cùm beneficiis cum L. Cornelio, tum maximâ familiaritate conjunctis. quae sunt igitur meae partes? auctoritates tantae, quantam vos in me esse voluistis, usus mediocris, ingenii minime voluntati paris. nam caeteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum video: ego, quantum ei debeam, alio loco ostendam. principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti et dignitati meae, si minùs *referenda gratia* satisfacere potuerim, *at praedicanda* et habenda certe sa-

tis esse facturum. quae fuerit hesterno die Cn. Pompeii gravitas in dicendo, Judices, quae facultas, quae copia, non opinione tacita vestrorum animorum, sed perspicua admiratione declarari videbatur. nihil enim unquam audivi, quod mihi de jure subtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de foederibus, nihil illustriore auctoritate de bellis, nihil de republica gravius, nihil de ipsa modestius, nihil de causa et crimine ornatius. ut mihi jam verum videatur illud esse, quod nonnulli literis ac studiis doctrinae dediti, quasi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo virtutes penitus comprehendisset, omnia, quae facere vellet, facillime tractare. quae enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc causam ageret, major esse ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse a pueritia usque ad hanc aetatem a continuis bellis et victoriis conquievit? quo mihi difficilior est hic extremus perorandi locus. etenim ei

ſuccedo orationi, quae non praetervecta
ſit aures veſtras, ſed in animis omnium
penitus inſederit: ut plus voluptatis ex
recordatione illius orationis, quam non
modo ex mea, ſed ex cujuſquam oratio-
2 ne capere poſſitis. Sed mos eſt geren-
dus non modo Cornelio, cujus ego vo-
luntati in ejus periculis nullo modo de-
eſſe poſſum; ſed etiam Cn. Pompeio, qui
ſui facti, ſui judicii, ſui beneficii, voluit
me eſſe, ut apud eoſdem vos, Judices, nu-
per in alia cauſa fuerim, et praedicato-
rem, et auctorem. ac mihi quidem hoc
dignum reo videtur, hoc deberi hujus ex-
cellentis viri praeſtantiſſimae gloriae, hoc
proprium eſſe veſtri officii, hoc ſatis eſſe
cauſae, ut, quod feciſſe Cn. Pompeium
conſtet, id omnes et licuiſſe concedant.
nam verius nihil eſt, quam quod heſter-
no die dixit ipſe, ita L. Cornelium de for-
tunis omnibus dimicare, ut nullius in de-
licti crimen vocaretur. non enim furatus
eſſe civitatem, non genus ſuum ementi-
tus, non in aliquo impudenti mendacio
delituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dici-
tur: *unum objicitur*, natum eſſe Gadi-
bus: quod negat nemo. caeterum accu-

ſator fatetur, hunc in Hiſpania, duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, et in claſſe, et in exercitu fuiſſe, et, ut Pompeius in Hiſpaniam venerit, Memmiumque habere quaeſtorem coeperit, nunquam a Memmio diſceſſiſſe: Carthaginem eſſe profectum: acerrimis illis praeliis et maximis, Sucronenſi et Durienſi, interfuiſſe: cum Pompeio ad extremum belli tempus fuiſſe. haec ſunt praelia Cornelii: talis in rempublicam noſtram labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, ſpes pro periculis praemiorum. praemia quidem ipſa non ſunt in ejus facto, qui adeptus eſt, ſed in ejus, qui dedit. Donatus igitur 3
eſt ob eas cauſas a Cn. Pompeio civitate. id accuſator non negat: ſed reprehendit: ut in Cornelio cauſa ipſius probetur, poena quaeratur: in Pompeio cauſa laedatur, poena ſit nulla. ſic famam, ſic innocentiſſimi hominis fortunas, praeſtantiſſimi imperatoris factum condemnari volunt. ergo in judicium caput Cornelii, factum Pompeii vocatur. hunc enim in ea civitate, in qua ſit natus, honeſtiſſimo loco natum eſſe concedis, et ab ineunte aetate,

ſ rebus ſuis omnibus, in noſtris
noſtris cum imperatoribus eſſe
m: nullius laboris, nullius obſi-
, nullius praelii expertem fuiſſe.
nt omnia cum plena laudis, tum
a Cornelii: nec in his rebus cri-
ſt ullum. ubi igitur eſt crimen?
um Pompeius civitate donavit. hu-
odi crimen? minime: niſi honos
nia putanda eſt. cujus igitur? re-
illius: actione accuſatoris, ejus u-
qui donavit. qui ſi adductus gra-
inus idoneum hominem praemio
ſet; qui etiam ſi virum bonum, ſed
a meritum; ſi denique aliquid, quod
ntra, ac liceret, factum diceretur,
ntra, atque oporteret: tamen eſſet
ejuſmodi reprehenſio a vobis, Ju-
repudianda. nunc vero quid dici-
uid ait accuſator? feciſſe Pompei-
od ei facere non licuerit? quod gra-

Cn. Pompeium fecisse constet, id non solum decuisse, sed etiam debuisse fateamur? quid enim abest huic homini, quod si adesset, jure hoc tribui et concedi putaremus? usufne rerum? qui pueritiae tempus extremum, principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum? cujus plerique aequales minus saepe castra viderunt, quam hic triumphavit? qui tot habet triumphos, quot orae sunt, partesque terrarum? tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum? an ingenium? cum etiam ipsi casus eventusque rerum, non duces, sed comites ejus consiliorum fuerint? in quo uno ita summa fortuna cum summa virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam deae tribueretur? an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requisita est? quem provinciae nostrae, quem liberi populi, quem reges, quem exterae gentes, castiorem, moderatiorem, sanctiorem, non modo viderunt, sed aut sperando unquam, aut optando cogitaverunt? quid dicam de auctoritate? quae tanta est, quanta in his tantis virtutibus ac laudi-

s eſſe debet. cui ſenatus populuſque
omanus ampliſſimae dignitatis praemia
dit, non poſtulanti imperia, verum e-
m recuſanti: hujus de facto, Judices,
quaeri, ut id agatur, licueritne ei fa-
re, quod fecit, an vero, non dicam, non
uerit, ſed nefas fuerit, (contra foedus
im, id eſt, contra populi Romani re-
ionem et fidem feciſſe dicitur) non
rpe populo Romano? nonne vobis?
ıdivi hoc de parente meo puer: cùm
Metellus, Lucii filius, cauſam de pecu-
s repetundis diceret, ille, ille vir, cui pa-
ae ſalus dulcior, quàm conſpectus fuit:
i de civitate decedere, quàm de ſen-
ıtia maluit: hoc igitur cauſam dicente,
m ipſius tabulae circumferrentur inſpi-
ndi nominis causâ, fuiſſe judicem ex
s equitibus Romanis, graviſſimis viris,
minem, quin removeret oculos, et ſe to-
m averteret, ne fortè, quod ille in tabu-
publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam,
rumne an falſum eſſet, videretur. nos
ı. Pompeii decretum, judicium, de con-
i ſententia pronuntiatum recognoſce-
ıs? cum legibus conferemus? cum foe-
ribus, omnia acerbiſſimâ diligentia, per-

pendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui ſancte graviterque vixiſſet, et teſtimonium publice dixiſſet, et (ut mos Graecorum eſt) jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe. cum Graeci homines, ſpectati viri, noluerint religione videri potius, quam veritate, fidem eſſe conſtrictam: nos etiam in ipſa religione et legum, et foederum conſervanda, qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? utrum enim inſcientem vultis contra foedera feciſſe, an ſcientem? ſi ſcientem? ô nomen noſtri imperii! ô populi Romani excellens dignitas! ô Cn. Pompeii ſic late longeque diffuſa laus, ut ejus gloriae domicilium communis imperii finibus terminetur! ô nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, teſtes Cn. Pompeii non ſolum virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace! vos denique mutae regiones imploro, et ſola terrarum ultimarum: vos maria, portus, inſulae, litoraque. quae eſt enim ora, quae ſedes, qui locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa

Pompeium ignorare dicere audeont, mediocres homines, quod nullo usu, studio militari praediti, quod librario nique scire profiteantur? equidem co existimo, Judices, cum in omni gene varietate artium, etiam illarum, qu ne summo otio non facile discuntur, Pompeius excellat, singularem quar laudem ejus, et praestabilem esse sci am in foederibus, pactionibus, conc nibus *populorum*, regum, exterarum *tionum*: in universo denique bell

ac pacis. nisi forte, quae nos libri docent in umbra et otio, ea Cn.Pompeium, neque cum requiesceret, literae; neque, cum rem gereret, res ipsae docere potuerunt. atque ut ego sentio, Judices, causa dicta est temporis magis vitio, quam ullius Cornelii crimine: de quo plura non dicam. ego de hujus, inquam, genere judicii plura non dicam. est enim hujus seculi labes quaedam, et macula, virtuti invidere, velle ipsum florem dignitatis infringere. etenim, si Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuisset is vir, a quo senatus adolescentulo, atque equite Romano, saepe communis salutis auxilium expetisset: cujus res gestae omnes gentes, cum clarissima victoria, terra marique peragrassent: cujus tres triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri: quem populus Romanus singularibus honoribus decorasset: si nunc apud vos, id, quod is fecisset, contra foedus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto. mors enim cum extinxisset invidiam, res ejus gestae sempiterni nominis gloria niterentur. cujus igitur audita virtus dubitationi locum

non daret: hujus praeſens, experta, at-
que perſpecta, obtrectatorum voce lae-
7 detur? Omittam igitur Pompeium jam
oratione mea reliqua: ſed vos, Judices,
animis ac memoria tenetote. de lege, de
foedere, de exemplis, de perpetua con-
ſuetudine civitatis noſtrae renovabo ea,
quae dicta ſunt. nihil enim mihi novi,
nihil integri, neque M. Craſſus, qui to-
tam cauſam et pro facultate et pro fide ſua
diligentiſſime vobis explicavit, neque
Cn. Pompeius, cujus oratio omnibus or-
namentis abundavit, ad dicendum reli-
quit. ſed, quoniam, me recuſante, pla-
cuit ambobus adhiberi hunc à me quaſi
perpoliendi quendam operis extremum
laborem: peto à vobis, ut me officii poti-
us, quàm dicendi ſtudio, hanc ſuſcepiſſe
operam ac munus putetis. ac priùs quàm
aggrediar ad jus cauſamque Cornelii,
quiddam de communi conditione omni-
um noſtrûm, deprecandae malevolentiae
cauſa, breviter commemorandum vide-
tur. ſi, quo quiſque loco noſtrûm eſt, Ju-
dices, natus, aut, ſi in qua fortuna eſt
naſcendi initio conſtitutus, hunc vitae
ſtatum uſque ad ſenectutem obtinere de-

bet, et, ſi omnes, quos aut fortuna ex-
tulit, aut ipſorum illuſtravit labor et in-
duſtria, poena ſunt afficiendi: non gra-
vior L. Cornelio, quàm multis viris bo-
nis, atque fortibus, conſtitui lex vitae et
conditio videtur. ſin autem multorum
virtus, ingenium, humanitas, ex infimo
genere et fortunae gradu non modo ami-
citias, et rei familiaris copias conſecuta
eſt, ſed ſummam laudem, honores, glo-
riam, dignitatem: non intelligo, cur po-
tius invidia violatura virtutem L. Cor-
nelii, quam aequitas veſtra pudorem ejus
adjutura videatur. itaque, quod maximè
petendum eſt, a vobis idcirco non peto,
Judices, ne de veſtra ſapientia, atque de
veſtra humanitate dubitare videar. eſt
autem petendum, ne oderitis ingenium,
ne inimici ſitis induſtriae, ne humanita-
tem opprimendam, ne virtutem punien-
dam putetis. illud peto, ut, ſi cauſam
ipſam per ſe firmam eſſe et ſtabilem vide-
ritis, hominis ipſius ornamenta adjumen-
to cauſae potius, quam impedimento, eſ-
ſe malitis. Naſcitur, Judices, cauſa 8
Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn.
Cornelius ex ſenatûs ſententia tulerunt.

sententia sigillatim civi
... donatum esse L. Corneli
as Pompeius dicit: indicant p
tabulae: accusator fatetur. sed
ex foederato populo quemquam
esse, nisi is populus fundus factus e
n hanc civitatem venire. ô praecla
interpretem juris! auctorem antiquit
correctorem, atque emendatorem no
civitatis! qui hanc poenam foederibu
scribat, ut omnium praemiorum be
ciorumque nostrorum expertes faciat
deratos. quid enim potuit dici impe
us, quam foederatos populos fieri fun
oportere? nam id non magis est pro
um foederatorum, quam omnium lib
rum. sed totum hoc, Judices, in ea
positum semper ratione atque senter
ut, cum jussisset populus Romanus
quid: si id adscivissent socii populi
Latini, et, si ea lex, quam nos hab
mus, eadem in populo aliquo, tanq
in fundo, resedisset: ut tum lege eâ
is *populus* teneretur; non ut de n
jure aliquid minueretur; sed ut illi

li aut jure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. tulit apud majores nostros legem C. Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliae leges de civili jure sunt latae. quas Latini voluerunt, adsciverunt. ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent. in quo magna contentio Heracliensium, et Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus foederis sui libertatem civitati anteferret. postremo haec vis est istius et juris, et verbi, ut fundi populi, beneficio nostro, non suo jure, fiant. cum aliquid populus Romanus jussit, id si est ejusmodi, ut quibusdam populis sive foederatis, sive liberis, permittendum esse videatur, ut statuant ipsi non de nostris, sed de suis rebus, quo jure uti velint: tum utrum fundi facti sint, an non, quaerendum esse videatur. de nostra verò republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerunt. Atqui si imperatoribus nos- 9

tris, si senatui, si populo Romano non licebit propositis praemiis elicere ex civitatibus sociorum, atque amicorum, fortissimum atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula; summa utilitate, ac maximo saepe praesidio in periculis, atque asperis temporibus carendum erit. sed, per deos immortales! quae est ista societas, quae amicitia, quod foedus, ut aut nostra civitas careat in suis periculis Massiliensi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino: aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio laboris, commeatûs, periculo suo juverit, qui cum hoste nostro cominus in acie saepe pugnarit, qui se saepe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit: nulla conditione hujus civitatis praemiis affici possit? etenim in populum Romanum grave est, non posse uti sociis excellenti virtute praeditis, qui velint cum periculis nostris sua communicare: in socios vero ipsos, et in eos, de quibus agimus, foederatos, injuriosum et contumeliosum est, his praemiis et his honoribus exclusos esse fidelissimos et conjunctissimos socios, quae

pateant ſtipendiariis, pateant hoſtibus, pateant ſaepe ſervis. nam et ſtipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, caeteris provinciis multos civitate donatos videmus: et, qui hoſtes ad noſtros imperatores perfugiſſent, et magno uſui reipublicae noſtrae fuiſſent, ſcimus civitate eſſe donatos: ſervos denique, quorum jus et fortunae conditio infima eſt, bene de republica meritos, perſaepe libertate, id eſt, civitate publicè donari videbamus. Hanc tu igitur, patrone foederum ac foederatorum, conditionem ſtatuis Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis, quos Gaditanis adjutoribus armis ſubegimus, atque in ditionem noſtram redegimus, liceat, ſi populus Romanus permiſerit, ut ab ſenatu, ab imperatoribus noſtris, civitate donentur: id ne liceat ipſis? qui ſi ſuis decretis legibuſve ſanxiſſent, ne quis ſuorum civium caſtra imperatorum populi Romani iniret: ne quis ſe pro noſtro imperio in periculum capitis, atque in vitae diſcrimen inferret: Gaditanorum auxiliis, cum vellemus, uti nobis non liceret. privatim vero, ſi, ne quis vir, et animo et virtute praecellens, pro noſtro

ierio periculo suo dimicaret: graviter
jure ferremus, minui auxilia populi
mani, debilitari animos fortissimorum
orum, alienigenarum nos hominum
liis, atque externa virtute privari. at-
nihil interest, Judices, utrum haec
derati jura constituant, ut ne cui lice-
x his civitatibus ad nostrorum bello-
n pericula accedere: an, quae nos eo-
n civibus, virtutis causa, tribuerimus,
rata esse non possint. nihil enim magis
remur his adjutoribus, sublatis prae-
s virtutis, quam, si omnino his versa-
n nostris bellis non liceret. etenim,
n pro sua patria pauci post genus ho-
num natum reperti sint, qui nullis
emiis propositis, vitam suam hostium
s objecerint: pro aliena republica
mquam fore putatis, qui se opponat
iculis, non modo nullo proposito prae-
, sed etiam interdicto? Sed, cum
illud imperitissime dictum de populis
dis, quod commune est liberorum po-
orum, non proprium foederatorum:
quo intelligi necesse est, aut neminem
sociis civem fieri posse; aut etiam pos-
foederatis: tum vero jus omne no-

ſter iſte magiſter mutandae civitatis ignorat; quod eſt, Judices, non ſolum in legibus publicis poſitum, ſed etiam in privatorum voluntate. jure enim noſtro neque mutare civitatem quiſquam invitus poteſt, neque, ſi velit, mutare non poteſt, modo adſciſcatur ab ea civitate, cujus eſſe ſe civitatis velit: ut, ſi Gaditani ſciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut ſit is civis Gaditanus, magna poteſtas ſit noſtro civi mutandae civitatis, nec foedere impediatur, quo minus ex cive Romano civis Gaditanus poſſit eſſe. duarum civitatum civis eſſe noſtro jure civili nemo poteſt: non eſſe hujus civitatis civis, qui ſe alii civitati dicarit, poteſt. neque ſolum dicatione, quod in calamitate clariſſimis viris Q. Maximo, C. Laenati, Q. Philippo Nuceriae, C. Catoni Tarracone, Q. Caepioni, P. Rutilio Smyrnae, vidimus accidiſſe, ut earum civitatum fierent cives, hanc antè amittere non potuiſſent, quam hujus ſolum civitatis mutatione vertiſſent: ſed etiam *poſtliminio* poteſt civitatis fieri mutatio. *neque enim ſine* cauſa de Cn. Publicio [redacted]

majores legati noſtri in Graeciam proficiſcentes interpretem ſecum habere voluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, ſi domum reveniſſet, et inde Romam rediiſſet, ne minus civis eſſet. multi etiam ſuperiore memoria cives Romani ſua voluntate indemnati, et incolumes, his rebus relictis, alias ſe in civitates contulerunt.
12 Quod ſi civi Romano licet eſſe Gaditanum ſive exilio, ſive poſtliminio, ſive rejectione hujus civitatis: ut jam ad foedus veniam, quod ad cauſam nihil pertinet, (de civitatis enim jure, non de foederibus diſceptamus) quid eſt, quamobrem civi Gaditano in hanc civitatem venire non liceat? equidem longe ſecus ſentio. nam cum ex omnibus civitatibus via ſit in noſtram, cumque noſtris civibus pateat iter ad caeteras civitates: tum vero, ut quaeque nobiſcum maxime ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione, foedere conjuncta eſt; ita mihi maxime communionem beneficiorum, praemiorum, civitatis, continere videtur. atqui caeterae civitates omnes non dubitarent *noſtros recipere* in ſuas civitates, ſi idem *nos juris* haberemus, quod caeteri. ſed nos

non poſſumus et hujus eſſe civitatis, et cujuſvis praeterea: caeteris conceſſum eſt. itaque in Graecis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, caeteros undique adſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines civitatum. quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, noſtros cives, Athenis in numero judicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, ſi illam civitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtliminio recuperaſſent. peritus vero noſtri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem ſe dicavit.
Sed hic totus locus diſputationis, 13
atque orationis meae, Judices, pertinet ad commune jus mutandarum civitatum: nihil habet, quod ſit proprium religionis, ac foederum. defendo enim rem univerſam, nullam eſſe gentem ex omni regione terrarum, neque tam diſſidentem a populo Romano odio quodam, atque diſſidio, neque tam fide, benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdictum *ſit, ut ne quem* adſciſcere civem, aut civitate donare poſſimus. ô jura praeclara,

atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a majoribus noſtris comparata! ne quis noſtrûm plus quam unius civitatis eſſe poſſit: (diſſimilitudo enim civitatum varietatem juris habeat neceſſe eſt) ne quis invitus civitate mutetur: neve in civitate maneat invitus. haec ſunt enim fundamenta firmiſſima noſtrae libertatis, ſui quemque juris et retinendi, et dimittendi eſſe dominum. illud vero ſine ulla dubitatione maxime noſtrum fundavit imperium, et populi Romani nomen auxit, quod princeps ille, creator hujus urbis, Romulus, foedere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere. cujus auctoritate, et exemplo nunquam eſt intermiſſa a majoribus noſtris largitio, et communicatio civitatis. itaque et ex Latio multi, et Tuſculani, et Lanuvini, et ex caeteris generibus gentes univerſae in civitatem ſunt receptae; ut Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum: quibus ex civitatibus nec coacti eſſent civitatem mutare, ſi qui noluiſſent: nec, ſi qui eſſent civitatem noſtram beneficio populi Romani conſecuti, violatum
14 *foedus* eorum videretur. At enim quae-

dam foedera extant, ut Germanorum, Insubrium, Helvetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in foederibus exceptum est, ne quis eorum a nobis civis recipiatur. quod si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. ubi est igitur exceptum foedere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat civitate? nusquam. ac sicubi esset; lex id Gellia et Cornelia, quae definitè potestatem Pompeio civitatem donandi dederat, sustulisset. exceptum est, inquit: foedus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi, si neque Poenorum jura calles: (reliqueras enim civitatem tuam) neque nostras potuisti leges inspicere: ipsae enim te a cognitione sua judicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quae de Pompeio a Gellio et a Lentulo, consulibus, lata est, in qua aliquid sacrosanctum exceptum videretur? primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset: deinde sanctiones sacrandae sunt aut genere ipso, aut obtestatione et consecratione legis, aut poenae, cum caput ejus, qui co

.secratur. quid habes igitu
.aditano foedere ejusmodi? u
pitis consecratione, an obte
.egis sacrosanctum esse confir
.ihil omnino unquam de isto foe
.d populum, nihil ad plebem latur
dico. de quibus etiam si latum esset
que legem, neque poenam latam esse
.e quem civem reciperemus: tamen i
esset, quod populus postea jussisset, ra
tum; neque quidquam illis verbis, '
' quid sacrosanctum esset,' esse exceptu
videretur. de his, cum populus Roma
nus nihil unquam jusserit, quidquam au
15 des dicere sacrosanctum fuisse? Ne
vero haec oratio mea ad infirmandu
foedus Gaditanorum, Judices, pertinet
neque enim est meum, contra opinioner
vetustatis, contra jus optime meritae ci
vitatis, contra auctoritatem senatûs di
cere. duris enim quondam temporibu
reipublicae nostrae, cum praepotens ter
ra marique Carthago, nixa duabu
Hispaniis, huic imperio immineret, e
cum duo fulmina nostri imperii subito, i
Hispania, Cn. et P. Scipiones, extinc
occidissent: L. Marcius, primi pili c

turio, cum Gaditanis foedus iniſſe dicitur. quod cum magis fide illius populi, juſtitia veſtra, vetuſtate denique ipſa, quam aliquo publico vinculo religionis teneretur: ſapientes homines, et publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo conſulibus, a ſenatu de foedere poſtulaverunt. tum eſt cum Gaditanis foedus vel renovatum, vel ictum. de quo foedere populus Romanus ſententiam non tulit, qui injuſſu ſuo, nullo pacto poteſt religione obligari. ita Gaditana civitas, quod beneficiis ſuis erga rempublicam noſtram conſequi potuit, quod imperatorum teſtimoniis, quod vetuſtate, quod Q. Catuli, ſummi viri, auctoritate, quod judicio ſenatûs, quod foedere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt. populus enim ſe nuſquam obligavit. neque ideo eſt Gaditanorum cauſa deterior. graviſſimis enim et plurimis rebus eſt fulta. ſed iſti diſputationi certe nihil eſt loci. ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebemve ſancitum eſt. Quòd *ſi hoc foedus, quod populus Romanus, auctore ſenatu,* commendatione et judi-

[redacted]

...tatis, voluntate et sententiis suis
...rabat, idem suffragiis comprobas-
quid erat, cur ex ipso foedere Gadi-
n in civitatem nostram recipi non
...? nihil est enim aliud in foedere,
ut pia et aeterna pax ' sit. quid id
...itatem? adjunctum illud etiam est,
non est in omnibus foederibus:
...statem populi Romani comiter con-
...anto.' id habet hanc vim, ut sit il-
foedere inferior. primùm verbi ge-
...oc conservandi, quo magis in legi-
...iàm in foederibus uti solemus, im-
...tis est, non precantis. deinde, cùm
...us populi majestas conservari jube-
le altero siletur: certe ille populus
periori conditione causaque poni-
ujus majestas foederis sanctione de-
tur. in quo erat accusatoris inter-
tio indigna responsione, qui ita di-
..., 'comiter' esse 'communiter:' qua-
...ò priscum aliquod, aut insolitum
...m interpretaretur. comes, benig-
...ciles, suaves homines esse dicuntur.
erranti comiter monstrat viam,' be-
..., et non gravatè: 'communiter'
...m certe non convenit. et simul ab-

surda res est, caveri foedere, ut majest
tem populi Romani communiter co
servent: id est, ut populus Roman
suam majestatem velit esse salvam: qu
si jam ita esset, ut esse non potest: t
men de nostra majestate, nihil de ill
rum caveretur. potestne igitur nost
majestas a Gaditanis benigne conserv
ri, si ad eam retinendam Gaditanos pra
miis elicere non possumus? potest e
se ulla denique majestas, si impedim
quo minùs per populum Romanum, b
neficiorum, virtutis causâ, tribuendor
potestatem imperatoribus nostris defer
mus? Sed quid ego disputo, quae m
hi tum, si Gaditani contra me dicerer
vere posse dici viderentur? illis enim r
petentibus L. Cornelium, respondere
legem populum Romanum jussisse de
vitate tribuenda. huic generi legum fu
dos populos fieri non solere, Cn. Po
peium de consilii sententia civitatem hu
dedisse, nullum populi nostri jussum G
ditanos habere: itaque nihil esse sacı
sanctum, quod lege exceptum videreti
si esset: tamen in foedere nihil esse ca
tum, praeter pacem. additum etiam e

illud, ut majeſtatem illi noſtram conſervare deberent: quae certe minueretur, ſi aut adjutoribus illorum civibus uti in bellis nobis non liceret, aut praemii tribuendi poteſtatem nullam haberemus. nunc verò quid ego contra Gaditanos loquar, cùm id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipſa comprobetur? qui a principio ſui generis ac reipublicae, ab omni ſtudio, ſenſuque Poenorum mentes ſuas ad noſtrum imperium, nomenque flexerunt? quos, cum maxima bella nobis inferrentur, moenibus excluſerunt? claſſibus inſecuti ſunt? corporibus, copiis, opibus depulerunt? qui et veterem illam ſpeciem foederis Marciani ſemper omni arce duxerunt ſanctiorem, et hoc foedere, Catuli ſenatuſque auctoritate, ſe nobiſcum conjunctiſſimos eſſe arbitrati ſunt? quorum moenia, delubra, agros, ut ipſe Hercules, itinerum ac laborum ſuorum, ſic majores noſtri imperii ac nominis populi Romani terminos eſſe voluerunt? teſtantur et mortuos noſtros imperatores, quorum *vivit immortalis* memoria et gloria, *Scipiones, Brutos*, Horatios, Caſſios, Me-

tellos, et hunc praeſentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum moenibus, acre et magnum bellum gerentem, commeatu, pecuniaque juverunt: et hoc tempore ipſo populum Romanum, quem in caritate annonae, ut ſaepe ante fecerant, frumento ſuppeditato, levaverunt: ſe hoc jus eſſe velle, ut ſibi, et liberis, ſi qui eximia virtute fuerint, ſit in noſtris caſtris, ſit in imperatorum praetoriis, ſit denique inter ſigna, atque in acie locus; ſit his gradibus aſcenſus etiam ad civitatem. Quod ſi Afris, ſi Sardis, ſi Hiſpanis, agris ſtipendioque multatis, virtute adipiſci licet civitatem: Gaditanis autem, officiis, vetuſtate, fide, periculis, foedere conjunctis, hoc idem non licebit: non foedus ſibi nobiſcum, ſed iniquiſſimas leges impoſitas a nobis eſſe arbitrabuntur. atque hanc, Judices, non a me fingi orationem, ſed me dicere, quae Gaditani judicarint, res ipſa declarat. hoſpitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos feciſſe publice dico. proferam teſtes, proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc judicium, ſummos homines ac nobiliſſimos, depre-

[illegible] esse mereretur, et jus civitatis honore dignissimum judicaret? potuit certius interponere judicium voluntatis suae, quam cum etiam accusatorem hujus multa et poena multavit? potuit magis de re judicare, quam cum ad vestrum judicium cives amplissimos legavit, testes hujus juris, vitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quis est tam demens, quin sentiat, jus hoc Gaditanis esse retinendum, ne interseptum sit iis iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium civitatis: et magnopere iis esse laetandum, hujus L. Cornelii benevolentiam erga suos remanere Gadibus: gratiam, et facultatem commendandi in hac civitate versari? quis enim nostrum est, cui

non illa civitas sit hujus studio, cura, diligentia, commendatior? Omitto quantis ornamentis populum istum C. Caesar, cum esset in Hispania praetor, affecerit, controversias sedarit, jura ipsorum permissu statuerit, inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplinaque delerit; summa in eam civitatem, hujus rogatu, studia et beneficia contulerit. multa praetereo: quae quotidie labore hujus et studio, aut omnino, aut certe facilius consequuntur. itaque et adsunt principes civitatis, et defendunt: amore, ut suum civem: testimonio, ut nostrum: officio, ut ex nobilissimo civi sanctissimum hospitem: studio, ut diligentissimum defensorem commodorum suorum. ac, ne ipsi Gaditani arbitrentur, quanquam nullo incommodo afficiantur, si liceat eorum cives virtutis causa in nostram civitatem venire, tamen hoc ipso inferius esse suum foedus, quam caeterorum: consolabor et hos praesentes viros optimos, et illam fidelissimam atque amicissimam nobis civitatem: simul et *vos, non* ignorantes, Judices, admone-*bo, quo de jure hoc* judicium constitutu

ſit, de eo nunquam omnino
tum. quos igitur prudenti
pretes foederum, quos perit
ei juris, quos diligentiſſimos
dis conditionibus civitatun
ſis, eſſe arbitramur? eos]
jam imperia ac bella geſſeri
nim, ſi Q. Scaevola ille au
jure praediatorio conſuleret
ris peritiſſimus, conſultore
nunquam ad Furium et Caſc
diatores, rejiciebat: ſi nos
ſtra Tuſculana M. Tugio:
quam C. Aquilium, conſulel
aſſiduus uſus, uni rei dedi
nium et artem ſaepe vinci
bitet de foederibus, et de t
cis et belli, omnibus juri
imperatores noſtros anteſ
musne igitur tibi probare a
empli, atque facti illius, q
prehenditur, C. Marium?
quem graviorem? conſtant
ſtantiorem virtute, prudent
aequitate? is igitur M. A
um, fortiſſimum virum, ſ
praeditum, civitate donav

:ibus, quem oculis non poteius. ai-
ſe non imperitum foederis, non ru-
exemplorum, non ignarum belli fu-
ſe P. Africani diſcipulum, ac mili-
; ſe ſtipendiis, ſe legationibus belli-
:ruditum: ſe, ſi tanta bella legiſſet,
ıta geſſit, et confecit, ſi tot conſuli-
meruiſſet, quoties ipſe conſul fuiſ-
omnia jura belli perdiſcere ac noſſe
ıiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin
o foedere a republica bene gerenda
ediretur: a ſe ex conjunctiſſima atque
:iſſima civitate fortiſſimum quemque
delectum: neque Iguvinatium, ne-

esset civitate donatus, in judicium est vocatus? nam Spoletinus L. Matrinius, unus ex iis, quos C. Marius civitate donasset, dixit causam ex colonia Latina, in primis firma et illustri. quem cùm disertus homo L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non esse factum. videbat enim, populos de suo jure, non de nostro, fundos fieri solere; sed, cùm lege Apuleia coloniae non essent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in singulas colonias ternos cives Romanos facere posset, negabat hoc beneficium, re ipsa sublata, valere debere. nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse verbis causam illam gravitate sua defenderit, et probarit. quis enim esset, Judices, qui imperatoribus nostris, in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis; qui sociis, qui foederatis, in defendenda republica nostra spem praemiorum eripi vellet? quod si vultus C. Marii, si vox, si ille imperatorius ardor oculorum, si re-

centes triumphi, si praesens valuit aspectus: valeat auctoritas, valeant res gestae, valeat memoria, valeat fortissimi et clarissimi viri nomen aeternum. sit hoc discrimen inter gratiosos cives atque fortes, ut illi vivi fruantur opibus suis: horum, etiam mortuorum, (si quisquam hujus imperii defensor mori potest) vivat auctoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius, pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Caesium, equitem Romanum, virum bonum, qui vivit Ravennae, foederato ex populo, nonne civitate donavit? quid? cohortes duas universas Camertium? quid? Heracliensium legionem, P. Crassus, vir amplissimus, ex ea civitate, quacum propè singulare foedus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio consule, ictum putatur? quid? Massiliensem Aristonem Sylla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros novem Gaditanos? quid? vir sanctissimus, et summa religione ac modestia, Q. Metellus Pius, Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo haec, quae ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita, *M. Crassus,* non Aletrinensem foedera-

civitate donavit, homo tum gravitate prudentia praestans, tum vel nimiparcus in largienda civitate? hic tu Pompeii beneficium, vel potius judicium et factum, infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marium fecisse audierat: fecit, quod P. Crassum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique domesticum auctorem, patrem suum, facere viderat? neque verò in uno Cornelio id fecit: nam et Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, et Mamertinos obvios, et quosdam Uticenses, et Saguntinos fabros, civitate donavit. etenim, cùm caeteris praemiis digni sunt, qui suo labore et periculo nostram rempublicam defendunt: tum certe dignissimi sunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula ac tela subierunt. atque utinam, qui ubique sunt propugnatores hujus imperii, possent in hanc civitatem venire, et contrà oppugnatores reipublicae de civitate exterminari! neque enim ille summus poëta noster Annibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, *voluit esse*, ' hostem qui feriet, erit, *in-' quit*, mihi Carthaginiensis, Quisquis e-

'rit, cujatis?' etsi id habent hoc leve, ut semper habuerunt. itaque et cives undique fortes viros adsciverunt, et hominum ignobilium virtutem persaepe nobilitatis inertiae praetulerunt. Habetis 23
imperatorum summorum, et sapientissimorum hominum, clarissimorum virorum, interpretationem juris ac foederum: dabo etiam judicum, qui huic quaestioni praefuerunt: dabo universi populi Romani: dabo sanctissimum etiam judicium senatus. judices, cum prae se ferrent, palamque loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, judicaturi: Mamertini, publice suscepta causa, destiterunt. multi, in civitatem recepti ex liberis foederatisque populis, sunt liberati: nemo unquam est de civitate accusatus, quòd aut populus fundus factus non esset, aut quod foedere civitatis mutandae jus impediretur. audebo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab imperatore nostro civitate donatum. cognoscite nunc populi Romani judicium, *multis rebus* interpositum, atque in maximis *causis* re ipsa, atque usu comproba-

tum: cum Latinis omnibus foedus ictum, Sp. Cassio, Postumio Cominio, consulibus, quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus post Rostra incisum, et perscriptum fuisse. quomodo igitur L. Cossinius Tiburs, pater hujus equitis Romani, optimi atque ornatissimi viri, damnato T. Caelio; quomodo ex eadem civitate T. Coponius, civis item summa virtute et dignitate, (nepotes T. et C. Coponios nostis) damnato C. Massone, civis Romanus est factus? an lingua, et ingenio patefieri aditus ad civitatem potuit: manu, et virtute non potuit? anne de nobis trahere spolia foederatis licebit: de hostibus non licebit? an, quod adipisci poterunt dicendo, id eis assequi pugnando non licebit? an accusatori majores nostri majora praemia, quam bellatori, esse voluerunt?

24 Quod si acerbissima lege Servilia principes viri, ac gravissimi et sapientissimi cives, hanc Latinis, id est foederatis, viam ad civitatem populi jussu patere passi sunt; neque in his est hoc *reprehensum* Licinia et Mucia lege; cum *praesertim* genus ipsum accusationis et

nomen, ejuſmodi praemium, quod nemo aſſequi poſſit, niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis jucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin, quo in genere judicum praemia rata eſſent, in eodem judicia imperatorum valerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Servilia lege, aut caeteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re praemium civitatis? cognoſcite nunc judicium ſenatus, quod ſemper eſt judicio populi comprobatum. ſacra Cereris, Judices, ſumma majores noſtri religione confici, caeremoniaque voluerunt: quae cum eſſent aſſumpta de Graecia, et per Graecas ſemper curata ſunt ſacerdotes, et Graeca omnia nominata: ſed cum illam, quae Graecum illud ſacrum monſtraret, et faceret, ex Graecia deligerent; tamen ſacra pro civibus civem facere voluerunt, ut deos immortales ſcientia peregrina et externa, mente domeſtica et civili, precaretur. has ſacerdotes video ferè aut Neapolitanas, aut Velienſes fuiſſe, foederatarum ſine dubio civitatum.

tatem Velienſibus datam, de ſenatus ſententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Velienſe, ut ea civis Romana eſſet, tuliſſe. num igitur aut fundos factos Velienſes, aut ſacerdotem illam civem Romanam factam non eſſe, aut foedus et a ſenatu et a populo Romano violatum arbitrabimur? Intelligo, Judices, in cauſa aperta, minimeque dubia, multo et plura, et a pluribus peritiſſimis eſſe dicta, quam res poſtularet. ſed id factum eſt, non ut vobis rem tam perſpicuam dicendo probaremus, verùm ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum animos frangeremus: quos ut accuſator incenderet, ut aliqui ſermones hominum, alienis bonis moerentium, etiam ad veſtras aures permanarent, et in judicio ipſo redundarent, idcirco illa in omni parte orationis ſuae arte adſpergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quae neque invidioſa eſt, et, quantacunque eſt, ejuſmodi eſt, ut conſervata magis, quam correpta, eſſe videatur: tum luxuriam, quae non crimine aliquo libidinis, ſed communi maledicto notabatur: tum Tuſcu-

lanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, et L. Crassi. Crassum emisse de libertino homine, Soterico Marcio: ad Metellum pervenisse de Venonii Vindicii bonis non tenebat? simul illud nesciebat, praediorum nullam esse gentem? emptionibus ea solere saepe ad alienos homines, saepe ad infimos, non legibus, tanquam tutelas, pervenire. objectum est etiam, quod in tribum Crustuminam pervenerit: quòd hic assecutus est legis de ambitu praemio, minus invidioso, quam qui legum praemiis praetoriam sententiam, et praetextam togam consequuntur. et adoptio Theophanis agitata est: per quam Cornelius nihil est, praeterquam propinquorum suorum hereditates, assecutus. Quanquam istorum animos, qui ipsi Cornelio invident, non est difficillimum mitigare. more hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt. qui amicis L. Cornelii aut inimici sunt, aut invident, hi sunt huic multo vehementius pertimescendi. nam huic *quidem ipsi quis* est unquam inventus *inimicus? aut quis* iure esse potuit? quem

on coluit? cujus fortunae, dig- ...e non concessit? versatus in inti- ...iliaritate hominis potentissimi, in ...mis nostris malis atque discordiis ...inem unquam alterius rationis ac ...rtis non re, non verbo, non vultu de- ...ique offendit. fuit hoc sive meum, sive reipublicae fatum, ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modo non exultavit in ruinis vestris, nostrisque discordiis Cornelius: sed omni officio, lacrymis, opera, consolatione, omnes, me absente, meos sublevavit. quorum ego testimonio ac precibus munus hoc meritum huic, et, ut a principio dixi, justam et debitam gratiam refero: speroque, Judices, ut eos, qui principes fuerunt conservandae salutis, aut dignitatis meae, diligitis, et caros habetis; sic, quae ab hoc pro facultate hujus, pro loco facta sunt, et grata esse vobis, et probata. non igitur a suis, quos nullos habet, sed a suorum, qui et multi, et potentes sunt, urgetur inimicis: quos quidem hesterno die Cn. Pompeius copiosa oratione, et gravi, secum, *si vellent*, contendere jubebat: ab hoc

, atque injusta contem-
Et erat aequa lex, et 27
tque omnibus, qui no-
bus implicantur, vehe-
: nostras inimicitias ipsi
is, amicis nostrorum ini-
remus. ac, si mea aucto-
illos in hac re ponderis
: praesertim rerum vari-
ipso jam perdoctum vi-
b illis eos majoribus dis-
m. id enim contendere
epublica, cum id defen-
optimum sentias: et id
n, et magnorum homi-
avi: neque huic unquam
muneri defui. sed con-
apiens est, quamdiu aut
aut, si non proficit, non
voluimus quaedam, con-
rti sumus: obtenta non
adii, nos luctum moero-
nus. cur ea, quae muta-
is, convellere malumus,
Caesarem senatus et ge-
num amplissimo ornavit,
novo. idem in angus-

ii victorem exercitum ſtipendio , imperatori decem legatos decre- ege Sempronia ſuccedendum non uit. harum ego ſententiarum et prin- s, et auctor fui: neque me diſſenſioni eae priſtinae putavi potius aſſentiri, quam praeſentibus reipublicae temporibus, et concordiae, convenire. non idem aliis videtur. ſunt fortaſſe in ſententia firmiores. reprehendo neminem: ſed aſſentior non omnibus: neque eſſe inconſtantis puto, ſententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipublicae tempeſtate moderari. ſed ſi qui ſunt, quibus infinitum ſit odium, in quos ſemel ſuſceptum ſit, quos video eſſe nonnullos: cum ducibus ipſis, non cum comitatu, aſſectatoribuſque confligant. illam enim fortaſſe pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hanc verò iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. ſed, ſi certorum hominum mentes nulla ratione placare, Judices, poſſumus? veſtros quidem animos certe confidimus, non oratione noſtra, ſed hu-
28 manitate veſtra eſſe placatos. Quid enim *eſt, cur non* potius ad ſummam laudem

huic, quam ad minimam fraudem, Caeſaris familiaritas valere debeat? cognovit adoleſcens: placuit homini prudentiſſimo: in ſumma amicorum copia cum familiariſſimis ejus eſt adaequatus in praetura: in conſulatu praefectum fabrûm detulit: conſilium hominis probavit, fidem eſt complexus: officia, obſervantiamque dilexit. fuit hic multorum illi laborum ſocius aliquando: eſt fortaſſe nunc nonnullorum particeps commodorum. quae quidem ſi huic obfuerint apud vos, non intelligo, quod bonum cuiquam ſit apud tales viros profuturum. ſed quoniam C. Caeſar abeſt longiſſime, atque in iis eſt nunc locis, quae regione, orbem terrarum; rebus illius geſtis, imperium populi Romani definiunt: nolite, per deos immortales! Judices, hunc illi acerbum nuntium velle perferri, ut ſuum praefectum fabrûm, ut hominem ſibi cariſſimum et familiariſſimum, non ob ipſius aliquod delictum, ſed ob ſuam familiaritatem veſtris oppreſſum ſententiis audiat. miſeremini ejus, qui non de ſuo *peccato, ſed de hujus* ſummi et clariſſimi *viri facto; non de* aliquo crimine, ſed

io suo, de publico jure disceptat; . jus si Cn. Pompeius ignoravit, si Crassus, si Q. Metellus, si Cn. Pomius pater, si L. Sylla, si L. Crassus, si . Marius, si senatus, si populus Romanus, si, qui de re simili judicarunt, si foederati populi, si socii, si illi antiqui Latini: videte, ne utilius vobis, et honestius sit illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri. sed, si de certo, de perspicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure esse constituendum videtis: nolite committere, ut in re tam inveterata quidquam novi sentiatis. simul et illa, Judices, omnia ante oculos vestros proponite: primum esse omnes etiam post mortem reos, clarissimos illos viros, qui foederatos civitate donarunt: deinde senatum, qui persaepe hoc judicavit: populum, qui jussit: judices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote; sic vivere, ac vixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quaestiones sint, non de vitiorum suorum poena, sed de virtutis praemio in judicium vocetur. accedat etiam illud, ut statuatis hoc judicio, utrum post-

IN

L. CALPURNIUM PISONEM.

ORATIO XXXVII.

*** Jamne vides, bellua, jamne sentis, quae sit hominum querela frontis tuae? nemo queritur, Syrum nescio quem de grege novitiorum, factum esse consulem. non enim nos color iste servilis, non pilosae genae, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. pauci ista tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguae. nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum con-

*** *Deest principium.*

ſilii : nullum non modo illuſtre, ſed ne notum quidem factum aut militiae, aut domi. obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione ſumoſarum imaginum : quarum ſimile habes nihil, praeter colorem. is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſecutum? mihi iſta licet de me vera cum gloria praedicare. omnes enim honores populus Romanus mihi ipſi, homini novo, detulit. nam, tu cum quaeſtor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus. Piſo eſt a populo Romano factus, non iſte Piſo. praetura item majoribus delata eſt tuis. noti erant illi mortui : te vivum nondum noverat quiſquam. me cum quaeſtorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis ſuffragiis populus Romanus faciebat : homini ille honorem, non generi ; moribus, non majoribus meis ; virtuti perſpectae, non auditae nobilitati deferebat. nam quid ego de conſulatu loquar? parto vis, anne geſto ? miſerum me ! cum *hac me nunc peſte*, atque labe confero ? *ſed nihil com*parandi cauſa loquar; ac ta-

en ea, quae sunt longissime disjuncta, comprehendam. tu consul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicae temporibus, dissidentibus consulibus Caesare et Bibulo, cùm hoc non recusares, quin ii, a quibus dicebare consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quam Gabinius, extitisses. me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas non prius tabella, quam voce, priorem
2 consulem declaravit. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrûm. sit sane Fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quam quemadmodum ceperimus. ego kalendis Jan. senatum et bonos omnes legis Agrariae, maximarumque largitionum metu liberavi. ego agrum Campanum, si dividi non oportuit, conservavi: si oportuit, melioribus auctoribus reservavi. ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra invidiam, atque defendi. ego adolescentes bonos et fortes, sed usos ea *conditione* fortunae, ut, si essent ma-

giſtratus adepti, reipublicae ſtatum convulſuri viderentur, meis inimicitiis, nullâ ſenatus malâ gratiâ, comitiorum ratione privavi. ego Antonium collegam, cupidum provinciae, multa in republica molientem, patientia atque obſequio meo mitigavi. ego provinciam Galliam, ſenatûs auctoritate, exercitu et pecunia inſtructam et ornatam, quam cum Antonio communicavi, quòd ita exiſtimabam tempora reipublicae ferre, in concione depoſui, reclamante populo Romano. ego L. Catilinam, caedem ſenatûs, interitum urbis, non obſcure, ſed palam molientem, egredi ex urbe juſſi: ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tuti eſſe poſſemus. ego tela, extremo menſe conſulatus mei intenta jugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorſi. ego faces jam accenſas ad hujus urbis incendium comprehendi, protuli, extinxi.
Me, Q. Catulus, princeps hujus ordinis, 3
et auctor publici conſilii, frequentiſſimo ſenatu, parentem patriae nominavit. mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, *L. Gellius,* his audientibus, civicam coronam deberi a republica dixit. mihi to-

gato ſenatus, non ut multis bene geſtae, ſed ut nemini, conſervatae reipublicae, ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit. ego cum in concione, abiens magiſtratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quae conſtitueram, cumque is mihi tantummodo ut jurarem permitteret, ſine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſalvam. mihi populus Romanus univerſus illa in concione non unius diei gratulationem, ſed aeternitatem immortalitatemque donavit, cum meum jusjurandum tale atque tantum, juratus ipſe, una voce et conſenſu approbavit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, civium eſſe in numero videretur. atque ita eſt a me conſulatus peractus, ut nihil ſine conſilio ſenatûs, nihil non approbante populo Romano, egerim: ut ſemper in Roſtris curiam, in ſenatu populum defenderim: ut multitudinem cum principibus, equeſtrem ordinem cum ſenatu conjunxerim.
4 expoſui breviter conſulatum meum. Au*de nunc, ô furia,* de tuo dicere: cujus

fuit initium ludi Compitalitii, tum primum facti poſt L. Metellum et Q. Marcium conſules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortiſſimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares haec civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) ſed ille deſignatus conſul, cùm quidam tribunus plebis ſuo auxilio magiſtros ludos contra ſenatus-conſultum facere juſſiſſet, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. tu, cum in kalendas Januarias Compitalitiorum dies incidiſſet, Sex Clodium, qui nunquam antea praetextatus fuiſſet, ludos facere, et praetextatum volitare paſſus es, hominem impurum, atque non modo facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum. ergo his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt, inſpectante et tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reipublicae, lex Aelia et Fuſia everſa eſt, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea ſolum, quae ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed innumerabilia quaedam nova, ex omni faece urbis, ac ſervitio con-

stituta. ab eodem homine, in stupris inauditis nefariisque versato, vetus illa magistra pudoris et modestiae, severitas censoria sublata est: cum tu interim, bustum reipublicae, qui te consulem tum Romae dicis fuisse, verbo nunquam significaris sententiam tuam tantis in naufragiis civitatis.

5 Nondum, quae feceris, sed quae fieri passus sis, dico. neque vero multum interest, praesertim in consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur. an potest ulla esse excusatio non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipublicae motu consuli? centum prope annos legem Aeliam et Fusiam tenueramus: quadringentos judicium, notionemque censoriam. quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est. haec sunt, ô carnifex! in gremio sepulta consulatûs tui. *persequere connexos his funeribus dies.* pro Aurelio tribunali, ne

connivente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, (ô proditor templorum omnium!) vidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te consule, arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinae militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium ac religionum. erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italiâ cunctâ, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quae negari possunt: haec commemoro, quae sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam praerogativae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, nunquam aspirasti: sed omnibus consiliis, quae ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verum etiam crudelissime praefuisti. Mihi ve- 6
ro ipsi coram genero meo, propinquo *tuo, quae dicere* ausus es? egere, foris

eſſe Gabinium, ſine provincia ſtare non poſſe, ſpem habere à tribuno plebis, ſi tua conſilia cum illo conjunxiſſes, a ſenatu quidem deſperaſſe: hujus te cupiditati obſequi, ſicuti ego feciſſem in collega meo: nihil eſſe, quòd præſidium conſulum implorarem: ſibi quemque conſulere oportere. atque hæc dicere vix audeo. vereor, ne qui ſit, qui iſtius inſignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen. ipſe certe agnoſcet, et cum aliquo dolore flagitiorum ſuorum recordabitur. meminiſtine, cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Piſone veniſſem, neſcio quo e gurguſtio te prodire, involuto capite, ſoleatum? et, cum iſto ore fœtido teterrimam nobis popinam inhalaſſes, excuſatione te uti valetudinis, quòd diceres, vinolentis te quibuſdam medicaminibus ſolere curari? quam nos cauſam cum accepiſſemus, (quid enim facere poteramus?) pauliſper ſtetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbiſſimè reſpondendo, tum turpiſſime eructando, ejeciſti. idem illo fere biduo productus in

concionem ab eo, cui ſic aequatum prae-
bebas conſulatum tuum, cum eſſes in-
terrogatus, quid ſentires de conſulatu
meo: gravis auctor, Calatinus credo a-
liquis, aut Africanus, aut Maximus, et
non Caeſoninus ſemi-Placentinus, Cal-
ventius, reſpondes, altero ad frontem
ſublato, altero ad mentum depreſſo ſuper-
cilio, ‘Crudelitatem tibi non placere.’
Hic te ille homo digniſſimus tuis laudi- 7
bus collaudavit. crudelitatis tu, furcifer,
ſenatum conſul in concione condemnas?
non enim me, qui ſenatui parui. nam
relatio illa ſalutaris et diligens, fuerat
conſulis: animadverſio quidem, et judi-
cium, ſenatûs. quae cum reprehendis,
oſtendis, qualis tu, ſi ita forte accidiſſet,
fueris illo tempore conſul futurus. ſti-
pendio mehercule, et frumento Catili-
nam eſſe putaſſes juvandum. quid enim
interfuit inter Catilinam, et eum, cui tu
ſenatus auctoritatem, ſalutem civitatis,
totam rempublicam, provinciae praemio
vendidiſti? quae enim L. Catilinam co-
nantem conſul prohibui, ea P. Clodium
facientem conſules adjuverunt. voluit
ille ſenatum interficere, vos ſuſtuliſtis:

sdere, vos abrogastis : interire
ros adjuvistis. quid est vobis
gestum sine armis? incendere
atorum manus voluit urbem :
omum, quem propter urbs in-
est. ac ne illi quidem, si habu-
i similem consulem, de urbis
ogitassent. non enim se tectis
luerunt : sed his stantibus nul-
ilium sceleri suo fore putave-
em illi civium, vos servitutem
aic vos etiam crudeliores.huic
ilo ita fuerat ante vos consu-
insita, ut emori potius, quam
aestaret. illud vero geminum
atilinae, et Lentuli, quòd me
expulistis, Cn. Pompeium do-
compulistis. neque enim, me
anente in urbis vigilia, neque
Cn. Pompeio, omnium genti-
, unquam se illi rempublicam
e duxerunt.a me quidem etiam
petistis, quibus conjuratorum
rtuorum expiaretis : omne o-
usum nefariis sensibus impio-
profudistis. quorum ego fu-
fiissem, in Catilinae busto, vo-

rmastis? quod eorum ferro ac furori me-
um corpus, atque omnium bonorum vi-
am objicere voluistis? sed jam redeo ad
praeclaram illam concionem tuam. Tu 8
es ille, cui crudelitas displicet? cui, cum
senatus luctum ac dolorem suum vestis
mutatione declarandum censuisset, cum
videres moerere rempublicam amplissimi
ordinis luctu, ô noster misericors! quid
facis? quod nulla in barbaria quisquam
tyrannus. omitto enim illud, consulem
edicere, ut senatus senatus-consulto ne
obtemperet: quo foedius nec fieri, nec
cogitari quidquam potest. ad misericor-

.hia tyrannus, ut eos, quos luctu .et, lugere non fineret? moerorem .quis, moeroris aufers infignia. eripis .ymas non confolando, fed minando. .od fi veftem non publico confilio, pa- .res confcripti, fed privato officio, aut mifericordia mutaviffent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuae, poteftatis erat non ferendae. cum vero id fenatus frequens cenfuiffet, ordines reliqui jam ante feciffent; tu ex tenebricofa popina conful extractus, cum illa faltatrice tonfa, fenatum populi Romani occafum, atque interitum reipublicae lu-
9 gere vetuifti. At quaerebat etiam paulo ante de me, quid fuo mihi opus fuiffet auxilio: cur non meis inimicis meis copiis reftitiffem. quafi vero non modo ego, qui multis faepe auxilio fuiffem, fed quifquam tam inops fuerit unquam, qui, ifto non modo propugnatore, tutiorem fe, fed advocato, aut adftipulatore, paratiorem fore putaret. ego iftius pecudis, ac putidae carnis confilio fcilicet, aut praefidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expetebam? confulem ego tum

requirebam, consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam reipublicae causam gravitate et consilio suo tueretur: sed qui, tanquam truncus atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatûs. cum enim esset omnis causa illa mea consularis, et senatoria; auxilio mihi opus fuerat et consulis, et senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a vobis consulibus conversum; alterum reipublicae penitus ereptum. ac tamen, si consilium exquiris meum: neque ego cessissem, et me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, et tecum, et cum collega tuo decertandum fuisset. alia enim causa praestantissimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo judicio, cum deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortissimo viro, et consuli, et sextùm consuli, et ejus invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. quod mihi *igitur* certamen esset hujusmodi? cum C. *Mario scilicet*, aut cum aliquo pari, an *cum altero*, *barbaro* Epicureo, cum alte-

rò, Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicae navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuae nubeculam, tum collegae tui contaminatum spiritum, pertimescerem. alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu, ô vecors et amens, cum omnes boni abditi inclusique moererent, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, ex omnium scelerum importunitate, et flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo, eodem et loci vestigio et temporis, arbitria non mei solum, sed patriae funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epulas, quid laetitiam et gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus in

[redacted]

temperantiſſimas perpotationes praedicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico vidit? cum collegae tui domus cantu et cymbalis perſonaret, cumque ipſe nudus in convivio ſaltaret: in quo ne tum quidem, cum illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunae rotam pertimeſcebat. hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam muſicus, jacebat in ſuo Graecorum foetore, atque vino. quod quidem iſtius, in illis reipublicae luctibus, quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo poteſt dicere, utrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit. tu etiam mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romae conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga et praetexta eſſe conſulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe voluiſti. hujus tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas? animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, gravitate, vigilantia, cura: toto denique munere conſulatûs omni officio tuendo, maximeque, id quod vis no-

minis praescribit; reipublicae consulendo. ego consulem esse putem, qui senatum esse in republica non putavit? et sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romae ne reges quidem esse potuerunt? etenim illa jam omitto: cum servorum delectus haberetur in foro; arma in templum Castoris luce et palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, revulsis gradibus, a conjuratorum reliquiis atque a Catilinae praevaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur, senatui non solum juvare rempublicam, sed ne lugere quidem liceret; cum civis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisque gentibus, conservatorem patriae judicarat, nullo judicio, nulla lege, nullo more, servitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio vestro, quod vere licet dicere, sed certe silentio; tum Romae fuisse consules quisquam existimabit? qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui praedones, qui hostes, qui proditores,
11 res, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magni

dignitas, magna majeſtas conſulis: non capiunt anguſtiae pectoris tui, non recipit levitas iſta, non egeſtas animi: non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram. Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te, ut primùm aſpexit, Campanum conſulem repudiavit. audierat Decios, Magios, et de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus ſi moderatio illa, quae in noſtris ſolet eſſe conſulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit ſpecies, fuit inceſſus, ſaltem Seplaſiâ dignus, et Capuâ. Gabinium denique ſi vidiſſent duumvirum veſtri illi unguentarii, citius agnoviſſent. erant illi compti capilli, et madentes cincinnorum fimbriae, et fluentes ceruſſataeque buccae, dignae Capuâ, ſed illa vetere. nam haec quidem, quae nunc eſt, ſplendidiſſimorum hominum, fortiſſimorum virorum, optimorum civium, mihique amiciſſimorum multitudine redundat. quorum Capuae te praetextatum nemo aſpexit, qui non gemeret deſiderio mei, cujus conſilio cum univerſam rempublicam, tum illam ipſam urbem meminerant eſſe ſervatam, me inau-

rata statua donarant, me patronum unum adsciverant, a me se habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me et praesentem contra latrocinium tuum suis decretis legatisque defenderunt, et absentem, principe Cn. Pompeio referente, et de corpore reipublicae tuorum scelerum tela revellente, revocarunt. an tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus injectis, instigante te? ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non consul subvenerit? at tu illo ipso tempore apud socrum tuam prope a meis aedibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas, non extinctor, sed auctor incendii, et ardentes faces furiis Clodianis pene ipse consul ministrabas.

12 An vero reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putavit? numerandus est ille annus denique in republica, cum obmutuisset senatus, judicia conticuissent, moererent boni, *vis latrocinii* vestri tota urbe volitaret, *neque civis* unus ex civitate, sed ipsa ci-

vitas tuo, et Gabinii sceleri, furorique cessisset? at ne tum quidem emersisti, lutulente Caesonine, ex misertimis naturae tuae sordibus, cum experrecta tandem virtus clarissimi viri, celeriter et verum amicum, et optime meritum civem, et suum pristinum morem requisivit: neque est ille vir passus in ea republica, quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius vestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se vix: sed collegit tamen, et contra suum Clodium, primum simulatè, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere, vehementerque pugnavit. quo quidem in spectaculo mira populi Romani aequitas erat. uter eorum perisset, tanquam lanista, in ejusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem vero quaestum, si uterque cecidisset. sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem summi viri. erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, et cum pari gladiatore pugnabat. *tu scilicet,* homo religiosus et sanctus, [redacted]

provinciarum iceras, frangere noluiſti. caverat enim ſibi ille ſororius adulter, ut, ſi tibi provinciam, ſi exercitum, ſi pecuniam ereptam ex reipublicae viſceribus dediſſet, omnium ſuorum ſcelerum ſocium te, adjutoremque praeberes. itaque in illo tumultu fracti faſces: ictus ipſe: quotidie tela, lapides, fugae: deprehenſus denique cum ferro ad ſenatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum
13 collocatum fuiſſe conſtabat. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem, ſed vocem omnino, aut querelam tuam? conſulem tum te fuiſſe putas, cujus in imperio, qui rempublicam, ſenatus auctoritatem ſervarat, idemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is ſe in publico tutò ſtatuit eſſe non poſſe? an tum eratis conſules, cum, quacunque de re verbum facere coeperatis, aut referre ad ſenatum: cunctus ordo reclamabat, oſtendebatque, nihil eſſe vos acturos, niſi prius de me retuliſſetis? cum vos, quanquam foedere obſtricti tenebamini, tamen *cupere vos diceretis*, ſed lege impediri: *quae lex privatis* hominibus eſſe lex non

videbatur, inuſta per ſervos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, ſublato ſenatu, pulſis e foro bonis omnibus, capta republica contra omnes leges, nullo ſcripta more: hanc qui ſe metuere dicerent, conſules, non dicam animi hominum, ſed faſti ulli ferre poſſunt? nam, ſi illam legem non putabitis, quae erat contra omnes leges, indemnati civis atque integri capitis, bonorumque tribunitia proſcriptio; hac tamen obſtricti pactione tenebamini: quis vos non modo conſules, ſed liberos fuiſſe putet, quorum mens fuerit oppreſſa praemio, lingua adſtricta mercede? ſin illam vos ſoli legem putabitis; quiſquam vos conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe conſulares putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non leges, non inſtituta, non jura noritis? an, cum proficiſcebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, conſules vos quiſquam putavit? itaque, credo, ſi minus frequentia ſua veſtrum egreſſum ornando, atque celebrando; at ominibus ſaltem bonis, ut *conſules; non* triſtiſſimis, ut hoſtes, aut *proditores* proſequebantur. Tunc eti-

am, immanissimum ac foedissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris et crudelitatis tuae, maledicti et contumeliae loco ponere? quo quidem tempore cepi, Patres conscripti, fructum immortalem vestri in me et amoris, et judicii; qui non admurmuratione, sed voce et clamore, abjecti hominis, et semivivi furorem, petulantiamque fregistis. tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum judiciorum ac fori, tu caetera illa in maledicti loco pones, quae meus discessus reipublicae vulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset: tamen misericordia dignior, quam contumelia, et tum gloria potius esse conjunctus, quam cum probro putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur. cum vero (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur, sed certe id dicam, quod sentio) cùm tantis a vobis, Patres conscripti, beneficiis affectus sim, tantis honoribus: non modo illam calamitatem esse non duco: sed, si quid mihi

poteſt a republica eſſe ſejunctum, quod vix poteſt; privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuiſſe illam, expetendamque fortunam. atque, ut tuum laetiſſimum diem cum triſtiſſimo meo conferam, utrum tandem bono viro et ſapienti optabilius putas, ſic exire a patria, ut omnes ſui cives ſalutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficiſcenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam et perpetuam eſſe vellent? mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, juſto praeſertim et debito, quaevis fuga potius, quam ulla provincia, eſſet optatior. Sed perge porro. nam, ſi illud meum turbulentiſſimum tempus profectionis, tuo tranquilliſſimo praeſtat; quid conferam reliqua, quae in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? me kalendis Jan. qui dies poſt obitum, occaſumque noſtrum reipublicae primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiae, referente clariſſimo atque fortiſſimo viro, P. Lentulo, *conſentiente* populo Romano, at*que una voce* revocavit. me idem ſena-

bus exteris nationibus, me legatis, magistratibusque nostris, auctoritate sua, consularibus literis, non, ut tu, Insuber, dicere ausus es, orbatum patria, sed ut senatus illo ipso tempore appellavit, civem, conservatorem reipublicae commendavit. ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam salvam esse vellent, consulis voce et literis implorandum putavit. mei capitis servandi causa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit. de mea salute P. Lentuli, praestantissimi viri atque optimi consulis, Cn. Pompeii, clarissimi atque invictissimi civis, caeterorumque principum, celeberrimae, et gratissimae conciones fuerunt. de me senatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore, et ejus sententiae principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur: iisque verbis ea de me senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus, restitutioque perscripta. de me, cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum *praetorem*, a quo non fuit postulandum,

fratrem inimici mei, praeterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegae Q. Metelli ſententia: quem mecum eadem reſpublica, quae in tribunatu ejus disjunxerat, in conſulatu, virtute optimi ac juſtiſſimi viri, ſapientiaque, conjunxit. quae lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adeſſet, ſatis juſtam excuſationem eſſe viſam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem fuiſſe: hoc certe video, quod indicant tabulae publicae, vos rogatores, vos diſtributores, vos cuſtodes fuiſſe tabularum: et, quod in honoribus veſtrorum propinquorum non facitis, vel aetatis excuſatione, vel honoris, id in ſalute mea, nullo rogante, vos veſtra ſponte feciſtis. Confer nunc, Epicure noſter, ex hara 1[illegible] producte, non ex ſchola, confer, ſi audes, abſentiam tuam cum mea. obtinuiſti provinciam conſularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui *pepigerat.* nam lege Caeſaris juſtiſſima, *atque optima*, populi liberi plane et vere

erant liberi : lege autem ea, quam nemo legem, praeter te et collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus aut populus Romanus dederat, sed quantum tua libido conscripserat. aerarium exhauseras. quas res gessisti in imperio, exercitu, provincia consulari? quas res gesserit quaero? qui ut venit, statim.... nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non caedem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera praedico: mox, si videbitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario, disputabo : nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum literas miserit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam praesertim, quae tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciae fuerint, qui gladiorum, atque pilorum : *ex qua aliquot praetorio imperio,*

conſulari quidem nemo rediit, qui inco-
lumis fuerit, qui non triumpharit. eſt
hoc novum. multo illud magis: appel-
latus eſt hic vulturius illius provinciae
(ſi diis placet) imperator. Ne tum qui-
dem, Paule noſter, tabulas Romam cum
laurea mittere audebas? miſi, inquit. quis
unquam recitavit? quis, ut recitarentur,
poſtulavit? nihil enim mea refert, utrum
tu, conſcientia oppreſſus ſcelerum tuo-
rum, nihil unquam auſus ſis ſcribere ad
eum ordinem, quem deſpexeras, quem
afflixeras, quem deleveras: an amici tui
tabulas abdiderint, iidemque ſilentio ſuo
temeritatem, atque audaciam tuam con-
demnarint. atque haud ſcio, an malim,
te videri nullo pudore fuiſſe in literis mit-
tendis, an amicos tuos plus habuiſſe et
pudoris et conſilii, quam aut te videri
pudentiorem fuiſſe, quam ſoles, aut tu-
um factum non eſſe condemnatum judi-
cio amicorum. quod ſi non tuis nefariis
in hunc ordinem contumeliis in perpe-
tuum tibi curiam praecluſiſſes: quid tan-
dem erat actum aut geſtum in illa pro-
vincia, de quo ad ſenatum cum gratula-
tione aliqua ſcribi abs te oporteret? vex-

sio. Macedoniae? an oppidorum turpis
missio? an sociorum direptio? an agro-
rum depopulatio? an munitio Thessalo-
nicae? an obsessio militaris viae? an ex-
ercitus nostri interitus, ferro, fame, fri-
gore, pestilentia? tu vero, qui ad sena-
tum nihil scripseris: ut in urbe nequior
inventus es, quam Gabinius, sic in pro-
vincia paulo tamen, quam ille, demissior.
nam ille gurges atque helluo, natus ab-
domini suo, non laudi atque gloriae, cum
equites Romanos in provincia, cum pub-
licanos, nobiscum et voluntate et digni-
tate conjunctos, omnes fortunis, multos
fama, vitaque privasset, cum egisset ali-
ud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes de-
popularetur, agros vastaret, exhauriret
domos: ausus est (quid enim ille non
auderet?) a senatu supplicationem per
18 literas postulare. O dii immortales!
tune etiam, atque adeo vos, geminae vo-
ragines scopulique reipublicae, vos me
am fortunam deprimitis? vestram extol
litis? cum de me ea senatus-consulta al
sente facta sint, eae conciones habitae,
motus fuerit municipiorum et color
rum omnium, ea decreta publicanc

ea collegiorum, ea denique generum, ordinumque omnium, quae ego non modo optare nunquam auderem, sed cogitare non possem? vos autem sempiternas foedissimae turpitudinis notas subieritis? an ego, si te et Gabinium cruci suffixos viderem, majore afficerer laetitia ex corporis vestri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri, fortesque possunt. atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii, Graeci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitasses. verum audis in praesepibus: audis in stupris: audis in cibo et vino. sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus succensis ignibus torreatur, dicturum tamen, suave illud esse, seseque ne tantulum quidem commoveri. tantam virtutis esse vim voluerunt, ut non posset unquam esse vir bonus non beatus. quae est igitur poena? quod supplicium? id, mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita et oppressa mens

conscientia, bonorum omnium odium,
19 nota justi senatus, amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses, resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia servata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulsum et naufragum vidit. fortunae enim ista tela sunt, non culpae: supplicium autem est poena peccati. neque vero ego, si unquam vobis mala precarer, quod saepe feci, in quo dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyestea ista execratio est, poëtae, vulgi animos, non sapientum, moventis:

Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis,
Evisceratus latere penderes, 'ut ait ille,' saxa spargens tabo,
Sanie, sanguine atro.

non ferrem omnino moleste, si ita accidisset: sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen *ob virtutem* gloriae laude vivit. in fortu-

nani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum et fraudum suarum, ut ex ea provincia, quae fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas sit ad senatum literas mittere ausus. ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens imperator sit appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli justissimos triumphos vidimus: ex ea, te imperatore, nuntius ad senatum allatus est nullus. ab altero allatae literae, recitatae, relatum ad senatum. dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus

20 bus denegaret? His ego rebus pascor, his delector, his perfruor: quod de vobis hic ordo opinatur non secus, ac de teterrimis hostibus: quod vos equites Romani, quod caeteri ordines, quod cuncta civitas odit: quod nemo bonus, nemo denique civis est, qui modo se civem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus vestri perhorrescat. haec ego semper de vobis expetivi, haec optavi, haec precatus sum. plura etiam acciderunt, quam vellem. nam, ut amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. illud etiam accidit praeter optatum meum; sed valde ex voluntate. mihi enim non venerat in mentem furorem et insaniam optare vobis, in quam incidistis: atqui fuit optandum. me tamen fugerat, deorum immortalium has esse in impios et consceleratos poenas certissimas constitutas. nolite enim putare, Patres conscripti, ut in scena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terreri Furiarum taedis ardentibus. sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac ment

deturbat. hae ſunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem, qui ſis auſus primum facere (nam id eſt caput) deinde paulo ante, Torquato, graviſſimo et ſanctiſſimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine ullo milite reliquiſſe? mitto de amiſſa maxima parte exercitus. ſit hoc infelicitatis tuae. dimittendi vero exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatus-conſultum? quod jus? quod exemplum? quid eſt aliud furere, non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non ſenatum, non civitatem? cruentare corpus ſuum? major haec eſt vitae, famae, ſalutis ſuae vulneratio. ſi familiam tuam dimiſiſſes, quod ad neminem, niſi ad ipſum te, pertineret, amici te tui conſtringendum putarent. praeſidium tu populi Romani, cuſtodiam provinciae, injuſſu populi ſenatuſque dimiſiſſes, ſi tuae mentis compos fuiſſes?
Ecce tibi alter, effuſa jam maxima prae- 21

da, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibuſque ſociorum exhauſerat, cum partim ejus praedae profundae libidines devoraſſent, partim nova quaedam et inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tuſculanum montem extruendum: cum jam egeret; cum illa ejus immenſa et intolerabilis aedificatio conſtitiſſet; ſe ipſum, faſces ſuos, exercitum populi Romani, numen interdictumque deorum immortalium, reſponſa ſacerdotum, auctoritatem ſenatus, juſſa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Aegyptio vendidit. cum fines provinciae tantos haberet, quantos voluerat, quantos optaverat, quantos mei capitis pretio periculoque emerat: his ſe tenere non potuit. exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra provinciam? tribuit ſe mercenarium comitem regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum venit: ſigna contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum, aut hic ordo, aut populus ſuſceperat? cepit Alexandriam. quid aliud expectamus a furore ejus, niſi ut ad ſenatum *tantis* de rebus geſtis literas mittat?

hic si mentis esset suae, nisi poenas patri-
ae diisque immortalibus eas, quae gravis-
simae sunt, furore atque insania pende-
ret: ausus esset (mitto exire de provin-
cia) educere exercitum, bellum sua spon-
te gerere, in regnum injussu populi aut
senatus accedere? quae cum plurimae le-
ges veteres, tum lex Corneliа majestatis,
Julia de pecuniis repetundis, planissime
vetant: sed haec omitto. ille si non acer-
rime fureret, auderet, quam provinciam
P. Lentulus amicissimus huic ordini, cum
et auctoritate senatus, et sorte haberet,
interposita religione, sine ulla dubitatio-
ne deposuisset, eam sibi asciscere, cum e-
tiam si religio non impediret, mos majo-
rum tamen, et exempla, et gravissimae le-
gum poenae vetarent? Sed quoniam 22
fortunarum contentionem facere coepi-
mus; de reditu Gabinii omittamus: quem
etsi sibi ipse praecidit, ego tamen os ut
videam hominis, expecto. tuum, si pla-
cet, reditum cum meo conferamus. ac
meus quidem is fuit, ut a Brundusio us-
que Romam agmen perpetuum totius I-
taliae viderent. neque enim regio fuit ul-
la *neque municipium*, neque praefectu-

ra, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. quid dicam adventus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrum familias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi deorum immortalium festi ac sollemnes, sunt adventu meo, redituque celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, cum senatum egressum vidi, populumque Romanum universum; cum mihi ipsa Roma prope convulsa sedibus suis, ad complectendum conservatorem suum procedere visa est. quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunae ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, et tecta urbis, ac templa laetari. me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, patres conscripti collocaverunt; mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt. habes reditum meum. confer nunc vicissim tuum, *quandoquidem*, amisso exercitu, nihil in-

columem domum, praeter os illud pristinum tuum, retulisti: qui primum, qua veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis scit? quos tum Maeandros, dum omnes solitudines persequeris, quae diverticula flexionesque quaesisti? quod te municipium vidit? quis amicus invitavit? quis hospes adspexit? nonne tibi nox erat pro die? non solitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, sed ut mortuus infamis referri videretur? Romam vero ipsam foedavit adventus tuus. O 23
familiae non dicam Calpurniae, sed Calventiae; neque hujus urbis, sed Placentini municipii; neque paterni generis, sed braccatae cognationis dedecus! quemadmodum venisti? quis tibi, non dicam horum, aut civium caeterorum, sed tuorum legatorum obviam venit? mecum enim L. Flaccus, vir tua legatione indignissimus, atque iis consiliis, quibus mecum in consulatu meo conjunctus fuit ad conservandam rempublicam, dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe *a porta cum* lictoribus errantem visum *esse narrabat.* *scio* item virum fortem in

primis, belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum praelio imperator appellatus eras, cum non longe abfuiſſes, adventu iſto tuo domi fuiſſe otioſum. ſed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint? qui dico veniſſe penè neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, cum vulgo eſſent et illo ipſo, et multis ante diebus admoniti, et rogati. togulae lictoribus ad portam praeſto fuerunt: quibus illi acceptis, ſagula rejecerunt, et catervam imperatori ſuo novam praebuerunt. ſic iſte, tanto exercitu, tanta provincia, triennio poſt Macedonicus imperator, in urbem ſe intulit, ut nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus unquam fuerit deſertior. in quo me tamen, qui eſſet paratus ad ſe defendendum, reprehendit. cum ego Caelimontana porta introiſſe dixiſſem, ſponſione me, ni Eſquilina introiſſet, homo promptiſſimus laceſſivit: quaſi vero id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſpiam audierit; aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quae porta Macedonicis ſemper proconſulibus ante te

patuit. tu inventus es, qui conſulari imperio praeditus, ex Macedonia non triumphares. At audiſtis, Patres conſcripti, philoſophi vocem. 24 negavit, ſe triumphi cupidum unquam fuiſſe. ô ſcelus, ô peſtis, ô labes! cum extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addicebas tribuno plebis conſulatum tuum, rempublicam evertebas, prodebas caput et ſalutem meam una mercede provinciae: ſi triumphum non cupiebas, cujus tandem rei te cupiditate arſiſſe defendes? ſaepe enim vidi, qui et mihi, et caeteris cupidiores provinciae viderentur, triumphi nomine tegere, atque velare cupiditatem ſuam. hoc modò D. Silanus conſul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quiſquam poteſt exercitum cupere, aperteque petere, ut non praetexat cupiditatem triumphi. quod ſi te ſenatus, populuſque Romanus aut non appetentem, aut etiam recuſantem bellum ſuſcipere, exercitum ducere coëgiſſet: tamen erat anguſti animi atque demiſſi, juſti triumphi honorem atque dignitatem contemnere. nam, ut levitatis eſt, inanem aucupari rumorem, ut

omnes nostras etiam falsae gloriae consectari: sic levis est animi, lucem splendoremque fugientis, justam gloriam, qui est fructus verae virtutis honestissimus, repudiare. cum vero non modò non postulante atque cogente, sed invito atque oppresso senatu, non modo nullo populi Romani studio, sed nullo ferente suffragium libero, provincia tibi ista manupretium fuerit non eversae per te, sed perditae civitatis: cumque omnium tuorum scelerum haec pactio extiterit, ut, si tu totam rempublicam nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cum exhauriebas aerarium: cum orbabas Italiam juventute: cum mare vastissimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quae te, praedo amentissime, nisi praedae ac rapinarum cupiditas tam caeca rapiebat? non est integrum Cn. Pompeio, consilio jam uti tuo. erravit enim. non gustarat istam tuam philosophiam. ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui. quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volu-

eris a senatu? P. Servili, Q. Metelle, C.
Curio, P. Africane, cur non hunc audis-
tis tam doctum hominem, tam eruditum,
prius quam in istum errorem inducere-
mini? C. ipsi Pontino, necessario meo,
jam non est integrum: religionibus enim
susceptis impeditur. ô stultos Camillos,
Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones,
Marcellos, Maximos! ô amentem Pau-
lum! rusticum Marium! nullius consilii
patres istorum amborum consulum, qui
triumpharunt! Sed, quoniam praeter- 25
ita mutare non possumus, quid cessat
hic homullus, ex argilla et luto fictus E-
picureus, dare haec praeclara praecepta
sapientiae, clarissimo et summo impera-
tori, genero suo? fertur ille vir, mihi cre-
de, gloriâ: flagrat, ardet cupiditate justi
et magni triumphi. non didicit eadem
ista, quae tu. mitte ad eum libellum. sed
jam, si ipse coram congredi poteris, me-
ditare, quibus verbis incensam illius cu-
piditatem comprimas, atque restinguas.
valebis apud hominem volitantem glo-
riae cupiditate, vir moderatus et con-
stans; apud indoctum eruditus; apud ge-
nerum socer. dices enim, ut es homo.

facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola: Quid est, Caesar, quòd te supplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas dii negligunt, qui (ut noster ille divinus dixit Epicurus) neque propitii cuiquam esse solent, neque irati. non facies fidem scilicet, cum haec disputabis. tibi enim et esse, et fuisse deos videbis iratos. vertes te ad alteram scholam: differes de triumpho. quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plausus, vehi per urbem, conspici velle. quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere; nihil quod referre ad voluptatem corporis possis. quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea sic redii, ut ad portam *Esquilinam*, Macedonicam lauream con-

culcarim; ipse cum hominibus quindecim male vestitis ad portam Coelimontanam sitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus, praeclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quae vacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea mihi, Caesar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, et manebit. rationes ad aerarium retuli continuo, sicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tuae parui. quas rationes si cognoris, intelliges, nemini plus, quam mihi, literas profuisse. ita enim sunt perscriptae scitè, et literatè, ut scriba, ad aerarium qui eas retulit, perscriptis rationibus, secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit, ‘Ratio quidem hercle apparet, argen‘tum οἴχεται.’ hac tu oratione non dubito, quin illum jam adscendentem in currum possis revocare. O tenebrae, 26
ô lutum, ô sordes, ô paterni generis oblite, materni vix memor! ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quam ut Mediolanensi *praecone*, avo tuo, dignum esse

videatur. L. Crassus, homo sapientissimus nostrae civitatis, spiculis prope scrutatus est Alpes: ut, ubi hostis non erat, ibi triumphi causam aliquam quaereret. eadem cupiditate vir summo ingenio praeditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagravit. eorum neuter triumphavit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. irrisa est abs te paulo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixisti abhorrere: qui, etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est, tamen istum honorem contemnendum non putavit. tu eruditior, quam Piso; prudentior, quam Cotta; abundantior consilio, ingenio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis, quae illi idiotae, ut tu appellas, praeclara duxerunt. quòd si reprehendis, quòd cupidi laureae fuerint, cùm bella aut parva, aut nulla gessissent; tu, tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, praemia periculorum, virtutis insignia contemnere debuisti. neque vero contempsisti, licet sis Themista sapientior, sed os tuum ferreum senatus convicio verberari no-

luisti. jam vides, quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, et digressum meum, et absentiam, et reditum ita longe tuo praestitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaque vita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam, nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmissimo, ac desperatissimo antelaturus? Age, senatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflictorem, et perditorem non modo dignitatis, et auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui: videre equites Romani non possunt, quo ex ordine vir praestantissimus et ornatissimus, L. Aelius est, te consule, relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quae per latrones et per servos de me egeras, contulisti: Italia cuncta execratur, cujus idem tu superbissime decreta et preces repudiasti. *fac hujus* odii tanti, ac tam universi periculum, *si audes*. instant post hominum

memoriam apparatissimi, magnificentissimique ludi, quales non modo nunquam fuerunt, sed ne quomodo fieri quidem posthac possint, possum ullo pacto suspicari. da te populo, committe ludis. Sibilum metuis? ubi sunt vestrae scholae? ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi. manus tibi ne afferantur times. dolor enim est malum, ut disputas: existimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba sunt atque ineptiae. sed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. convivium publicum non dignitatis gratiâ inibit: nisi forte, ut cum P. Clodio, hoc est, cum amoribus suis, coenet: sed plane animi sui causa. ludos nobis idiotis relinquet. solet enim in disputationibus suis, oculorum et aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. nam, quod vobis iste tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse videatur: nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil *nequius. luxuriam* autem in isto nolite

hanc cogitare. eſt enim quaedam, quanquam omnis eſt vitioſa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, praeter libidines, ſumptuoſum. toreuma nullum: maximi calices, et hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. ſervi ſordidati miniſtrant: nonnulli etiam ſenes: idem coquus, idem atrienſis: piſtor domi nullus, nulla cella: panis, et vinum a propola, atque de cupa. Graeci ſtipati, quini in lectulis, ſaepe plures; ipſe ſolus. bibitur uſque eo, dum de ſolio miniſtretur. ubi galli cantum audivit, avum ſuum revixiſſe putat: menſam tolli jubet. Dicet aliquis, unde tibi haec nota ſunt? non mehercule, 28
contumeliae cauſa deſcribam quemquam, praeſertim ingenioſum hominem, atque eruditum, cui generi eſſe ego iratus, ne ſi cupiam quidem, poſſum. eſt quidam Graecus, qui cum iſto vivit, homo, vere *ut dicam*, (ſic enim cognovi) humanus, *ſed tamdiu*, quamdiu cum aliis eſt, aut

ipſe ſecum. is cum iſtum adoleſcentem jam tum cum hac diis irata fronte vidiſſet, non fugit ejus amicitiam, cum eſſet praeſertim appetitus: dedit ſe in conſuetudinem, ſic ut prorſus unà viveret, nec ſeſe ab iſto unquam diſcederet. non apud indoctos, ſed, ut ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum et humaniſſimorum coetu loquor. audiſtis profecto dici, philoſophos Epicureos omnes res, quae ſunt homini expetendae, voluptate metiri. recte, an ſecus, nihil ad nos: aut, ſi ad nos, nihil ad hoc tempus. ſed tamen lubricum genus orationis, adoleſcenti non acriter intelligenti ſaepe praeceps. itaque admiſſarius iſte, ſimulatque audivit, a philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptarios omnes incitavit, ſic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis a ſe illum inventum arbitraretur. Graecus primo diſtinguere, atque dividere illa, quemadmodum dicerentur: iſte claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quod acceperat, teſtificari; tabulas *obſignare* velle, Epicurum diſertum de-

cernere; et tamen dictum opinor, ſe nul-
lum bonum intelligere poſſe, demptis
corporis voluptatibus. quid multa? Grae-
cus facilis et valde venuſtus, nimis pug-
nax contra ſenatorem populi Romani eſ-
ſe noluit. Eſt autem hic, de quo lo- 29
quor, non philoſophia ſolum, ſed etiam
literis, quod fere caeteros Epicureos ne-
gligere dicunt, perpolitus. poema porro
facit ita feſtivum, ita concinnum, ita e-
legans, nihil ut fieri poſſit argutius. in
quo reprehendat eum licet, ſi qui volet,
modo leviter, non ut impurum, non ut
improbum, non ut audacem, ſed ut Grae-
culum, ut aſſentatorem, ut poëtam. de-
venit, aut potius incidit in iſtum eodem
deceptus ſupercilio Graecus, atque adve-
na, quo tam ſapiens et tanta civitas. re-
vocare ſe non poterat, familiaritate im-
plicatus: et ſimul inconſtantiae famam
verebatur: rogatus, invitatus, coactus,
ita multa ad iſtum de iſto ſcripſit, ut om-
nes libidines, omnia ſtupra, omnia coe-
narum conviviorumque genera, adulte-
ria denique ejus, delicatiſſimis verſibus
expreſſerit. in quibus, ſi quis velit, poſ-
ſit iſtius tanquam in ſpeculo vitam intu-

is ex quibus multa a multis lecta, et dita recitarem, nisi vererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorreret: et simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior et gravior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit, philosopho valde indignam: si quidem philosophia, ut fertur, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur, gravissimam mihi sustinere personam videtur. sed idem casus illum ignarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimae atque intemperantissimae pecudis coeno et sordibus inquinavit: qui modo cum res gestas consulatus mei collaudasset: quae quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pene turpis; ' non ulla tibi, in- ' quit, invidia nocuit, sed versus tui.' nimis magna poena, te consule, constituta est, sive malo poëtae, sive libero. scripsisti enim, ' cedant arma togae.' quid tum? haec res tibi fluctus illos excitavit. at hoc nusquam *opin*or scriptum fuisse in illo elo-

gio, quod, te consule, in sepulcro reipublicae incisum est, 'velitis, jubeatis, ut,' quòd M. Cicero versum fecerit, sed, 'quòd vindicarit.' Verùm tamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poëtam armis persequare: scire cupio, quid tandem isto in versu reprehendas, 'cedant arma togae.' tuae dicis, inquit, togae summum imperatorem esse cessurum. quid nunc te, asine, literas doceam? non opus est verbis, sed fustibus. non dixi hanc togam, quâ sum amictus; nec arma, scutum et gladium unius imperatoris: sed, quòd pacis est insigne et otii, toga; contrà autem arma, tumultus atque belli; more poëtarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio concessurum. quaere ex familiari tuo, Graeco illo poëta: probabit genus ipsum, et agnoscet, neque te nihil sapere mirabitur. at in illo altero, inquit, haeres, 'concedat laurea laudi.' immo mehercule, habeo tibi gratiam. haererem enim, nisi tu expedisses. nam cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis

manibus detractam e cruentis faſcibus lauream ad portam Eſquilinam abjeciſti: indicaſti, non modo ampliſſimae, ſed etiam minimae laudi lauream conceſſiſſe. atque iſta ratione hoc tamen intelligi, ſcelerate, vis, Pompeium inimicum mihi iſto verſu eſſe factum: ut, ſi verſus mihi nocuerit, ab eo, quem is verſus offenderit, videatur mihi pernicies eſſe quaeſita. omitto, nihil iſtum verſum pertinuiſſe ad illum: non fuiſſe meum, quem, quantum potuiſſem, multis ſaepe orationibus ſcriptiſque decoraſſem, hunc uno violare verſu. ſed ſit offenſus: primo nonne compenſabit cum uno verſiculo tot mea volumina laudum ſuarum? quod ſi eſt commotus, ad perniciemne non dicam amiciſſimi, non ita de ſua laude meriti, non ita de republica, non conſularis, non ſenatoris, non civis, non liberi: in hominis caput ille tam crudelis propter verſum fuiſſet?

31 Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? complecteris ampliſſimos viros ad tuum, et Gabinii ſcelus, neque id occulte. nam paulo ante dixiſti, me cum iis confligere, quos deſpicerem: non attingere eos, qui plus poſ-

ſent, quibus iratus eſſe deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quanquam non eſt una cauſa omnium, tamen eſt omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obſiſtentibus ejus erga me ſtudio atque amori, ſemper dilexit, ſemper ſua conjunctione digniſſimum judicavit, ſemper non modo incolumem, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum voluit eſſe. veſtrae fraudes, veſtrum ſcelus, veſtrae criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefariè fictae, ſimul eorum, qui familiaritatis licentia, ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus ejus, impulſu veſtro, collocaverunt, veſtrae cupiditates provinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omneſque, qui me, qui illius gloriam, qui rempublicam ſalvam eſſe cupiebant, ſermone atque aditu prohiberentur. quibus rebus eſt perfectum, ut illi plane ſuo ſtare judicio non liceret, cum certi homines non ſtudium ejus a me alienaſſent, ſed auxilium retardaſſent. nonne ad te L. Lentulus, qu *tum erat praetor*, non Q. Sanga, no *L. Torquatus* pater, non M. Lucul

venit? qui omnes ad eum, multique mortales oratum in Albanum, obsecratumque venerant, ne meas fortunas desereret, cum reipublicae salute conjunctas: quod ille ad te, et ad tuum collegam remisit, ut caussam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum plebis sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex senatus-consulto rempublicam defendentibus, se arma sumpturum. ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus praeter caeteros, furebat contumacia responsi tui, te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum rempublicam servare, si cessissem: infinitam caedem fore, si restitissem: deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum, tribuno plebis defuturum. hic tu, hostis, ac proditor, aliis me inimiciorem, quam
32 tibi, debere esse dicis? Ego C. Caesarem non eadem de republica sensisse, quae me, scio: sed tamen, quod jam de eo, his audientibus, saepe dixi, me

sui totius consulatus, eorumque honorum, quorum proximis communicavit, socium esse voluit, detulit, invitavit, rogavit. non sum ego, propter nimiam fortasse constantiae cupiditatem, adductus ad causam: a non postulabam, ut ei carissimus essem, cujus ego ne beneficiis quidem sententiam meam tradidissem. adducta res in certamen, te consule, putabatur, utrum, quae superiore anno iste gessisset, manerent, an rescinderentur. quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quae ipse gesserat, conciderent, si ego restitissem: cur ei non ignoscam, si anteposuit suam salutem meae? sed praeterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus suis studiis, laboribus, vitae periculis complexus est, cum municipia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meae, frequens assideret, senatui sententiam praestaret, in concionibus non modo se defensorem salutis meae, sed etiam supplicem pro me profiteretur: hujus voluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat,

ſocium ſibi et adjutorem C. Caeſarem adjunxit. jam vides, me tibi non inimicum, ſed hoſtem; illis, quos deſcribis, non modo non iratum, ſed etiam amicum eſſe debere? quorum alter, id quod meminero ſemper, aeque mihi fuit amicus, ac ſibi: alter, id quod obliviſcar aliquando, ſibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiamſi ferro inter ſe cominus decertarint, tamen illud contentionis odium ſimul cum ipſa pugna, armiſque ponant. atqui me ille odiſſe nunquam potuit, ne tum quidem, cum diſſidebamus. habet hoc virtus, (quam tu ne de facie quidem noſti) ut viros fortes ſpecies ejus, et pulchritudo etiam in
33 hoſte poſita delectet. Equidem dicam ex animo, Patres conſcripti, quod ſentio, et quod vobis audientibus ſaepe jam dixi. ſi mihi nunquam amicus C. Caeſar fuiſſet, ſed ſemper iratus: ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſeque mihi implacabilem, inexpiabilemque praeberet, tamen ei, cum tantas res geſſiſſet, gereretque quotidie, non amicus eſſe non poſſem. cujus ego imperio non Alpium vallum contra adſcenſum transgreſſionem-

que Gallorum, non Rheni fossam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immanissimis gentibus objicio, et oppono. perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent, non naturae praesidio, sed victoria sua, rebusque gestis Italiam munitam haberemus. sed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet, tu me a tuis inimicitiis ad simultatem revocabis? sic tuis sceleribus reipublicae praeterita fata refricabis? quod quidem tu, qui bene nosses conjunctionem meam et Caesaris, eludebas, cum a me trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quanquam, quod ad me attinet:

Nunquam istam imminuam curam infitiando tibi:

tamen est mihi considerandum, quantum illi, tantis reipublicae negotiis, tantoque bello impedito, ego homo amicissimus, sollicitudinis atque oneris imponam. nec despero tamen, quanquam languet juventus, nec perinde, ac debebat, in laudis et gloriae cupiditate versatur, futuros ali*quos, qui* abjectum hoc cadaver consula*ribus spoliis* nudare non nolint, praeser-

tim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo: qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio videreris, nisi ejus, a quo missus eras, simillimus extitisses.

34 An vero tu parum putas investigatas esse a nobis labes imperii tui, stragesque provinciae? quas quidem nos non vestigiis odorantes ingressus tuos, sed totis volutationibus corporis, et cubilibus persecuti sumus. notata a nobis sunt et prima illa scelera in adventu, cum accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hospitis tui Platoris, ejus ipsius domum evertisti, cujus sanguinem addixeras, eumque, servis symphoniacis, et aliis muneribus acceptis, timentem, multumque dubitantem confirmasti, et Thessalonicam fide tua venire jussisti: quem ne majorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui cervices subjicere gestiret; sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut venas hominis incideret. tum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris, Pleuratus ejus comes: quem necasti verberibus, summa senectute confectum. idemque tu Rabocentum, Bessicae gentis principem, cu-

... decretur. ...
sed etiam caeteros legat...
nerant:quorum omnium...
to vendidisti. Denseletis...
per obediens huic imperi...
omnium barbarorum de...
donica, C.Sentium praet...
nefarium bellum et crude...
que cum fidelissimis sociis...
stibus uti acerrimis malui...
tuos defensores Macedoni...
ac perditores effecisti. ve...
perturbarunt, urbes ceperu...
agros, socios nostros in se...
duxerunt, familias ...

cidissent, dubitabat nemo, quin violati hospites, legati necati, pacati atque socii nefario bello lacessiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vastitatem. cognoscis ex particula parva, scelerum et crudelitatis tuae genus universum. quid avaritiae, quae criminibus infinitis implicata est, summam nunc explicem? generatim ea, quae maxime nota sunt, dicam. nonne sestertium centies et octogies, quod, quasi vasarii nomine, in venditione mei capitis adscripseras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaestu reliquisti? nonne cum CC. talenta tibi Apolloniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas solverent, ultro Fufidium, equitem Romanum, hominem ornatissimum, creditorem, debitoribus suis addixisti? nonne, hiberna cum legato praefectoque tradidisses, evertisti miseras funditus civitates: quae non solum bonis sunt exhaustae, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesque subierunt? qui modus tibi fuit frumenti aestimandi? qui honorarii? si quidem potest vi et metu extortum, honorarium nominari. quod cum peraeque omnes, tum acerbissime Boeotii et By-

zantii, Cherronenſes, Theſſalonica ſen-
ſit. unus tu dominus, unus aeſtimator, u-
nus venditor, tota in provincia, per trien-
nium, frumenti omnis fuiſti Quid ego re- 36
rum capitalium quaeſtiones, reorum pac-
tiones, redemptiones, acerbiſſimas damna-
tiones, libidinoſiſſimas liberationes pro-
feram? tantùm locum aliquem cum mihi
notum ſenſeris, tecum ipſe licebit, quot
in eo genere, et quanta ſint crimina, recor-
dere. quid? illam armorum officinam ec-
quid recordaris, cùm omni totius pro-
vinciae pecore compulſo, pellium nomi-
ne, omnem quaeſtum illum domeſticum,
paternumque renovaſti? videras enim
grandis jam puer, bello Italico, repleri
quaeſtu veſtram domum, cum pater armis
faciendis tuus praefuiſſet. quid? vectiga-
lem provinciam, ſingulis rebus, quae-
cunque venirent, certo portorio impo-
ſito, ſervis tuis publicanis a te factam eſ-
ſe meminiſti? quid? centuriatus palam
venditos? quid? per tuum ſervulum or-
dines aſſignatos? quid? ſtipendium mili-
tibus per omnes annos a civitatibus,
menſis palam propoſitis, eſſe numeratum?
quid illa in Pontum profectio, et cona-

aus tuus? quid debilitatio, atque abjectio animi tui, Macedoniae praetoria nuntiata, cum tu non solum, quòd tibi succederetur, sed quòd Gabinio non succederetur, exsanguis et mortuus concidisti? quid quaestor aedilitius rejectus? praepositus legatorum tuorum optimus abs te quisque violatus? tribuni militum non recepti? M. Baebius, vir fortis, interfectus jussu tuo? quid, quod tu toties diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis, luctuque jacuisti? quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos, sociosque misisti? quid, quod, cum sustentare vix posses moerorem tuum, doloremque decessionis, Samothraciam te primum, post inde Thasum cum tuis teneris saltatoribus, et cum Autobulo, Athamante, et Timocle, formosis fratribus, contulisti? quid, quod, cum inde te recipiens, in villa Euchadiae, quae fuit uxor Exegisti, jacuisti moerens aliquot dies; atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuque venisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querelarum ferre non posses, in oppidum devium Beroeam pro

ſagittis, quae in oppido erant, tibi confeſſus, quod Q. Ancharium non eſſe ſucceſſurum putares, [illegible] inſeſſo [illegible] te modo ad [illegible] intemperantiam, [illegible] innovaſti [illegible] Mitto aurum coronarium, quod te diutiſſime torſit, cum modo velles, modo nolles. lex enim generi tui et decerni, et te accipere vetabat, niſi decreto triumpho. in quo tu, accepta tamen, et devorata pecunia, ut in Achaeorum centum talentis, evomere non poteras: vocabula tantum pecuniarum, et genera mutabas. mitto diplomata tota in provincia paſſim data: mitto numerum navium, ſummamque praedae: mitto rationem exacti, imperatique frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac ſingulis, qui erant affecti praemiis nominatim, quorum nihil eſt, quod non ſit lege Julia, ne fieri liceat, ſancitum diligenter. Aetoliam, quae procul a barbaris disjuncta gentibus in ſinu pacis poſita, medio fere Graeciae gremio continetur, (ô poena, ô furia ſociorum!) decedens, miſeram perdidiſti. Arſinoen, Stratum, *Naupactum*, ut modo tute indicaſti, no*biles urbes*, atque plenas, fateris ab ho-

ſtibus eſſe captas, quibus autem hoſti-
bus? nempe iis, quos tu Ambraciae ſe-
dens, primo tuo adventu ex oppidis A-
grinarum, atque Dolopum demigrare, et
aras, et focos relinquere coëgiſti. hoc
tu in exitu, praeclare imperator, cum ti-
bi ad priſtinas clades acceſſio fuiſſet Ae-
toliae repentinus interitus, exercitum di-
miſiſti: neque ullam poenam, quae tan-
to facinori deberetur, non maluiſti ſubi-
re, quam numerum tuorum militum, re-
38 liquiaſque cognoſcere. Atque ut duo-
rum Epicureorum ſimilitudinem in re
militari, imperioque videatis: Albucius,
cum in Sardinia triumphaſſet, Romae
damnatus eſt. hic, cum ſimilem exitum
ſpectaret, in Macedonia tropaea poſuit:
eaque, quae bellicae laudis, victoriaeque
omnes gentes inſignia et monumenta eſ-
ſe voluerunt, noſter hic praepoſterus Im-
perator, amiſſorum oppidorum, caeſa-
rum legionum, provinciae praeſidio, et
reliquis militibus orbatae, ad ſempiter-
num dedecus ſui generis et nominis, fu-
neſta indicia conſtituit: idemque, ut eſſet,
quod in baſi tropaeorum incidi inſcribi-
que poſſet, Dyrrhachium ut venit, dece-

dens, obsessus est ab iis ipsis militibus quos paulo ante Torquato respondit beneficii causa ab se esse dimissos. quibu cum juratus affirmasset, se, quae deberentur, postero die persoluturum, domum s abdidit: inde nocte intempesta, crepidatus, veste servili, navem conscendit Brundisiumque vitavit, et ultimas Adriani maris oras petivit. cum interim Dyrrachii milites domum, in qua istum ess arbitrabantur, obsidere coeperunt, et cum latere hominem putarent, ignes cir cumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. illi autem sta tuam, istius persimilem, quam stare cele berrimo in loco voluerat, ne suavissim hominis memoria moreretur, deturbant affligunt, comminuunt, dissipant. sic o dium, quod in ipsum attulerant, id in e jus imaginem ac simulacrum profude runt. quae cum ita sint; non dubito, quin cum haec, quae excellunt, me nosse vi deas; non existimes, mediam illam par tem et turbam flagitiorum tuorum mil *esse inauditam*. nihil est, quod me hor *tere: nihil est*, quod invites. admone

me ſatis eſt. admonebit autem nemo alius, niſi reipublicae tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu unquam
39 arbitratus es, appropinquare. Ecquid vides, ecquid ſentis, lege judiciaria lata, quos poſthac judices ſimus habituri? non aeque legetur quiſquis voluerit: nec, quiſquis noluerit, non legetur. nulli conjicientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad ſimulationem conjicietur. judices judicabunt ii, quos lex ipſa, non quos hominum libido delegerit. quod cum ita ſit, mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipſa, et reipublicae tempus aut me ipſum, quod nolim, aut alium quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur. equidem, ut paulo ante dixi, non eadem ſupplicia eſſe in hominibus exiſtimo, quae fortaſſe plerique, damnationes, expulſiones, neces: denique nullam mihi poenam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod ſapienti, quod bono viro et civi poteſt. damnatio iſta, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio: quod ſpecimen habuit haec civitas innocentiae. major mihi judi-

sumptus? ubi imperium? ubi illa uberri-
ma supplicationibus, triumphisque pro-
vincia? sin autem aliquid sperare volue-
ras, si cogitaras id, quod imperatoris no-
men, quod laureati fasces, quod illa tro-
paea, plena dedecoris et risus, te com-
mentatum esse declarant: quis te miseri-
or, quis te damnatior, qui neque scribe-
re ad senatum, a te bene rempublicam es-
se gestam, neque praesens dicere ausus
es? An tu mihi cui semper ita persua- 41
sum fuerit, non eventis, sed factis, cujus-
que fortunam ponderari, dicere audes,
neque in tabellis paucorum judicum, sed
in sententiis omnium civium, famam no-
stram, fortunamque pendere? te indemna-
tum videri putas, quem socii, quem foede-
rati, quem liberi populi, quem stipendia-
rii, quem negotiatores, quem publicani,
quem universa civitas, quem legati, quem
tribuni militares, quem reliqui milites, qui
ferrum, qui famem, qui mortem effuge-
runt, omni cruciatu dignissimum putant?
cui non apud senatum, non apud ullum
ordinem, non apud equites Romanos,
non in urbe, non in Italia, maximorum
scelerum venia ulla ad ignoscendum dari

Theſſalia vexata: laceratae Athenae: Dyrrhachium, et Apollonia exinanita: Ambracia direpta: Parthini, et Bullienſes illuſi: Epirus exciſa: Locri, Phocii, Boeotii, exuſti: Acarnania, Amphilochia, Perrhaebia, Athamanumque gens, vendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amiſſa: Dolopes, finitimique montani oppidis atque agris exterminati: cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, ſolum, ſuum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hoſtem, veniſſe ſenſerunt. ad horum omnium judicia tot, atque tanta, domeſticum judicium acceſſit ſententiae damnationis tuae: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem. deſertus ab amicis, nullae ad ſenatum e provincia literae, nulla ex trinis aeſtivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo quid geſſeris, ſed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. ex illo fonte et ſeminario triumphorum, cum arida folia laureae retuliſſes, cum ea abjecta ad portam reliquiſti, tum tu ipſe de te 'feciſſe 'videri,' pronuntiaviſti. qui ſi nihil geſſeras dignum honore, ubi exercitus? ubi

PRO
T. ANNIO MILONE.

ORATIO XXXVIII.

ETSI vereor, Judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reipublicae ſalute, quam de ſua, perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe; tamen haec novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, et priſtinum morem judiciorum requirunt. non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat: non uſitata frequentia ſtipati ſumus. nam illa praeſidia, quae pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non affe-

runt tamen oratori aliquid; ut in foro et in judicio, quanquam praesidiis salutaribus et necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. quae si opposita Miloni putarem: cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. sed me recreat et reficit Cn. Pompeii, sapientissimi et justissimi viri, consilium: qui profecto nec justitiae suae putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed praesidium denuntiant: neque solum, ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modo defensioni meae, verum etiam silentium pollicentur. reliqua vero multitudo, quae quidem est civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, et hujus exitum judicii expectantes, non cum virtuti Milonis favet, tum de se, de

liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum quos P. Clodii furor rapinis, et incendiis, et omnibus exitiis publicis pavit: qui heſterna etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce praeirent, quid judicaretis: quorum clamor, ſi quis forte fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. quamobrem adeſte animis, Judices, et timorem, ſi quem habetis, deponite. nam, ſi unquam de bonis et fortibus viris; ſi unquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit: ſi denique unquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes et bonos cives, quae vultu et verbis ſaepe ſignificaſſent, re et ſententiis declararent: hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtrae auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati a perditiſſimis civibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiamque re-

[redacted]

creemur. quid enim nobis duobus, Judices, laborioſius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum praemiorum ad rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? equidem caeteras tempeſtates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quod ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio vero, et in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modo extinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam. quanquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicae geſtis, ad hujus criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter praeclara in rempublicam merita condonetis: nec poſtulaturi, ut ſi mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Roma-

ni felicitati, aſſignetis. ſed ſi illius inſidiae clariores hac luce fuerint: tum denique obſecrabo, obteſtaborque vos, Judices, ſi caetera amiſimus, hoc ſaltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, teliſque, vitam ut impune liceat defendere.
Sed, antequam ad eam orationem venio, 3
quae eſt propria noſtrae quaeſtionis, videntur ea eſſe refutanda, quae et in ſenatu ſaepe ab inimicis, ab improbis ſaepe jactata ſunt, et in concione etiam paulo ante ab accuſatoribus: ut omni terrore ſublato, rem plane, quae venit in judicium, videre poſſitis. negant intueri lucem eſſe fas ei, qui a ſe hominem occiſum eſſe fateatur. in qua tandem urbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea, quae primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortiſſimi viri: qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus eſt, cum ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. an eſt quiſquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiſo quaeratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum; aut recte, ac jure factum eſſe defendi? niſi vero exiſtimatis, dementem P. Africanum fuiſſe, qui, cum a C. Car-

[redacted]

bone, tribuno plebis, in concione seditiose interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit jure caesum videri. neque enim posset aut Ahala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. itaque hoc, Judices, non sine causa, etiam fictis fabulis, doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam sapientissimae deae sententia liberatum. quod si duodecim tabulae nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?

4 Atqui si tempus est ullum jure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propin

quus ejus imperatoris interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam perpeti turpiter maluit. atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. inſidiatori vero, et latroni quae poteſt afferri injuſta nex? quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. eſt igitur haec, Judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet: omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis. ſilent enim leges inter arma, nec ſe expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injuſta poena luenda ſit, quam juſta repetenda. etſi perſapienter, et quodam modo tacite, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quae non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat: ut, cùm cauſa, non telum quaereretur; qui ſui defendendi cau-

sa telo esset usus, non hominis occidendi caussa habuisse telum judicaretur. quapropter hoc maneat in caussa, Judices. non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod oblivisci non potestis, insidia-
5 torem jure interfici posse. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur, caedem, in qua P. Clodius occisus est, senatum judicasse contra rempublicam esse factam. illam vero senatus non sententiis suis solum, sed etiam studiis comprobavit. quoties enim est illa caussa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus universi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis caussam non probarent? declarant hujus ambusti tribuni plebis illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiose criminabatur, cum diceret, senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. quae quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis caussis auctoritas, aut prop

ter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia: appelletur ita sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum. hanc vero quaestionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen senatus constituendam putavit. erant enim leges, erant quaestiones, vel de caede, vel de vi: nec tantum moerorem ac luctum senatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quaestio constitueretur. cujus enim de illo incesto stupro judicium decernendi potestas senatui esset erepta: de ejus interitu quis potest credere senatum judicium novum constituendum putasse? cur igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipsam, contra rempublicam senatus factam esse decrevit? quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter cives, non contra rempublicam. non enim est illa defensio contra vim unquam optanda: sed nonnunquam est necessaria. nisi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est caesus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si e republica, rempublicam tamen non vul-

6 nerarunt. Itaque ipſe ego decrevi, cum caedem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe: ſed, cum ineſſet in re vis, et inſidiae; crimen judicio reſervavi, rem notavi. quod ſi per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quaeſtionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur. diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt. at enim Cn. Pompeius rogatione ſua, et de re, et de cauſa judicavit. tulit enim de caede, quae in Appia via facta eſſet: in qua P. Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit? nempe ut quaereretur. quid porro quaerendum eſt? factumne ſit? at conſtat. a quo? at patet. vidit, etiam in confeſſione facti, juris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe. quod niſi vidiſſet, poſſe abſolvi eum, qui fateretur: cum videret nos fateri; neque quaeri unquam juſſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in judicand

literam, quàm illam tristem, dedisset. mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius contra Milonem judicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in judicando spectare oporteret. nam qui non poenam confessioni, sed defensionem dedit, is caussam interitûs quaerendam, non interitum putavit. jam illud dicet ipse profecto, quod sua sponte fecit, Publione Clodio tribuendum putavit, an tempori. Domi suae nobilissimus vir, senatus propugnator, atque, illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus 7
hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus, occisus est. nihil de ejus morte populus consultus, nulla quaestio decreta a senatu est. quantum luctum in hac urbe fuisse a nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suae quiescenti illa nocturna vis esset illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus ne necessariam quidem expectatam esse mortem? num igitur ulla quaestio de *Africani* morte lata est? certe nulla. quid *ita? quia* non alio facinore clari homi-

nes, alio obſcuri necantur. interſit inter vitae dignitatem ſummorum, atque inſimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem et poenis teneatur, et legibus. niſi forte magis erit parricida, ſi quis conſularem patrem, quam ſi quis humilem necaverit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum ſuorum ſit interfectus. hoc enim ſaepe ab iſtis dicitur. perinde quaſi Appius ille Caecus viam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. itaque in eadem iſta Appia via, cum ornatiſſimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum. homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. nunc ejuſdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat? quae cruentata antea caede honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis et parricidae ſanguine imbuta eſt. ſed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt

confitenti sica de manibus. caruit foro postea Pompeius: caruit senatu: caruit publico. januâ se, ac parietibus, non jure legum, judiciorumque texit. num quae rogatio lata? num quae nova quaestio decreta est? atqui, si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa causa summa omnia fuerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatus: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porro reipublicae tempore, quo si unus ille occidisset, non haec solum civitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. quoties ipse, Judices, ex P. Clodii telis, et ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non mea, vel reipublicae fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quaestionem tulisset? Sed 8
stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt

illa: P. Clodii mortem aequo animo nemo ferre poteſt. luget ſenatus: moeret equeſter ordo: tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia: affictantur coloniae; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant. non fuit ea cauſa, Judices, profecto non fuit, cur ſibi cenſeret Pompeius quaeſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, et alta, et divina quadam mente praeditus, multa vidit; fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem. in communi omnium laetitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae. multa etiam alia vidit, ſed illud maxime: quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. itaque delegit e florentiſſimis ordinibus ipſa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos. neque enim hoc cogitavit vir juſtiſſimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiiſſet. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quae late patere non poſſunt, propterea quod conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis. ſed ſ

quid possumus, ex eo possumus, quod respublica nos conjunxit cum bonis. ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. quod vero te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse maxime voluit, nihil quaesivit aliud, nisi justitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. tulit, ut consularem necesse esset: credo, quod principum munus esse ducebat, resistere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati. ex consularibus te creavit potissimum. dederas enim, quàm contemneres populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, Judi- 9
ces, ut aliquando ad causam, crimenque veniamus: si neque omnis confessio facti est inusitata; neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu judicatum est: et lator ipse legis, cum esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit: et electi judices, et isti praepositus quaestioni, qui haec juste sapienterque disceptet: reliquum est, Judices, ut nihil jam aliud quaererc debeatis, nisi uter utri insidias fece-

rit. quod quo facilius argumentis perſpicere poſſitis, rem geſtam vobis dum breviter expono, quaeſo diligenter attendite. P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere in praetura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes praeturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut caeteri, ſed et L. Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quaereret: ſubito reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad praeturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam ac debilem praeturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porro ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat. contulit ſe ad ejus competitores: ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret: tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret. convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditiſſimorum civium,

conſcribebat. quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies convaleſcebat. ubi vidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolum ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis populi Romani ſaepe eſſe declaratum: palam agere coepit, et aperte dicere, occidendum Milonem. ſervos agreſtes et barbaros, quibus ſilvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. res erat minime obſcura. etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe: vitam poſſe. ſignificavit hoc ſaepe in ſenatu: dixit in concione. quinetiam Favonio, fortiſſimo viro, quaerenti ex eo, qua ſpe fureret, Milone vivo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum. quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit.

Interim cum ſciret 10
Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad fl·minem prodendum, *quod erat dic*tator Lanuvii Milo: Roma

subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret. atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quae illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est: domum venit: calceos et vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat: sine uxore, quod nunquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum, puerorumque comitatu. fit obviam Clodio ante fundum ejus hora fere undecima, aut non multo secus. statim complures cum *telis in* hunc faciunt de loco superiore

impetum. adverſi rhedarium occidunt. cum autem hic de rheda, rejecta penula, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc jam interfectum putarent, caedere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum et praeſenti fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, et domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, et ita eſſe putarent: fecerunt id ſervi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causâ, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque praeſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet. Haec, ſicut ex- 11
poſui, ita geſta ſunt, Judices: inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. nihil dico, quid reſpublica conſecuta ſit: nihil, quid vos: nihil, quid omnes boni: nihil ſane id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà rempublicam, voſque ſervaret. ſi id jure non

poſſet: nihil habeo quod defendam. ſin hoc et ratio doctis, et neceſſitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipſa praeſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent; non poteſtis hoc facinus improbum judicare, quin ſimul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum. quod ſi ita putaſſet: certe optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum, quam jugulari a vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet. ſin hoc nemo veſtrûm ita ſentit: illud jam in judicium venit, non, occiſuſne ſit, quod fatemur: ſed jure, an injuriâ: quod multis in cauſis ſaepe quaeſitum eſt. inſidias factas eſſe conſtat: et id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit. ab utro factae ſint, incertum eſt. de hoc igitur latum eſt ut quaereretur. ita et ſenatus rem, non hominem, notavit: et Pompeius de jure, non de facto, quaeſtionem tulit.

12 Num quid igitur aliud in judicium venit, niſi uter utri inſidias fecerit? profecto nihil. ſi hic illi: ut

ne ſit impune. ſi ille huic: tum nos ſcelere ſolvamur. quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. itaque illud Caſſianum, 'cui bono fuerit,' in his perſonis valeat. etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſaepe parvo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut praetor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam ut his conſulibus praetor eſſet, quibus ſi non adjuvantibus, at conniventibus certe, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. cujus illi conatus, ut ipſe ratiocinabatur, nec, ſi poſſent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: et, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent, frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam. an vero, Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites *in hac urbe* verſamini, veſtrae peregrinantur aures, neque in hoc pervagato

civitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, et pestes reipublicae) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, et ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium sustulisse, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. et adspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. movet me quippe lumen curiae.
3 Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quàm erat humanitatis meae postulare? tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti domo, tu in publicum jecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non de-

beo. P.Clodii praeturam non sine maximo rerum novarum metu proponi,et solutam fore videbatis, nisi esset is consul, qui eam auderet, possetque constringere. eum Milonem esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu, periculo rempublicam liberare? at nunc P. Clodio remoto, usitatis jam rebus enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. singularis illa huic uni concessa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. vos adepti estis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem consulatus, fontem perennem gloriae suae perdidit. itaque Milonis consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat,mortuo denique tentari coeptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. at valuit odium, fecit iratus,fecit inimicus, fuit ultor injuriae, punitor doloris sui. quid, si haec, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, se-

getem ac materiam ſuae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat ut odiſſet, primum defenſorem ſalutis meae; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremo etiam accuſatorem ſuum. reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, et, in homine injuſto, quàm
14 etiam juſtum? Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat: hunc autem haec eadem coarguaat: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. quid ergo, Judices? cùm moerentibus vobis urbe ceſſi, judiciumne timui? non ſervos, non arma, non vim? quae fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi ei fuiſſet injuſta ejiciendi? diem mihi, credo, dixerat: multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat; et mihi, Judices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec praeclariſſima, etiam judicium timendum fuit. ſervorum, et egentium civium, et facinoroſorum armis meos cives, meis conſiliis, periculiſque ſervatos, pro me objici noluit. vi-

di enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen et ornamentum reipublicae, pene interfici ſervorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus, ſenator, vir optimus, cum hoc cùm eſſet unà, ita eſt mulcatus, ut vitam amiſerit. itaque quando illius poſtea ſica illa, quam a Catilina acceperat, conquievit? haec intentata nobis eſt: huic ego vos objici pro me non ſum paſſus: haec inſidiata Pompeio eſt: haec iſtam Appiam, monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: haec, haec eadem longo intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam penè confecit. quid ſimile Milonis? cujus vis omnis haec ſemper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret. quem ſi interficere voluiſſet, quantae, quoties occaſiones, quàm praeclarae fuerunt? potuitne, cum domum ac deos penates ſuos, illo oppugnante, defenderet, jure ſe ulciſci? potuitne, cive egregio et viro fortiſſimo, P. Sextio, collega ſuo, vulnerato? potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulſo, crude-

[redacted]

lissima in foro caede facta? potuitne, L. Caecilii, justissimi fortissimique praetoris, oppugnata domo? potuitne illo die, cum est lata lex de me? cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnovisset: ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vindicaret? Atqui erat id temporis clarissimus et fortissimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor vestrae voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meae: septem praetores, octo tribuni plebis, illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor et dux mei reditus, illius hostis: cujus sententiam senatus omnis de salute mea gravissimam et ornatissimam secutus est: qui populum Romanum cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuae fecit, ipse, cunctae Italiae cupienti, et ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de *impunitate* ejus, sed de praemiis cogita

retur. tamen ſe Milo continuit, et P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam vocavit. quid? privato Milone, et reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt: quae tum non modo occaſio, ſed etiam cauſa illius opprimendi fuit? nuper vero cum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, graviſſimamque adoleſcens nobiliſſimus reipublicae partem fortiſſime ſuſcepiſſet, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales! fuit? cum ſe ille fugiens in ſcalaram tenebras abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua invidia, Antonii vero maxima gloria? quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? cum ille vi in ſepta irruiſſet, gladios deſtringendos, lapides jaciendos curaſſet, deinde ſubito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſua liberet? Quem igitur cum omnium gratiâ noluit: hunc voluit cum aliquorum *querela?* quem jure, quem loco, quem

tempore, quem impune non est ausus: hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? praesertim, Judices, cum honoris amplissimi contentio, et dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque et quam sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo, quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam falsam, fictam, levem perhorrescimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus et facinus prae se ferens, et confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, quin se ille, interfecto Milone, regnaturum putaret? quid? quod *caput audaciae* est, Judices: quis igno-

rat, maximam illecebram eſſe peccandi
impunitatis ſpem? in utro igitur haec
fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt
facti, aut praeclari, aut certe neceſſarii?
an in Clodio? qui ita judicia, poenamque
contempſerat, ut eum nihil delectaret,
quod aut per naturam fas eſſet, aut per
leges liceret? ſed quid ego argumentor?
quid plura diſputo? te, Q. Petilli, appel-
lo, optimum et fortiſſimum civem: te,
M. Cato, teſtor: quos mihi divina quae-
dam ſors dedit judices. vos ex M. Favo-
nio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, et au-
diſtis, vivo Clodio, periturum Milonem
triduo. poſt diem tertium geſta res eſt,
quàm dixerat. cum ille non dubitaret a-
perire, quid cogitaret; vos poteſtis du-
bitare, quid fecerit? Quemadmodum 17
igitur eum dies non fefellit? dixi equidem
modò. dictatoris Lanuvini ſtata ſacrifi-
cia noſſe, negotii nihil erat. vidit neceſ-
ſe eſſe Miloni proficiſci Lanuvium illo
ipſo, quo profectus eſt, die. itaque an-
tevertit. at quo die? quo, ut ante dixi,
inſaniſſima concio ab ipſius mercenario
tribuno plebis eſt concitata: quem diem
ille, quam concionem, quos clamores,

nisi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquisset. ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni manendi nulla facultas, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. quid, si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? primùm quaero, qui scire potuerit: quod vos idem in Clodio quaerere nòn potestis. ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum suum, rogasset, scire potuit, illo ipso die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse. sed erant permulti alii, ex quibus id facillime scire posset: omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quaesivit? quaesierit sane. videte, quid vobis largiar. servum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite testimonia testium vestrorum. dixit C. Cassinius, cognomento Schola, Interamnis, familiarissimus et idem comes P. Clodii: cujus jampridem testimonio Clodius eâdem horâ Interamnae fuerat et Romae, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nuntiatum, Cyru

architectum eſſe mortuum: itaque Ro-
mam repente conſtituiſſe proficiſci. dixit
hoc comes item P. Clodii C. Clodius. Vi- 18
dete, Judices, quantae res his teſtimoni-
is ſint confectae. primum certe libera-
tur Milo, non eo conſilio profectus eſſe,
ut inſidiaretur in via Clodio: quippe qui
ei obvius futurus omnino non erat. de-
inde (non enim video, cur non meum
quoque agam negotium) ſcitis, Judices,
fuiſſe, qui in hac rogatione ſuadenda di-
cerent, Milonis manu caedem eſſe fac-
tam, conſilio vero majoris alicujus. vi-
delicet me latronem, ac ſicarium abjecti
homines et perditi deſcribebant. jacent
ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die
Romam, niſi de Cyro audiſſet, fuiſſe redi-
turum. reſpiravi: liberatus ſum: non vere-
or, ne, quod ne ſuſpicari quidem potue-
rim, videar id cogitaſſe. nunc perſequar
caetera; nam occurrit illud: Igitur ne Clo-
dius quidem de inſidiis cogitavit, quoni-
am fuit in Albano manſurus, ſi quidem
exiturus ad caedem e villa non fuiſſet. vi-
deo enim illum, qui dicitur de Cyri morte
nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem
appropinquare. nam quid de Cyro nunti-

aret, quem Clodius Roma proficiſcens re-
liquerat morientem? unà fui: teſtamentum
ſimul obſignavi cum Clodio: teſtamentum
autem palam fecerat, et illum heredem,
et me ſcripſerat. quem pridie hora ter-
tia animam efflantem reliquiſſet, eum
mortuum poſtridie hora decima denique
19 ei nuntiabatur? Age, ſit ita factum:
quae cauſa, cur Romam properaret? cur
in noctem ſe conjiceret? quid afferebat
cauſa feſtinationis? quòd heres erat? pri-
mùm erat nihil, cur properato opus eſſet:
deinde: ſi quid eſſet, quid tandem erat,
quod ea nocte conſequi poſſet; amitte-
ret autem, ſi poſtridie manè Romam ve-
niſſet? atque, ut illi nocturnus ad urbem
adventus vitandus potius, quam expeten-
dus fuit: ſic Miloni, cum inſidiator eſſet,
ſi illum ad urbem noctu acceſſurum ſcie-
bat, ſubſidendum, atque expectandum fu-
it. noctu invidioſo et pleno latronum in
loco occidiſſet. nemo ei neganti non cre-
didiſſet, quem eſſe omnes ſalvum, etiam
confitentem, volunt. ſuſtinuiſſet hoc cri-
men primùm ipſe ille latronum occulta-
tor et receptator locus, dum neque muta
*ſolitudo ind*icaſſet, neque caeca nox oſ-

tendiſſet Milonem : deinde ubi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam haec timentes in ſuſpicionem caderent : tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricià rediens, devertit Clodius ad Albanum. quòd niſi ſciret Milo illum Ariciae fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quae viam tangeret, deverſurum. cur neque ante occurrit, ne ille in villa reſideret : nec eo in loco ſubſedit, quò ille noctu venturus eſſet? video adhuc conſtare omnia, Judices : Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere ; illi ad ea, quae concupierat, optatiſſimum interitum Milonis : odium fuiſſe illius in hunc acerbiſſimum, in illum hujus nullum : conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda ; hujus tantùm in repellenda : mortem ab illo denuntiatam Miloni, et praedictam palam ; nihil unquam auditum ex Milone : profectionis hujus diem illi notum ; reditum illius huic ignotum fuiſſe : hujus iter neceſſarium ; illius etiam potius alienum : hunc prae ſe tuliſſe, ſe illo die Roma exiturum ; illum eo die ſe diſſimulaſſe

[redacted]

rediturum : hunc nullius rei mutaſſe conſilium ; illum cauſam mutandi conſilii finxiſſe : huic, ſi inſidiaretur, noctem prope urbem expectandam; illi, etiam ſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum. Videamus nunc id, quod caput eſt : locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. id vero, Judices, etiam dubitandum, et diutius cogitandum eſt? ante fundum Clodii : quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facile mille hominum verſabatur valentium. edito adverſarii, atque excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potiſſimùm elegerat? an in eo loco eſt potius expectatus ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impetum cogitarat? res loquitur, Judices, ipſa : quae ſemper valet plurimum. ſi haec non geſta audiretis, ſed picta videretis : tamen appareret uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor. quid horum non impeditiſſimum ? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cùm penu-

la irretitus, rheda impeditus, uxore pene conſtrictus eſſet? videte nunc illum, primum egredientem e villa, ſubito; cur? veſperi; quid neceſſe eſt? tardè; qui convenit, id praeſertim temporis? devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? ſciebat in Alſienſi eſſe. villam ut perſpiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat morae, et tergiverſationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age 21
nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. ſemper ille antea cum uxore: tum ſine ea. nunquam non in rheda: tum in equo. comites Graeculi, quocunque ibat, etiam cum in caſtra Etruſca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, et ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tum neminem, niſi ut virum a viro lectum eſſe diceres. cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur: quia, quanquam paratus *in imparatos* Clodius, tamen mulier inciderat *in* viros. nec vero ſic erat unquam

non paratus Milo contra illum, ut non ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille et quantum intereſſet P. Clodii ſe perire, et quanto illi odio eſſet, et quantum ille auderet, cogitabat. quamobrem vitam ſuam, quam maximis praemiis propoſitam et penè addictam ſciebat, nunquam in periculum ſine praeſidio et ſine cuſtodia projiciebat. adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui ſaepe ſpoliantem jam et exultantem evertit, et perculit ab abjecto. adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cum a tergo hoſtem intercluſum reliquiſſet, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes cum incidiſſet, haeſit in iis poenis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt. cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicarent: ne dolorem perferre non poſſent: ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſervis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. quid opus eſt tortore? quid quaeris? occideritne? occidit. jure, an injuria? nihil ad tortorem. facti enim in eculeo quaeſtio eſt, juris in ju-

dicio. Quod igitur in causa quaerendum est, id agamus hîc: quod tormentis invenire vis, id fatemur. manu vero cur miserit, si id potius quaeris, quàm cur parum amplis affecerit praemiis: nescis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter et fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quae tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus praemiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. quod enim praemium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quam quòd propter eosdem non sanguine et vulneribus suis, crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit. quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuissent, conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum praemium persolutum. sed quaestiones urgent *Milonem*, quae sunt habitae nunc *in atrio Libertatis*. quibusnam de servis? 21

rogas? de P. Clodii. quis eos postulavit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. dii boni! quid potest agi severius? de servis nulla quaestio est in dominos, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. proxime deos accessit Clodius, propius quam tum, cum ad ipsos penetrarat: cujus de morte, tanquam de caeremoniis violatis, quaeritur. sed tamen majores nostri in dominum de servo quaeri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum, et dominis morte ipsa tristius. in reum de servis accusatoris cum quaeritur, verum inveniri potest? age vero, quae erat, aut qualis quaestio? heus tu Ruscio (verbi causâ) caveris mentiare. Clodius insidias fecit Miloni? fecit. certa crux. nullas fecit. sperata libertas. quid hac quaestione certius? subito abrepti in quaestionem, tamen separantur a caeteris, et in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. quid hac quaestione *dici potest* integrius? quid incorruptius?

23 *Quod si* nondum satis cernitis, cum re-

deos immortales: quae fuerit celeritas reditus ejus: qui ingressus in forum, ardente curia: quae magnitudo animi, qui vultus, quae oratio. neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit: neque senatui modo, sed etiam publicis praesidiis, et armis: neque his tantum, verum etiam ejus potestati, cui senatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. cui se nunquam hic profecto tradidisset, nisi causae suae confideret; praesertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. magna vis est conscientiae

onſtantiam. an vero obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianae, non modo inimicorum Milonis ſermones et opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum Romam eſſe rediturum. ſive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, ut aequo animo patriâ careret, cum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin, cum ſuo periculo ſalutem reipublicae attuliſſet, cederet aequo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis haec fruenda relinqueret, quae ipſe ſervaſſet. multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. miſeros interdum cives, optime de republica meritos! in quibus homines non modo res praeclariſſimas obliviſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. ergo illa falſa fuerunt: quae certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſte, vereque

defendere. Quid, quae postea sunt in 24
eum congesta? quae quemvis etiam mediocrium delictorum conscientia perculissent, ut sustinuit, dii immortales! sustinuit? immo vero ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur. nullum in urbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. haec non delata solum, sed pene credita: nec ante repudiata sunt, quam quaesita. laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio, Judices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est respublica. quin etiam audiendus sit popa Licinius, nescio quis, de *circo maximo*: servos Milonis apud se *ebrios factos*, *sibi* confessos esse de inter-

ndo Cn. Pompeio conjuraſſe: deinpoſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno illis, ne indicaret. Pompeio in hortos ntiavit. arceſſor in primis. de amicom ſententia rem defert ad ſenatum. non poteram in illius mei, patriaeque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari: ſed mirabar tamen credi popae: ebrioſorum confeſſionem ſervorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. verùm, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea ſolum, quae timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. oppugnata domus C. Caeſaris, clariſſimi et fortiſſimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur. nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat. tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, praeſtantiſſima virtute civem, timidum ſuſpicari: diligentiam, tota republica ſuſcepta, nimiam nullam putabam. frequentiſſimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. nudavit ſe in ſanctiſſimo templo, quoniam vita talis et civis et viri fidem non faciebat, niſi, eo

tacente, res ipsa loqueretur. Omnia 25
falsa, atque insidiose ficta comperta sunt. quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas, si Italiae delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, si haec arma, si Capitolinae cohortes, si excubiae, si vigiliae, si delecta juventus, quae tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis, et incredibilis animus, et non unius viri vires, atque opes indicantur, si quidem in hunc unum et praestantissimus dux electus, et tota respublica armata est. sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicae partes aegras et labantes, ut eas his armis sanares et confirmares, esse commissas? quod si Miloni locus datus esset; *probasset profecto* tibi ipsi, neminem un-*quam hominem* homini cariorem fuisse,

ıam te ſibi: nullum ſe unquam pericu-
um pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ip-
ſa teterrima peſte ſaepiſſime pro tua glo-
ria contendiſſe; tribunatum ſuum ad ſa-
lutem meam, quae tibi cariſſima fuiſſet,
conſiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea
defenſum in periculo capitis, adjutum in
petitione praeturae: duos ſe habere ſem-
per amiciſſimos ſperaſſe; te tuo beneficio,
me ſuo. quae ſi non probaret: ſi tibi ita
penitus inhaeſiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut
evelli modo poſſet: ſi denique Italia a
delectu, urbs ab armis, ſine Milonis cla-
de nunquam eſſet conquietura: nae iſte
haud dubitans ceſſiſſet patria, is, qui ita
natus eſt, et ita conſuevit; te, Magne,
tamen anteſtaretur, quod nunc etiam fa-
26 cit. Vide, quam ſit varia vitae commuta-
biliſque ratio, quam vaga volubiliſque
fortuna, quantae infidelitates in amicis,
quam ad tempus aptae ſimulationes,
quantae in periculis fugae proximorum,
quantae timiditates. erit, erit illud pro-
fecto tempus, et illuceſcet aliquando ille
dies, cum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus
tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communi-
um temporum immutatis (qui quam cre-

bro accidat, experti debemus ſcire) et amiciſſimi benevolentiam, et graviſſimi hominis fidem, et unius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres. quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicae peritiſſimum, cum ſenatus ei commiſerit, ut videret, 'ne quid reſpublica detrimenti caperet:' quo uno verſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuiſſe in ejus conſiliis vindicandis, qui vel judicia ipſa tolleret? ſatis judicatum eſt a Pompeio, ſatis, falſo iſta conferri in Milonem: qui legem tulit, qua, ut ego ſentio, Milonem abſolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod verò in illo loco, atque illis publicorum praeſidiorum copiis circumfuſus ſedet: ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipſe et more majorum, et ſuo jure poſſet?) ſed praeſidio eſſe: ut intelligatis, contra heſternam concionem illam

re vobis, quod ſentiatis, libere judi-
:. Nec vero me, Judices, Clodia-
,m crimen movet: nec tam ſum de-
ıens, tamque veſtri ſensûs ignarus at-
ue expers, ut neſciam quid de morte
lodii ſentiatis. de qua ſi jam nollem ita
diluere crimen, ut dilui, tamen impune
Miloni palam clamare, atque mentiri glo-
rioſe liceret: Occidi, occidi, non Sp. Mae-
lium, qui annona levanda, jacturiſque
rei familiaris, quia nimis amplecti plebem
putabatur, in ſuſpicionem incidit regni
appetendi: non Tib. Gracchum, qui col-
legae magiſtratum per ſeditionem abro-
gavit: quorum interfectores implerunt
orbem terrarum nominis ſui gloriâ: ſed
eum, (auderet enim dicere, cum patriam
periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum
adulterium in pulvinaribus ſanctiſſimis
nobiliſſimae foeminae comprehenderunt:
eum, cujus ſupplicio ſenatus ſollemnes
religiones expiandas ſaepe cenſuit: eum,
quem cùm ſorore germana nefarium ſtu-
prum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quae-
ſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eum,
qui civem, quem ſenatùs, quem populus,
quem omnes gentes, urbis ac vitae civi-

um conservatorem judicabant, servorum armis exterminavit: eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum, quibuscum voluit, partitus est: eum, qui, plurimis caedibus in foro factis, singulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recensionis, tabulis publicis impressam, extingueret: eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli possessionum termini: qui non calumnia litium, non injustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat: qui non solum Etruscos, (eos enim penitus contempserat) sed hunc Q. Varium, virum fortissimum atque optimum civem, judicem nostrum, pellere possessionibus, armis castrisque conatus est: qui cum architectis et decempedis villas multorum, hortosque peragrabat: qui Janiculo et Alpibus spem possessionum terminabat suarum: qui, cum ab equite Romano splendidissimo et forti viro, T. *Pacuvio*, non impetrasset, ut insulam in

.u Prelio venderet, repente lintribus a eam insulam materiam, calcem, caenenta atque arenam convexit, dominoque trans ripam inspectante non dubitavit aedificium extruere in alieno? qui huic T. Fursanio, cui viro? dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia? quid de adolescente Aponio dicam? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Fursanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum: qua invidia huic esset tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissima gratia, absentem de possessione fundi dejecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modò vestibulo privaret, sed
28 omni aditu, et limine. Quanquam haec quidem jam tolerabilia videbantur: etsi aequabiliter in rempublicam, in privatos; in longinquos, in propinquos; in alienos, in suos irruebat: sed nescio quomodo jam usu obduruerat, et percalluerat civitatis incredibilis patientia. quae

vero aderant jam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias. pecunias dico? a liberis, a liberis, medius fidius, et a conjugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. fingi haec putatis, quae patent? haec, quae nota sunt omnibus? quae tenentur? servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam, resque privatas omnium possideret? quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste, quaeso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus vestris repuli; per me unum ut jus, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: esset vero timendum, quonam modo id ferret civitas. nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post

hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicae profuisse, maxima laetitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse, et dicat, et sentiat? nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare. multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias aetas nostra vidit: quarum nulla neque tam diuturnam attulit laetitiam, nec tantam. mandate hoc memoriae, Judices. spero multa vos, liberosque vestros in republica bona esse visuros. in his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos visuros fuisse. in spem maximam, et quemadmodum confido, verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc ipso summo viro consule, compressa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus et judiciis constitutis, salutarem civitati fore. num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vivo, contingere potuisse arbitretur? quid? ea, quae tenetis, privata atque vestra, dominante homine furioso, quod jus perpetuae possessionis ha-
29 bere potuissent? Non timeo, Judices, *ne odio inimicitiarum mearum inflam-*

matus, libentius haec in illum evomere videar, quam verius. etenim etsi praecipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè aequaliter versaretur odium meum. non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. quin sic attendite, Judices: nempe haec est quaestio de interitu P. Clodii. fingite animis: liberae enim sunt cogitationes nostrae; et quae volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quae videmus. fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meae, si possim efficere, ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. quid vultu extimuistis, quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum: si is, inquam, potuisset, aut quaestionem de morte P. Clodii ferre, aut ipsum ab inferis excitare; utrum putatis potius facturum fuisse? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis excitare, propter rempublicam non fecisset. ejus igitur

mortis ſedetis ultores,cujus vitam, ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: et de ejus nece lata quaeſtio eſt, qui ſi eadem lege reviviſcere poſſet, lata lex nunquam eſſet. hujus ergo interfector qui eſſet, in confitendo ab iiſne poenam timeret,quos liberaviſſet?Graeci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. quae ego vidi Athenis?quae aliis in urbibus Graeciae? quas res divinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quae carmina?prope ad immortalitatis et religionem, et memoriam conſecrantur. vos tanti conſervatorem populi,tanti ſceleris ultorem,non modo honoribus nullis afficietis,ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini? confiteretur, confiteretur, inquam,ſi feciſſet,et magno animo et libente ſe feciſſe,libertatis omnium cauſa.quod ei certe non confitendum modo fuiſſet,
30 verum etiam praedicandum. Etenim,ſi id non negat, ex quo nihil petit, niſi ut ignoſcatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam praemia laudis eſſent petenda? niſi vero gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quam veſtri ordinis defenſorem fuiſſe: cum praeſertim in ea confeſſione, ſ

grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos. si factum vobis non probaretur, (quanquam qui poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset: magno animo constantique cederet ex ingrata civitate. nam quid esset ingratius, quam laetari caeteros, lugere eum solum, propter quem caeteri laetarentur? quanquam hoc animo semper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, et invidiam nostram putaremus. nam quae mihi ipsi tribuenda laus esset, cum tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quae mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? proposita invidia, morte, poena, qui nihilo segnius rempublicam defendit, is vir vere putandus est. populi grati est, praemiis afficere bene meritos de republica cives: viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse poeniteat. quam

obrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi: et, si grata respublica esset, laetaretur: si ingrata, tamen in gravi fortuna conscientiâ suâ niteretur. sed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, et vestra felicitas, et dii immortales sibi deberi putant. nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim esse ducit, numenve divinum: quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec coeli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque id quod maximum est, majorum nostrorum sapientia, qui sacra, qui caeremonias, qui auspicia et ipsi sanctissime coluerunt, et nobis, suis posteris,
31 prodiderunt. Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, et sentiat, et non inest in hoc tanto naturae tam praeclaro motu. nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem qua sapimus, qua providemus, qua haec ipsa agimus ac di-

perniciem extinxit, a
mùm mentem injecit,
roque lacessere fortissi
ret, vinceretur que ab e
habiturus esset impunit
sempiternam. non est
ne mediocri quidem,
immortalium curâ, res i
ligiones mehercule ipsae
luam cadere viderunt, c
dentur, et jus in illo suun
enim jam, Albani tumuli
inquam, imploro atque
Albanorum obrutae arae,
puli Roma...

lere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuistis: vobis illae, vobis vestro in conspectu ferae, sed justae tamen, et debitae poenae solutae sunt: nisi forte hoc etiam casu factum esse dicemus, ut ante ipsum sacrarium Bonae deae, quod est in fundo T. Sextii Galli, in primis honesti et ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum praelium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: ut non absolutus judicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem

32 poenam reservatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu atque ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore et luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur abjectus. non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi teterrimo parricidae aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita esset damnata. dura mihi, me-*dius fidius*, jam fortuna populi Romani

dicibus redemerat: vexarat
ſenatum: omnium ordinu
pro ſalute reipublicae geſt
me patria expulerat: bona di
rum incenderat: liberos, co
am vexaverat: Cn. Pompe
bellum indixerat: magiſtrat
torumque caedes effecerat:
fratris incenderat: vaſtarat
multos ſedibus, ac fortunis e
ſtabat, urgebat: capere eju
civitas, Italia, provinciae, reg
terant: incidebantur jam
quae nos noſtris ſervis addice

33 Milo unus urgebat. Hic, dii immortales! ut supra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioso, ut huic faceret insidias. aliter perire pestis illa non potuit: nunquam illum respublica suo jure esset ulta. senatus, credo, praetorem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. an consules in praetore coërcendo fortes fuissent? primum Milone occiso habuisset suos consules. deinde quis in eo praetore consul fortis esset, per quem tribunum, virum consularem crudelissime vexatum esse meminisset? oppressisset omnia, possideret, teneret: lege nova, quae est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros libertos suos fecisset. postremò, nisi eum dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effoeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis. an ille praetor, ille verò consul, si modò haec templa atque ipsa moenia stare eo vivo tamdiu, et consulatum ejus expectare potuissent, ille denique vivus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis

satellitibus Sex. Clodio duce, curiam *in*cenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, exscindi, funestari? neque id fieri a multitudine imperita, quanquam esset miserum id ipsum, sed ab uno: qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? in curiam potissimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. et sunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? et qui ab eo spirante forum putent potuisse defendi, cujus non restiterit cadaveri curia? excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis. frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? nisi vero sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. caedi vidistis populum Romanum, concionem gladiis disturbari, cum audiretur silentio M. Caelius, tribunus plebis, vir et in republica

fortiſſimus, et in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, et bonorum voluntati, et auctoritati ſenatûs deditus, et in hac Milonis ſive invidia, ſive fortuna ſingulari, divina

34 et incredibili fide. Sed jam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat: ego etiam, repugnante hoc, et imploro, et expoſco? nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis: ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multo etiam ſit adjuvandus magis. etenim ſi in gladiatoriis pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et ſupplices, et ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes et animoſos, et ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervare cupimus: eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis civibus facere debemus? me quidem,

Judices, exanimant, et interimunt hae voces Milonis, quas audio assidue, et quibus intersum quotidie. valeant, inquit, valeant cives mei; sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praeclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur. ego cedam, atque abibo. si mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: et quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in ea conquiescam. ô frustra, inquit, suscepti mei labores! ô spes fallaces! ô cogitationes inanes meae! ego, cum tribunus plebis, republica oppressa, me senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum praesidium defuturum putarem? ego, cùm te (mecum enim saepissime loquitur) patriae reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? ubi equites Romani illi,

illi, inquit, tui? ubi ſtudia municipiorum? ubi Italiae voces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox, et defenſio? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari?

35 Nec vero haec, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim, ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quae fecit: timidis, et omnia circumſpicientibus pericula, non negat. plebem, et infimam multitudinem, quae, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modo virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam ſingularibus. ſenatus erga ſe benevolentiam temporibus his ipſis ſaepe eſſe perſpectam: veſtras vero, et veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcunque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit. meminit etiam, ſibi vocem praeconis modò defuiſſe, quam minime deſiderarit: populi vero cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe con-

ſulem declaratum. nunc denique, ſi haec arma contra ſe ſint futura, ſibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. addit haec, quae certe vera ſunt, fortes et ſapientes viros non tam praemia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta: ſe nihil in vita niſi praeclariſſime feciſſe; ſi quidem nihil ſit praeſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus. nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint: ſed tamen ex omnibus praemiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio praemiorum, ampliſſimum eſſe praemium, gloriam: eſſe hanc unam, quae brevitatem vitae poſteritatis memoria conſolaretur: quae efficeret, ut abſentes adeſſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in coelum viderentur adſcendere. de me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmuteſcet vetuſtas. quin hoc tempore ipſo, cum omnes a meis inimicis faces meae invidiae ſubjiciantur; tamen omni in hominum coetu, gratiis agendis, et gratulationibus habendis, et omni ſer-

mone celebramur. omitto Etruriae feſ-
tos et actos, et inſtitutos dies: centeſi-
ma lux eſt haec ab interitu P. Clodii, et,
opinor, ultra quam fines imperii populi
Romani ſunt, ea non ſolum fama jam de
illo, ſed etiam laetitia peragravit. quam-
obrem, ubi corpus hoc ſit, non, inquit,
laboro, quoniam omnibus in terris et
jam verſatur, et ſemper habitabit nomi-
36 nis mei gloria. Haec tu mecum ſaepe,
his abſentibus: ſed iiſdem audientibus,
haec ego tecum, Milo. te quidem, quod
iſto animo es, ſatis laudare non poſſum:
ſed, quo eſt iſta magis divina virtus, eo
majore a te dolore divellor. nec vero, ſi
mihi eriperis, reliqua eſt illa ſaltem ad
conſolandum querela, ut his iraſci poſſim,
a quibus tantum vulnus accepero. non
enim inimici mei te mihi eripient, ſed a-
miciſſimi: non male aliquando de me
meriti, ſed ſemper optime. nullum un-
quam, Judices, mihi; tantum dolorem
inuretis, (etſi quis poteſt eſſe tantus?)
ſed ne hunc quidem ipſum, ut obliviſcar,
quanti me ſemper feceritis. quae ſi vos
cepit oblivio, aut ſi in me aliquid offen-
diſtis: cur non id meo capite potius lui-

tur, quam Milonis? praeclare
ero, si quid mihi acciderit pr
hoc tantum mali videro. nu
consolatio sustentat, quòd tib
ni, nullum a me amoris, nul
nullum pietatis officium defui
micitias potentium pro te app
meum saepe corpus et vitam o
inimicorum tuorum: ego m
pro te supplicem abjeci: bon
meas, ac liberorum meorum, i
nionem tuorum temporum co
denique ipso die, si qua vis es
qua diminutio capitis futura
quid jam restat? quid habeo, q
quod faciam pro tuis in me m
ut eam fortunam, quaecunqu
ducam meam? non recuso, n
vosque obsecro, Judices, ut v
ficia, quae in me contulistis, a
salute augeatis, aut in ejusdem
casura esse videatis. His lac
movetur Milo. est quodam
robore animi: exilium ibi esse
virtuti non sit locus: morte
finem esse, non poenam. sit h
te, qua natus est. quid vos,

tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis: ipsum ejicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republica sanguinem effudistis: vos in viri et in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, et huic judicio praesidentibus, haec tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur? ô me miserum! ô infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? at in qua caussa non potuisse? quae est grata gentibus. a quibus non potuisse? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam ego concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, Judices, cum illa indicia com-

munis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meoſque redundant ex fonte illo dolores. quid me reducem eſſe voluiſtis? an ut, inſpectante me, expellerentur, per quos eſſem reſtitutus? nolite, obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quam fuerit ille ipſe diſceſſus. nam qui poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per
quos reſtitutus ſum? Utinam dii im- 38
mortales feciſſent (pace tua, Patria, dixerim: metuo enim, ne ſcelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) utinam P. Clodius non modo viveret, ſed etiam praetor, conſul, dictator eſſet potius, quam hoc ſpectaculum viderem. ô dii immortales! fortem, et a vobis, Judices, conſervandum virum! minime, minime inquit. immo vero poenas ille debitas luerit: nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. hiccine vir patriae natus, uſquam, niſi in patria, morietur? aut, ſi forte, pro patria? hujus vos animi monumenta retinebitis: corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulſum a vo-

[redacted]

bis ad ſe vocabunt? ô terram illam beatam, quae hunc virum exceperit: hanc ingratam, ſi ejecerit: miſeram, ſi amiſerit! ſed finis ſit. neque enim prae lacrymis jam loqui poſſum: et hic ſe lacrymis defendi vetat. vos oro, obteſtorque, Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. veſtram virtutem, juſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in judicibus legendis optimum, et ſapientiſſimum, et fortiſſimum quemque legit.

ORATIO X

SI quis est, Judices, q
quod suae fortunae
sertim, atque optime con
testati regiae, libidinique
prehendendum putet; ad
cium suum, non modo m
etiam ipsius, qui commisi
neque enim cuiquam ejus
hementius, quam ipsi, dis
quam hoc plerumque

ſpem, ſive inconſultam rationem, ſive (graviſſimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipſa fortuna crudeliſſime videat hujus conſilia eſſe multata: ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. ſatis eſt homines imprudentia lapſos non erigere: urgere vero jacentes, aut praecipitantes impellere, certe eſt inhumanum: praeſertim, Judices, cum ſit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui ſunt ejus ſtirpis, quod ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidiſſime perſequantur; ſiquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitae, et in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. ſint igitur ſimilia, Judices, parva magnis.

2 Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus, et maximus publicanus: cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, niſi in eo

dem benignitas incredibilis fuiſſet: ut in augenda re non avaritiae praedam, ſed inſtrumentum bonitati quaerere videretur. hoc ille natus, quamvis patrem ſuum nunquam viderat, tamen et natura ipſa duce, quae plurimum valet, et aſſiduis domeſticorum ſermonibus, in paternae culpae ſimilitudinem deductus eſt. multa geſſit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipſi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos unquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. quid multa? cùm magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris et conſuetudinem expreſſerat. pulſus interea regno Ptolemaeus doloſis conſiliis (ut dixit Sibylla, ſenſit Poſtumus) Romam venit. huic egenti, et roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum. nam regnanti crediderat abſens: nec temere ſe credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano. in dand

autem, et credendo processit longius: nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorum: stultè: quis negat? aut quis jam non admonet? quod male cecidit, bene consultum putares.
3 Id est difficile, quod cum spe magna sis ingressus, id non exequi usque ad extremum. supplex erat rex: multa rogabat: omnia pollicebatur: ut jam metuere Postumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi constituisset modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis poeniteret coepisse, quam liceret desistere. hinc primum exoritur crimen illud: senatum corruptum esse dicunt. ô dii immortales! haec est illa exoptata judiciorum severitas? corruptores nostri causam dicunt: nos, qui corrupti sumus, non dicimus. quid ergo? senatum defendam hoc loco, Judices? omni equidem loco debeo: ita de me est meritus ille ordo: sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi causa res ista conjuncta est. quanquam ad sumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumque regium suppeditata pecunia a Postumo est, factaeque syn

graphae ſunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus eſſet: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, conſumeret, quaerere. non enim latroni, ſed regi credidit: nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat: nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quîcum foedus feriri in Capitolio viderat. quod ſi creditor in culpa ſit, non qui eſt improbe credita pecunia uſus: damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, et vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut ſenatum, cujus auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis, neque ego id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſa, quaecunque eſt, ſejuncta a ſenatu eſt. quod ſi item a Gabinio ſejunctam oſtendero; certe, quod dicas, nihil habebis. Eſt enim haec cauſa, ‘ quò 4
‘ ea pecunia pervenerit,’ quaſi quaedam appendicula cauſae judicatae, atque damnatae. ſunt lites aeſtimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, a populo recipi,

lex aequa est. jubet lex Julia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, pervenerit. si est hoc novum in lege Julia, sicuti multa sunt severius scripta, quam in antiquis legibus, et sanctius judicata: sane etiam consuetudo hujus generis judiciorum, nova. sin hoc totidem verbis translatum caput est, quod fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Servilia: per deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum in rempublicam inducimus? erat enim haec consuetudo nota vobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. accusavi de pecuniis repetundis: judex sedi: praetor quaesivi: defendi plurimos. nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre posset, non mea fuit. ita contendo, neminem unquam, 'quò ea pecunia pervenisset,' causam dixisse, qui in aestimandis litibus appellatus non esset. in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. itaque in inferen*dis litibus* adesse solebant, qui aliquid de

vicerunt. Hoc ver
hoc tempus omnino i
bus Poſtumi nomen e
tibus dico? modo vos i
nium judices ſediſtis :
Poſtumum appellavit? :
accuſator? num deniqu
Poſtumi nomen audiſtis
ex ea cauſa, quae judica
Poſtumus: ſed eſt arre
Romanus de pecuniis
quibus tabulis? quae in
nii recitatae non ſunt.
tum appellatus nuſqua

eandem libidinem. cujus conſcientiam nihil eſt quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. ubi eſt igitur ſapientia judicis? in hoc, ut non ſolum quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec, quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam, quatenus commiſſum ſit. datur tibi tabella judicii. qua lege? Juliâ de pecuniis repetundis. quo de reo? de equite Romano. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium judex eſſes, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aeſtimarentur. at nunc audio. reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modo ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus,
6 ac liber eſt. Hic ego nunc non vos prius implorabo, equites Romani, quorum jus judicio tentatur; quam vos ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quae quidem cum ſaepe ante, tum in hac ipſa cauſa nuper eſt cognita. nam cum, optimo et praeſtantiſſimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quaeſtione referente, exiſterent nonnullae, ſed perpaucae tamen acerbae ſententiae, quae cenſerent, ut tribuni, ut praefecti, ut ſcribae, ut co

mites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur: vos, vos, inquam, ipſi, et ſenatus frequens reſtitit: et, quanquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat, tamen, cum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non ſiviſtis. hoc animo igitur ſenatus. quid? vos equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. ſi eſſet 'Dictator, Conſul, Praetor, Magiſter equitum:' ne laboraret; ſciret nihil ad ſe pertinere. ſin autem, 'QUICUNQUE poſt hanc legem:' videret, ne qua nova quaeſtione alligaretur. nunc vos, equites Romani, videte. ſcitis, me ortum e vobis: omnia ſemper ſenſiſſe pro vobis: nihil horum ſine magna cura, et ſumma caritate veſtri ordinis loquor. alius alios homines, et ordines; ego vos ſemper complexus ſum. moneo, et praedico: integra re, cauſaque denuntio: omnes homines, deoſque teſtor; dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, or

que veſtro, quàm ferre poſſit. ſerpet hoc
malum (mihi credite) longius, quam pu-
7 tatis. Potentiſſimo et nobiliſſimo tri-
buno plebis, M. Druſo, unam in eque-
ſtrem ordinem quaeſtionem ferenti, 'ſi
'quis ob rem judicatam pecuniam cepiſ-
'ſet:' aperte equites Romani reſtiterunt.
quid? hoc licere volebant? minime: ne-
que ſolum hoc genus pecuniae capien-
dae turpe, ſed etiam nefarium arbitra-
bantur. attamen ita diſputabant, eos te-
neri legibus oportere, qui ſuo judicio
eſſent illam conditionem vitae ſecuti. de-
lectat ampliſſimus civitatis gradus, ſella
curulis, faſces, imperia, provinciae, ſa-
cerdotia, triumphi, denique imago ipſa,
ad poſteritatis memoriam prodita. eſt ſi-
mul etiam ſollicitudo aliqua, et legum, et
judiciorum major quidam metus. nos
iſta nunquam contempſimus, (ita enim
diſputabant) ſed hanc vitam quietam at-
que otioſam ſecuti ſumus. quae, quoni-
am honore caret, careat etiam moleſtia.
tam es tu judex, quam ego ſenator. ita
eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor.
quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut
legem lege ſenatoria non timere. hoc

vos, equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in haec judicia ex omni non modo invidia, ſed ſermone malevolorum, niſi cavetis. ſi jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis. ſi lex ferretur, convolaretis ad Roſtra. vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus nunquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. nam, ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec praefectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit: quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſis implicati? tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. non patitur mea me jam fides de Gabinio gravius agere. quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc *jam ipſius* fortuna reduceret. ſed tamen, *cum ita* dicis, Poſtumi impulſu Gabini

profectum Alexandriam: si defensioni Gabinii fidem non habes, obliviscerisne etiam accusationis tuae? Gabinius se id fecisse dicebat reipublicae causâ, quòd classem Archelai timeret, quòd mare refertum fore praedonum putaret. lege etiam id sibi licuisse dicebat. tu inimicus negas. ignosco: et eo magis, quod est contra illud judicatum. redeo igitur ad
8 crimen, et accusationem tuam. Quid vociferabare, decem millia talentûm Gabinio esse promissa? huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, sestertiûm bis millies et quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo consilio fecit, fecit certe suo. quaecunque mens illa fuit, Gabinii fuit. sive ille, ut ipse dicebat, gloriam; sive, ut tu vis, pecuniam quaesivit: quaesivit sibi. num Gabinii comes, vel sectator? negat. non enim ad Gabinii, cujus id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarissimi viri, auctoritatem, a senatu profectam, et consilio certo, et spe non dubia, Romam contenderat. at dioecetes fuit regius. et quidem in custodia etiam fuit regia: et

vita ejus oblita poenae eſt. multa praeterea, quae libido regia, quae neceſſitas coëgit ferre, pertulit. quarum omnium rerum una reprehenſio eſt, quòd regnum intrarit, quòd poteſtati ſe regis commiſerit. verum ſi quaerimus, ſtulte. quid enim ſtultius, quam equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicae civem, quae eſt una maxime, et fuit ſemper libera, venire in eum locum, ubi parendum alteri, et ſerviendum ſit? Sed 9
ego in hoc tandem, Poſtumo non ignoſcam, homini mediocriter docto, quo videam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? virum unum totius Graeciae facile doctiſſimum, Platonem, iniquitate Dionyſii, Siciliae tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis inſidiiſque eſſe verſatum accepimus: Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium et ex republica Athenis, quam optime geſſerat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto Aegypti regno, aſpide ad corpus admota, vita eſſe privatum. plane confiteor, fieri nihil poſſe dementius, quam ſcientem in

eum locum venire, ubi libertatem ſis perditurus. ſed hujus iſtius facti ſtultitiam major jam ſuperior ſtultitia defendit: quae facit, ut hoc ſtultiſſimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur. ſiquidem non tam ſemper ſtulti, quam ſero ſapientis eſt, cùm ſtultitia ſua impeditus ſit, quoquo modo poſſit, ſe expedire. quamobrem illud maneat, et fixum ſit, quod neque moveri, neque mutari poteſt: in quo aequi ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando ad ſuos vindicaret. itaque objicias licet, quam voles ſaepe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia. quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi crediſſe: ſuas fortunas, atque famam libidini regiae commiſiſſe. fecerat temere: fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum

Alexandriae, ut ei Romae togato eſſe liceret; aut omnes fortunae abjiciendae, ſi togam retinuiſſet. Deliciarum cauſâ et voluptatis, non modo cives Romanos, ſed et nobiles adoleſcentes, et quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos, non in hortis, aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella ſaepe videmus. chlamydatum illum L. Syllam imperatorem; L. vero Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque devicit, non ſolum cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modo a judicio, ſed etiam a ſermone. facilius certe P. Rutilium Rufum neceſſitatis excuſatio defendet: qui, cum a Mithridate Mytilenis oppreſſus eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitus mutatione vitavit. ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiae, conſularis homo, ſoccos habuit et pallium? nec vero id homini tum quiſquam, ſed tempori aſſignandum putavit: Poſtumo crimen veſtitus afferet is, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas perveni-

re? nam, ut ventum est Alexandriam ad Auletem, Judices, haec una ratio a rege proposita Postumo est servandae pecuniae, si curationem, et quasi dispensationem regiam suscepisset. id autem facere non poterat, nisi dioecetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege esset constitutus. odiosum negotium Postumo videbatur: sed erat nulla omnino recusatio. molestum etiam nomen ipsum: sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat. oderat vestitum etiam illum: sed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. ergo aderat 'vis,' ut ait poeta ille noster, 'quae summas frangit, 'infirmatque opes.' moreretur, inquies. nam id sequitur. fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori.

11 Nolite igitur fortunam convertere in culpam: neque regis injuriam hujus crimen putare: nec consilium ex necessitate, nec voluntatem ex vi interpretari: nisi forte eos etiam, qui in hostes, aut in praedones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. nemo nostrûm ignorat, etiam si experti non sumus, con-

...cemur ſolum, le
bemus, ſed ut cav
gere diſcamus. at e
exoritur. ait enim,
niam Poſtumus coge
peratorum, pecuniam
intelligo hoc quale ſit
nem decumae, ut noſtr
ſolent, centeſima; an
ſumma fecerit. ſi acce
cim millia talentûm ad G
nerunt. at non modo ab
lia objecta ſunt, ſed etiam
ta. addo illud etiam: qu
venit

Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. ubi ergo ille mos? ubi consuetudo judiciorum? ubi exempla? soletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? age, si is, qui non dixit, solet: etiamne is solet, qui laudavit? iisdem testibus, et quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi praejudicata res, ad has caussas deferri solet.

2 Et ait etiam meus familiaris, et necessarius, eandem caussam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, causa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiae. neque me vero poenitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habere. nam si me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendisse causam; et illum, et me vehementer ignoras. neque enim Pompeius me sua causa quidquam facere voluisset invitum: neque ego, cui omnium civium libertas carissima fuisset, meam projecissem. quamdiu inimicissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pom-

gratiam cum ini
Pompeium. ſi per eu
ſe rediſſem: me ſcilice
ime illum quoque ſeſe
omittamus: ad Alexan
tamur. quod habent c
ammodo, vobis inſpec
cio Gabinii tertio quoq
bantur. negabant pecun
tam. recitabatur identid
timonium: regem ad ſe ſ
pecuniam Gabinio, niſi in
datam. non eſt, inquit, tum
teſtibus creditum. quid?
credet

Alexandriam, nunc cognoscimus. illinc omnes praestigiae: illinc, inquam, omnes fallaciae: omnia denique ab his mimorum argumenta nata sunt. nec mihi longius quidquam est, Judices, quam videre hominum vultus.

13 Dixerunt hîc modo nobiscum ad haec subsellia, quibus superciliis renuentes huic decem millium crimini? jam nostis insulsitatem Graecorum. humeris gestum agebant. tum, temporis, credo, causâ: nunc scilicet tempus nullum est. ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea, etiam si per plures deos juret, non oportet: praesertim, Judices, cum in his judiciis ne locus quidem novo testi soleat esse: ob eamque causam iidem judices retineantur, qui fuerint de reo: ut his nota sint omnia, neque quid fingi novi possit. lites, 'quò ea pecunia pervenerit,' non suis propriis judiciis, sed in reum factis condemnari solent. itaque si aut praedes dedisset Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset: quamvis magna ad Postumum ab eo pecunia pervenisset, non redigeretur: ut intelligi facile possit,

insolens, tam perversum, pra
ve dici, aut excogitari potest?
is, qui non abstulit a rege,
nius judicatus est: sed qui ma
gi pecuniam credidit. ergo i
dedit, qui non huic reddidit
do, cum is, qui pecuniam Po
buit, non huic, sed Gabinio ded
demnato Gabinio, utrum illi
niam reddidit, an etiam nunc
habet, et celat. sunt enim, qui it
tur. quod genus tandem est ist
tationis, et gloriae? si nihil hab
quam, tamen, si quaesisset, cu

iſtimaretur egere, novum genus hoc glo-
riae concupiſcit? dominatus eſt enim, in-
quit, Alexandriae. immo vero in ſuper-
biſſimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſ-
todiam: vidit in vinculis familiares ſuos:
mors ob oculos ſaepe verſata eſt: nudus,
atque egens ad extremum fugit e regno.
at permutata aliunde pecunia eſt: ductae
naves Poſtumi Puteolis ſunt: auditae, vi-
ſaeque merces; fallaces quidem et fuco-
ſae, chartis, et linteis, et vitro delatae:
quibus cum multae naves refertae fuiſ-
ſent, una non patuit parva. cataplus il-
le Puteolanus, ſermo illius temporis, vec-
torumque curſus, atque oſtentatio, tum
ſubinviſum apud malevolos Poſtumi no-
men propter opinionem pecuniae neſcio
quam, aeſtatem unam, non plures, au-
15 res referſit iſtis ſermonibus. Verum
autem, Judices, ſi ſcire vultis: niſi C.
Caeſaris ſumma in omnes, incredibilis
in hunc eadem liberalitas extitiſſet, nos
hunc Poſtumum jam pridem in foro non
haberemus. ille onera multorum hujus
amicorum excepit unus: quaeque multi
homines neceſſarii ſecundis Poſtumi re-
bus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc ejus

flictis fortunis univerſa ſuſtinet. umbram equitis Romani, et imaginem videtis, Judices, unius amici conſervatam auxilio, et fide. nihil huic eripi poteſt, praeter hoc ſimulacrum priſtinae dignitatis, quod Caeſar ſolus tuetur, et ſuſtinet: quae quidem in miſerrimis rebus, huic tamen tribuenda eſt maxima. niſi vero hoc mediocri virtute effici poteſt, ut tantus ille vir tanti ducat hunc; et afflictum praeſertim, et abſentem, et in tanta fortuna ſua, ut aliena reſpicere magnum ſit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque geſſit, ut vel oblivifci aliorum non ſit mirum, vel, ſi meminerit, oblitum eſſe facile poſſit probare. multas equidem C. Caeſaris virtutes, magnas, incredibileſque cognovi. ſed ſunt caeterae majoribus quaſi theatris propoſitae, et pene populares: caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare urbes, aciem hoſtium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis ſuſtinemus, excipere: his ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cum etiam ferae latibulis ſe tegant, atque omnia bella jure gentium conqui-

eſcant. ſunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt praemiis ad memoriam hominum ſempiternam: quo minus admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.

16 Haec mira laus eſt, quae non poëtarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit et ſuſtinuit re, fortuna, fide: hodieque ſuſtinet: nec amicum pendentem corruere patitur: nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunae, et gloriae. ſint ſane illa magna, quae re vera magna ſunt. de judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiae, reliquis virtutibus omnibus antepono. quam quidem vos, Judices, in *novo* genere bonitatem, inuſitatam cla-

ris ac praepotentibus viris, non m
non aspernari ac refutare, sed compl
etiam et augere debetis: et eo ma
quod videtis, hos quasi sumptos dies
labefactandum illius dignitatem: ex
illi nihil detrahi potest, quod non aut
titer ferat, aut facile restituat. quis
num hominem si honestate spoliat
audierit; nec sine magno dolore si
net id amiserit, quod posse speret re
perari. satis multa hominibus non i
quis haec esse debent: nimis etiam m
ta vobis, quos aequissimos esse con
mus. Sed, ut, omnium vel suspic
nis, vel malevolentiae, vel crudelitati
tis fiat, occultat pecuniam Postumus,
tent regiae divitiae. ecquis est ex t
to populo, qui bona C. Rabirii Po
mi nummo sestertio sibi addici ve
sed, miserum me! quanto haec dixi c
dolore? hem, Postume, tune es C
filius, C. Rabirii judicio et volun
filius, natura sororis filius? tune ill
omnes tuos liberalis? cujus multos
nitas locupletavit? qui nihil profu
tis nihil ullam in libidinem contulisti?
Postume, nummo sestertio a me addi

tur? ô meum miserum, acerbumque praeconium! at hoc etiam optat miser, ut condemnetur a vobis: ita bona veneant, ut solidum suum cuique solvatur. nihil jam aliud nisi fidem curat: nec vos huic, si jam oblivisci vestrae mansuetudinis volueritis, quidquam praeterea potestis eripere. quod, judices, ne faciatis, oro, obtestorque vos, atque eo magis, si adventitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur. nam in eum, cui misericordia opitulari debeat, invidia quaesita est. sed jam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi praestiti, Postume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. quas quidem ego tuas in meo casu plurimas vidi. versatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copiis ad me detulisti. tu comitibus, tu praesidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud postulabat, discessum illum sustentasti: tu nunquam meis, me absente, liberis, nunquam conjugi meae defuisti. possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuae: quod saepe audivi patri tuo, qui id fecisset, magno adjumento in judicio capitis fuisse. sed

quo nemo m
equitis Roma
veſtrum conſp
aliud nihil orat
urbem ſibi intu
ſtigium facere lic
eripuerat, niſi u
niſſent.

PRO

M. MARCELLO.

ORATIO XL.

DIuturni ſilentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit: idemque initium, quae vellem, quaeque ſentirem, meo priſtino more dicendi. tantam enim manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo praeterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicae reddito, non ſolum illius, ſed meam etiam vocem, et auctoritatem *et vobis*, et reipublicae conſervatam,

veteri curriculo, illo aemulo, at
tatore ſtudiorum ac laborum
quaſi quodam ſocio, a me, et co
tracto. ergo et mihi meae priſti
conſuetudinem, C. Caeſar, int
aperuiſti, et his omnibus ad ben
ni republica ſperandum, quaſi ſi
liquod ſuſtuliſti. intellectum eſt
hi quidem in multis, et maxime i
ſo, ſed paulo ante omnibus,
Marcellum ſenatui populoque
conceſſiſti, commemoratis praeſ
fenſionibus, te auctoritatem hu

ſit gloria. eſt vero fortunatus ille, cujus
ex ſalute non minor penè ad omnes,
quam ad illum ventura ſit, laetitia perve-
nerit. quod ei quidem merito, atque op-
timo jure contigit. quis enim eſt illo aut
nobilitate, aut probitate, aut optimarum
artium ſtudio, aut innocentia, aut ullo
2 genere laudis praeſtantior? Nullius
tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi,
aut ſcribendi tanta vis, tanta copia, quae
non dicam exornare, ſed enarrare, C.
Caeſar, res tuas geſtas poſſit. tamen hoc
affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam
in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam,
quam hodierno die conſecutus es. ſoleo
ſaepe ante oculos ponere, idque libenter
crebris uſurpare ſermonibus, omnes no-
ſtrorum imperatorum, omnes exterarum
gentium, potentiſſimorumque populo-
rum, omnes clariſſimorum regum res ge-
ſtas cum tuis nec contentionum magni-
tudine, nec numero praeliorum, nec va-
rietate regionum, nec celeritate conficj-
endi, nec diſſimilitudine bellorum poſſe
conferri. nec vero disjunctiſſimas terras
citius cujuſquam paſſibus potuiſſe pera-
grari, quam tuis non dicam curſibus, ſed

ciam extenuare v
ducibus, commu
propriae sint imp
armis militum virt
nitas, auxilia socic
atus, multum juva
partem quasi suo jui
cat: et quidquid est
penè omne ducit si
gloriae, C. Caesar, q
adeptus, socium habe
hoc, quantumcunque e
imum est, totum est, in
hil sibi ex ista laude cer
fo.

multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quae et naturam, et conditionem, ut vinci poſſent, habebant. nulla eſt enim tanta vis, quae non ferro ac viribus debilitari, frangique poſſit. animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute praeſtantem, non modo extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem: haec qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum deo judico. itaque, C. Caeſar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium literis, atque linguis: neque ulla unquam aetas de tuis laudibus conticeſcet. ſed tamen ejuſmodi res, neſcio quomodo, etiam cum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, et tubarum ſono. at vero cum aliquid clementer, manſuete, juſte, moderate, ſapienter factum, in iracundia praeſertim, quae eſt inimica conſilio, et in victoria, quae naturâ inſolens et ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus: quo ſtudio incendimur, non modo in

quum reipublicae
velis, quibus laud
ſtudiis proſequemu
complectemur ? pa
C. Caeſar, ut mihi
tibi gratias agere
tempore futura ſit i
majorum ſuorum, e
quidem cum C. Mar
commemorabili piet
mas modo vobiſcum
Marcellorum meum
fodit. quibus tu etiam
cello conſervato, dign

rei tu idem es et dux, et comes: quae quidem tanta est, ut tropaeis, monumentisque tuis allatura sit finem aetas: nihil est enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, et consumat vetustas: at vero haec tua justitia, et lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. et caeteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante aequitate, et misericordia viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti. vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam victoriam vicisse videris, cùm ea ipsa, quae illa erat adepta, victis remisisti. nam cum ipsius victoriae conditione jure omnes victi occidissemus, clementiae tuae judicio conservati sumus. recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriae conditio, visque devicta est.

5 Atque hoc C. Caesaris judicium, Patres conscripti, quàm late pateat, attendite. omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipublicae misero funestoque compulsi, etsi aliquà culpà tenemur

mos viros, et ſib
dit, quorum et fi
tem hoc ipſo in c
le hoſtes induxit
vit, a pleriſque i
falſo, atque inani
te, aut crudelitate
ceptum. quo quid
pace agendum, aud
perque dolui non m
tionem etiam civium
tium, repudiari. neq
ulla unquam ſecutu

et in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, et in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quae Caesaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, caeteris fuerit iratior. atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus, et anceps fortuna belli. qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere.
6 Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, et quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriae ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Caesar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. non enim jam causae sunt inter se, sed victoriae comparandae. vidimus tuam victoriam, praeliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri

toriam. quidam
tis, sed interdum
tur: nec, quid qu
fuisset, cogitandun
hi quidem videantu
am si poenas a pop
quod delictum exp
bellum tantum, et t
taverunt, vel placat
ati aliquando, omn
clementiam victoris,
tulisse. quare gaude
lenti bono: et fruer
gloria. tum ...

de singulari sapientia tua cogitabis: quae non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et consilii dignitas, ut haec a virtute donata; caetera a fortuna commodata esse videantur. noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate praesertim aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii, stulta fortasse, certe non improba, et specie quadam reipublicae. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt: contraque summa laus, quod plerique minime timendum fuisse senserunt.

7 Nunc vero venio ad gravissimam querelam, et atrocissimam suspicionem tuam, quae non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conservati sumus, providenda est. quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. tua enim cautio, nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. sed quisnam est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus redd-

vendum eſt, ne quid i
nes enim qui fuerunt,
vitam amiſerunt, aut
retinuerunt: ut aut nul
imicis, aut, qui ſuperfu
ſint. ſed tamen, cum in
tantae latebrae ſint, et
geamus ſane ſuſpicione
nim augebimus et dilig
eſt omnium tam ignaru
dis in republica, tam r
de ſua, nec de commun
qui non intelligat, tua
ſuam? et ex

leris etiam accedat, insidiarumque consensio: quem deum, si cupiat, optitulari
B posse reipublicae credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda soboles: omnia, quae dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt. non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, et armorum, quin quassata respublica, quicunque belli eventus fuisset, multa perderet, et ornamenta dignitatis, et praesidia stabilitatis suae: multaque uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuisset. quae quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt: quibus, praeter te, mederi nemo potest. itaque illam tuam praeclarissimam et sapientissimam vocem invitus audivi: satis te diu vel naturae vixisse, vel gloriae. satis, si ita vis, naturae fortasse; addo etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum. quare omitte, quaeso, istam doctorum hominum in contemnend

morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. saepe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, satis te tibi vixisse. credo: sed tum id audirem, si tibi soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses. nunc, cum omnium salutem civium, cunctamque rempublicam res tuae gestae complexae sint: tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quae cogitas, nondum jeceris. hic tu modum tuae vitae, non salute reipublicae, sed aequitate animi definies? quid, si istud ne gloriae quidem tuae satis est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis. parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo vero aliis, quamvis multis, satis: tibi uni parum. quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certe parum est tum, cum est aliquid amplius. quod si rerum tuarum immortalium, C. Caesar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est: vide, quaeso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae: siquidem gloria est illustris, ac pervagar-

et multorum, et magnorum, vel in ſuos,
vel in patriam, vel in omne genus homi-
9 num, fama meritorum. Haec igitur
tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in
hoc elaborandum eſt, ut rempublicam
conſtituas, eaque tu in primis cum ſum-
ma tranquillitate et otio perfruare: tum
te, ſi voles, cum et patriae, quod debes,
ſolveris, et naturam ipſam expleveris ſa-
tietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito.
quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in
quo eſt aliquid extremum, quod cum ve-
nerit, omnis voluptas praeterita pro ni-
hilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit? quan-
quam iſte tuus animus nunquam his an-
guſtiis, quas natura nobis ad vivendum
dedit, contentus fuit, ſemperque immor-
talitatis amore flagravit. nec vero haec tua
vita ducenda eſt, quae corpore et ſpiritu
continetur. illa, inquam, illa vita eſt tua,
Caeſar, quae vigebit memoriâ ſeculorum
omnium: quam poſteritas alet, quam ip-
ſa aeternitas ſemper tuebitur. huic tu in-
ſervias, huic te oſtentes, oportet: quae
quidem, quae miretur, jam pridem mul-
ta habet; nunc, etiam quae laudet, ex-
pectat. obſtupeſcent poſteri certe impe-

ria, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes, et legentes tuos. Sed nisi haec urbs stabilita tuis consiliis et institutis erit, vagabitur modo nomen tuum longe atque late: sedem quidem stabilem, et domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad coelum res tuas gestas efferent: alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriae restinxeris: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. servi igitur iis etiam judicibus, qui multis post seculis de te judicabunt: et quidem haud scio, an incorruptius, quam nos. nam et sine amore, et sine cupiditate, et rursus sine odio, et sine invidia judicabunt. id autem etiam si tunc ad te, ut quidem falso putant, non pertinebit; nunc certe pertinet, esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio.

Diversae voluntates civium fuerunt, distractaeque sententiae. non enim consiliis solum et studiis, sed armis etiam et 10

caſtris diffidebamus. erat autem obſcuritas quaedam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet: multi, quid ſibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. perfuncta reſpublica eſt hoc miſero, fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret: nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos judicaret. arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. ingratus eſt, injuſtuſque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animum profudit. quae enim pertinacia quibuſdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt. ſed jam omnis fracta diſſenſio eſt armis, et extincta aequitate victoris: reſtat, ut omnes unum velint, qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiae, ſed etiam ſanitatis. niſi te, C. Caeſar, ſalvo, et in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. quare omnes te, qui haec ſalva eſſe volumus, et hor-

unde eſt orſa, in eodem termi
tio. maximas tibi omnes g
mus, C. Caeſar, majores etian
nam omnes idem ſentiunt: qu
nium precibus et lacrymis ſer
iſti. ſed quia non eſt ſtantibu
neceſſe dicere; a me certe di
cui neceſſe eſt quodammodo, e
lunt, et quod M. Marcello, a te
ni, populoque Romano, et r
reddito, praecipue id a me fieri
telligo. nam laetari omnes, non
us ſolum, ſed ut de communi o
lute. ſentio. quod autem ſumma

tum: certe hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, praestare debeo. itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus a te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

AD C. CA

ORATI

NOvum crimen, (
hunc diem inaud
meus ad te Q. Tubero c
rium in Africa fuiſſe:
praeſtanti vir ingenio,
familiaritate, quae eſt ei
confiteri. itaque, quò me

missaque controversia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conservati, cum a te non liberationem culpae, sed errati veniam impetravissent. habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est: qua in legatione et civibus, et sociis ita se probavit, ut decedens Considius provincia satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provinciae praefecisset. itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, provinciam accepit invitus: cui sic praefuit in pace, ut et civibus, et sociis gratissima esset ejus integritas, et fides. bellum subito exarsit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, primo sa-

cam obtinuerat, L
ſtatim concurſum
diocri cupiditate a
illud imperium eſſe
vatum clamore mu
nullo publico conſili
que Ligarius, qui o
cuperet effugere, pa
conquievit. Adh
Ligarius omni culpa v
greſſus non modo null
ne ad minimam quiden
li: legatus in pace prof
cia pacatiſſima

eſt. tertium eſt tempus, quo poſt ad-
ıtum Vari in Africa reſtitit. quod ſi
criminoſum, neceſſitatis crimen eſt,
n voluntatis. an ille, ſi potuiſſet il-
: ullo modo evadere, Uticae potius,
ım Romae; cum P. Attio, quàm cum
ıcordiſſimis fratribus; cum alienis eſ-
quam cum ſuis maluiſſet? cum ipſa
atio plena deſiderii ac ſollicitudinis
ſſet, propter incredibilem quendam
trum amorem; hic aequo animo eſſe
tuit, belli diſcidio diſtractus a fratri-
s? nullum igitur habes, Caeſar, adhuc
Q. Ligario ſignum alienae a te volun-
is. cujus ego cauſam animadverte,
ıeſo, qua fide defendam, cum prodo
am. ô clementiam admirabilem, atque
ıni laude, praedicatione, literis, mo-
mentiſque decorandam! M. Cicero
ıd te defendit, alium in ea voluntate
n fuiſſe, in qua ſeipſum confitetur fu-
: nec tuas tacitas cogitationes exti-
ſcit: nec, quid tibi de alio audienti,
ſe ipſo occurrat, reformidat. Vi-
, quàm non reformidem: vide, quan-
ux liberalitatis, et ſapientiae tuae mi-
ıpud te dicenti oboriatur. quantum

potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. ſuſcepto bello, Caeſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quae erant ſumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicae reddidit: qui ad me ex Aegypto literas miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuntium perferente, conceſſos faſces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique ſe ſalutem putavit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet. vide, quaeſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. cujus ego induſtriae, gloriaeque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio, ſtudiiſque delector, vel quod laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fruc-

tum redundare. sed hoc quaero, quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. quid enim, Tubero, destrictus ille tuus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis urgeo: commoveri videtur adolescens: ad me revertar. iisdem in armis
4 fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi, ut, qùod hic potest, nos possemus? quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desidero: quod homo, cùm ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc causae quod esset, non viderit. nam, si vidisset, quovis profectò, quam isto modo, a te agi maluisset. arguis fatentem. non est satis. accusas eum, qui causam habet, aut, ut ego dico.

meliorem, quam tu: aut, ut tu vis, parem. haec non modo mirabilia ſunt, ſed prodigii ſimile eſt quod dicam. non habet eam vim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. hoc egit civis Romanus ante te nemo. externi iſti ſunt mores. uſque ad ſanguinem incitari ſolet odium aut levium Graecorum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romae ne ſit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo ſuo, ne cum ejus filio, conſobrino ſuo, ne nobiſcum vivat? ne ſit in patria? num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. non tu ergo hunc patria privare, qua caret, ſed vita, vis. at iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modo. ipſe jubebat occidi, nullo poſtulante: praemiis etiam invitabat. quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis poſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt. Ego vero 5
iſtud non poſtulo, inquies. ita me hercle exiſtimo, Tubero. novi enim te, novi

patrem, novi domum, nomenque vestrum: studia denique generis ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis, doctrinae, plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. itaque certo scio, vos non petere sanguinem: sed parum attenditis. res enim eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. quae est igitur alia, praeter mortem? si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? an, ne ignoscatur? hoc vero multo acerbius, multoque est durius. quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, prostrati ad pedes, non tam nostrae causae fidentes, quam hujus humanitati: id ne impetremus, pugnabis? et in nostrum fletum irrumpes? et nos jacentes ad pedes supplicum voce prohibebis? si, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut spero, non frustra fecimus, tu derepentè irrupisses, et clamare coepisses, C. Caesar, cave ignoscas, cave te fratrum, pro fratris salute obsecrantium, misereatur: nonne omnem humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali mise-

acerbiſſimo
victoria. quàm m
toribus, qui te cruc
etiam de victis repe
qui, cum a te nemin
pedirent clementian
quibus ipſe ignoviſſ
eſſe miſericordem? q
ſari poſſemus, in Afr
no non fuiſſe: ſi hor
mendacio ſaluti civi c
lemus: tamen hominis
to diſcrimine et pericu
coarguere noſtrum men
ſet aliqui

ſuam citius abjiciet humanitatem, quàm
6 extorquebit tuam. Ac primus aditus, et poſtulatio Tuberonis, haec, ut opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. non dubito, quin admiratus ſis, vel quod de nullo alio quiſquam, vel quod is, qui in eadem cauſa fuiſſet, vel quid novi facinoris afferret. ſcelus tu illud vocas, Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſa caruit. alii errorem appellant: alii timorem: qui durius, ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui graviſſime, temeritatem: ſcelus, praeter te, adhuc nemo. ac mihi quidem, ſi proprium et verum nomen noſtri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidiſſe videtur, et improvidas hominum mentes occupaviſſe: ut nemo mirari debeat, humana conſilia diviná neceſſitate eſſe ſuperata. liceat eſſe miſeros, quanquam hoc victore eſſe non poſſumus. ſed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. quando hoc quiſquam

ex te, Caeſar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi a te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille invictus exercitus, niſi ut ſuum jus tueretur, et dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem eſſe cupiebas, idne agebas, ut tibi cum ſceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? mihi vero, Caeſar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, ſi me, ut ſceleratum, a te conſervatum putarem. quomodo autem tu de republica bene meritus eſſes, ſi tot ſceleratos incolumi dignitate eſſe voluiſſes? ſeceſſionem tu illam exiſtimaviſti, Caeſar, initio, non bellum: non hoſtile odium, ſed civile diſſidium: utriſque cupientibus rempublicam ſalvam, ſed partim conſiliis, partim ſtudiis a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat penè par: non par fortaſſe eòrum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet: nunc melior certe ea judicanda eſt, quam etiam dii adjuverunt. cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, ni′ armatus? Sed, ut ommittam c…

nem causam, veniamus ad nostram: utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? poteramusne, inquies, cum senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tum paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime vero. neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiae, disciplinae. sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors conjecta est ex senatus-consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. haec ego novi propter omnes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone. domi unà eruditi, militiae contubernales, post affines, in omni denique vita familiares. magnum etiam vinculum, quod iisdem studiis semper usi sumus. scio igitur Tuberonem domi manere voluisse: sed ita quidam agebant, ita reipublicae sanctissimum nomen opponebant, ut etiam si aliter sentiret, veri

borum tamen ipsorum pondus sustinere
non posset. cessit auctoritati amplissimi
viri, vel potius paruit. una est profectus
cum iis, quorum erat una causa. tardi-
us iter fecit: itaque in Africam venit jam
occupatam. hinc in Ligarium crimen o-
ritur, vel ira potius. nam, si crimen est
ullum, voluisse; non minus magnum est,
vos Africam, omnium provinciarum ar-
cem, natam ad bellum contra hanc urbem
gerendum, obtinere voluisse, quam ali-
quem se maluisse. atque is tamen aliquis,
Ligarius non fuit. Varus imperium se ha-
bere dicebat: fasces certe habebat. sed
quoquo modo sese illud habet, haec que-
rela vestra, Tubero, quid valet? recepti
in provinciam non sumus. quid si esse-
tis? Caesarine eam tradituri fuissetis, an
contra Caesarem retenturi? Vide, 8
quid licentiae, Caesar, nobis tua libera-
litas det, vel potius audaciae. si respon-
derit Tubero, Africam, quo senatus e-
um, sorsque miserat, tibi patrem suum
traditurum fuisse: non dubitabo apud ip-
sum te, cujus id eum facere interfuit,
gravissimis verbis ejus consilium repre-
hendere. non enim si tibi ea res grata fu-

issset, esset etiam probata. sed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriae maxime infestam: in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causae, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. quaero, quid facturi fuissetis? quanquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, summa cum injuria. quomodo id tulistis? acceptae injuriae querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti, in societatem belli veneratis. quod si Caesaris causâ in provinciam veniebatis: ad eum profecto exclusi provincia venissetis. venistis ad Pompeium. quae est ergo apud Caesarem querela, cum eum accusatis, a quo queramini vos prohibitos contra Caesarem bellum gerere? atque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Ceasari tradituros, etiam si a Varo-

et quibuſdam aliis prohibiti eſſetis. ego autem confitebor culpam eſſe Ligarii, qui vos tantae laudis occaſione privaverit. Sed vide, quaeſo, C. Caeſar, conſtantiam 9
ornatiſſimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipſe probarem, ut probo, tamen non commemorarem, niſi a te cognoviſſem in primis eam virtutem ſolere laudari. quae fuit igitur unquam in ullo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico? neſcio, an melius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſque feciſſet, ut a quibus partibus in diſſenſione civili non eſſet receptus, eſſetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipſas rediret? magni cujuſdam animi, atque ejus viri eſt, quem de ſuſcepta cauſa, propoſitaque ſententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum poſſet depellere. ut enim caetera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent; honos, nobilitas, ſplendor, ingenium; quae nequaquam fuerunt: hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod juſto cum imperio ex ſenatus-conſulto in provinciam ſuam venerat. hinc prohibitus, non ad Caeſarem, ne iratus: non domum, ne

iners: non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, a qua erat rejectus cum injuria. quid? cum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis: languidiore, credo, studio in causa fuistis. tantummodo in praesidiis eratis: animi vero a causa abhorrebant. an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui: sed tum sero. erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe praecipue, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses. quanquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi

10 victoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiae vestrae, aut Caesarem beneficii sui poeniteret. nunc quaero, utrum vestras injurias, an reipublicae persequamini. si reipublicae: quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis? si vestras: videte, ne ve-

retis, qui Caeſarem veſtris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit ſuis. itaque num tibi videor, Caeſar, in cauſa Ligarii occupatus eſſe? num de ejus facto dicere? quidquid dixi, ad unam ſummam referri volo vel humanitatis, vel clementiae, vel miſericordiae tuae. cauſas, Caeſar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo, ‘ignoſcite, Judices: erravit: lapſus eſt: ‘non putavit: ſi unquam poſthac.’ ad parentem ſic agi ſolet. ad judices, ‘non ‘fecit, non cogitavit, falſi teſtes, fictum ‘crimen.’ dic te, Caeſar, de facto Ligarii judicem eſſe: quibus in praeſidiis fuerit, quaere. taceo. ne haec quidem colligo, quae fortaſſe valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo non acerbus; tum etiam totus animo, et ſtudio tuus. ad judicem ſic agi ſolet. ſed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, poenitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas oro. ſi nemo impetravit, arroganter: ſi *plurimi*, tu idem fer opem, qui ſpem de-

disti. an sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? quanquam neque in hac oratione spes est posita causae, nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt,
11 tui necessarii. Vidi enim, et cognovi, quid maxime spectares, cum pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quam vultus: neque spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed video tamen, apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces: ab iisque te moveri maxime, quorum justissimum dolorem videas in petendo. in Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis; sed hoc, quaeso, considera, quod soles. possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae, ac robur reipublicae, proponere. nosti optime homines. animadverte horum

omnium moestitiam, et dolorem. hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lacrymas, squaloremque ipsius, et filii vides. quid de fratribus dicam? noli, Caesar, putare de unius capite nos agere. aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate sunt, aut tres ex civitate exterminandi. quodvis exilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dii penates, uno illo exulante. si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymae, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quae vicit. te enim dicere audiebamus, Nos, omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent: te, omnes, qui contra te non essent, tuos. videsne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caesetium, L. Corfidium, hosce omnes equites Romanos, qui adsunt veste mutata, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? atque his maxime irascebamur, et hos requirebamus, et his nonnulli etiam minabantur. conserva igitur tuis suos: ut, quemadmodum caetera, quae dicta sunt a te,

12 ſic hoc veriſſimum reperiatur. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum: omnes fratres tecum judicares fuiſſe. an poteſt quiſquam dubitare, quin, ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, et penè conflatum, in hac prope aequalitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis prius futurum fuiſſe, quam ut hi fratres diverſas ſententias, fortunaſque ſequerentur? voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus: qui, ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti. ſed ierit ad bellum: diſceſſerit non a te ſolum, verum etiam a fratribus. hi te orant tui. equidem cùm tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quaeſtor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam. ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui oblivіſci nihil ſoles, niſi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus illo quaeſtoris officio cogitantem, etiam de-

aliis quibusdam quaestoribus reminiscentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec divinabat) nisi ut tu eum tui studiosum, et bonum virum judicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. quam hujus admonitus officio cùm utrisque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipublicae condonaveris. fac igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo, M. Marcello fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, et huic omni frequentiae probatissimis fratribus. ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo: cujus voluntatem carissimam semper habuisti. et, si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit: noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior, nec gratior misericordiâ est. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. nihil habet nec

fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut velis conſervare quam plurimos. longiorem orationem cauſa forſitan poſtulat, tua certe natura breviorem. quare, cum utilius eſſe arbitrer, te ipſum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam. tantum te admonebo, ſi illi abſenti ſalutem dederis, praeſentibus his omnibus te daturum.

PRO

REGE DEJOTARO.

AD C. CAESAREM.

ORATIO XLII.

CUM in omnibus cauſis gravioribus, C. Caeſar, initio dicendi commoveri ſoleam vehementius, quam videtur vel uſus, vel aetas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides ſtudii mihi afferat ad ſalutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite, fortuniſque regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo; tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe, ut ante hoc tempus non ſit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam, pro perpetuis ejus in noſtram

rempublicam meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. crudelis Castor est, ne dicam sceleratum et impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiaeque suae terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, et tegere debebat: commendationemque ineuntis aetatis ab impietate, et scelere duxerit: avi servum, corruptum praemiis, ad accusandum dominum impulerit, et a legatorum pedibus abduxerit. fugitivi autem dominum accusantis, et dominum absentem, et dominum amicissimum nostrae reipublicae, cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. nam, cum more majorum de servo in dominum, ne tormentis quidem, quaeri liceat: in qua quaestione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab invito: exortus est servus, qui, quem in eculeo appellare non posset, eum

2 accuset solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum: quod ta-

men, cum te penitus recognovi, timere desino. re enim iniquum est, sed tua sapientia fit aequissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, grave est. nemo enim fere est, qui sui periculi judex, non sibi se aequiorem, quam reo, praebeat. sed tua, C. Caesar, praestans, singularisque natura hunc mihi metum minuit. non enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quàm intelligo, quid de te caeteros velis judicare. moveor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quae mihi ad spem obtinendae veritatis gravissima sunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora. hanc enim, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente et disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Roma-

ni concurſus afferret? quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam, intuerer forum, coelum denique teſtarer ipſum. ſic, cum et deorum immortalium, et populi Romani, et ſenatus beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio. quae quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſae maxime debilitatur loco; tuum eſt, Caeſar, qui pro multis ſaepe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. ſed antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſam non ſine aliqua ſpe, et cogitatione venerunt.

3 Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, et detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque cum huic iratum, tum ſibi amicum cognoverant: cumque apud ipſum te de tuo pe-

riculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen inſideret. quamobrem hoc nos primum metu, C. Caeſar, per fidem, et conſtantiam, et clementiam tuam, libera, ne reſidere in te ullam partem iracundiae ſuſpicemur. per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis et in praeliis, quam in promiſſis et fide firmiorem. tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus dii penates acceperunt: te amicum, et placatum Dejotari regis arae, focique viderunt. cum facile exorari, Caeſar, tum ſemel exorari ſoles. nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit. quanquam cui ſunt inauditae cum Dejotaro querelae tuae? nunquam tu illum accuſaviſti ut hoſtem, ſed ut amicum officio parum functum, quod propenſior in Cn. Pompeii amicitiam fuiſſet, quam in tuam. cui tamen ipſi regi veniam te daturum fuiſſe dicebas, ſi tum auxilia Pompeio, vel ſi etiam filium miſiſſet, ipſe tamen excuſatione aetatis uſus eſſet. itaque cum maxi-

mis eam rebus liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas. itaque non ſolum in eum non animadvertiſti, ſed omni metu liberaviſti, hoſpitem agnoviſti, regem reliquiſti. neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. is rex, quem ſenatus hoc nomine ſaepe honorificentiſſimis decretis appellaviſſet, quique illum ordinem ab adoleſcentia graviſſimum ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos in media republica nati, ſemper-
4 que verſati. Cum audiret ſenatûs conſentientis auctoritate arma ſumpta: conſulibus, praetoribus, tribunis plebis, novis imperatoribus rempublicam defendendam datam, movebatur animo, et vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam eſſe videbat. in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur. maxime vero perturbatus eſt, ut audivit, conſules ex Italia profugiſſe: omneſque conſulares, (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam. talibus enim nuntiis et ru-

...tem tuam, quae
usque eo se tenuit,
ad eum legati, liter
nosce, ignosce, Cae
ritati rex Dejotarus
nes secuti sumus: in
homines omnia o
sent, tum tu ipse plu
que enim si tuae re
laudibus obscuritate
co Cn. Pompeii me
quantum nomen ejus
pes, quanta in omni
gloria, quanti honore
quanti ...

hoſtilibuſque bellis adjuverat; quocum erat non hoſpitio ſolum, verum etiam familiaritate conjunctus: et venit vel rogatus, ut amicus; vel arceſſitus, ut ſocius; vel evocatus, ut is, qui ſenatui parere didiciſſet: poſtremo venit, ut ad fugientem, non ut ad inſequentem, id eſt, ad periculi, non ad victoriae ſocietatem. itaque, Pharſalico praelio facto, a Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit. vel officio, ſi quid debuerat; vel errori, ſi quid neſcierat, ſatis factum eſſe duxit: domum ſe contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. ille exercitum Cn. Domitii, ampliſſimi viri, ſuis tectis et copiis ſuſtentavit: ille Epheſum ad eum, quem tu ex tuis fideliſſimum, et probatiſſimum omnibus delegiſti, pecuniam miſit: ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit, qua ad bellum utereris: ille corpus ſuum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hoſtem eſſe duxit ſuum. quae quidem a te in eam partem accepta ſunt, C. Caeſar, ut eum ampliſſimo regis honore et nomine affeceris. is *igitur* non modo a te periculo liberatus,

spectu deorum penat
tem : cujus tantae imp
um gentium, atque on
rissimum lumen exting
ferocitatis, victorem o
extimescere: cujus tam i
ti animi, a quo rex app
um, tyrannum inveniri:
cujus tanti furoris fuit, o
rum multi erant finitimi
populos, omnes socios, c
as, omnia denique omni
se unum excitare? quonan
regno, cum domo,

to nota tibi eſt, C. Caeſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. cui porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita eſt? quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum praeſentis exitii, nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amentiſſimus, id vos et a viro optimo, et ab homine minime ſtulto cogitatum eſſe confingitis. at quam non modo non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidem. cum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, et domum regis, hoſpitis tui, divertiſſes: locus erat quidam, in quo erant ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat. huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere volebat. ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipſo loco collocati. en crimen, en cauſa, cur regem fugitivus, dominum ſervus accuſet. ego mehercule, C. Caeſar, initio, cum eſt ad me iſta cauſa delata, Phidippum medicum, ſervum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab iſto adoleſcente eſſe corruptum; hac ſuſpicione ſum perculſus: medicum indicem ſubornabit:

finget videlicet aliquod crimen veneni. etsi a veritate longe, tamen a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. quid ait medicus? nihil de veneno. at id fieri potuit, primo occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod, cum est factum, negari potest. si palam te interemisset: omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma convertisset. si veneno: Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines fortasse celavisset. quod igitur et occultius conari, et efficere cautius potuit; id tibi, et medico callido, et servo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? at quam festive crimen contexitur? tua te, inquit, eadem quae semper, fortuna servavit: negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? an De- 7
jotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? at eodem te, cum coenavisses, rediturum dixeras: itaque fecisti. horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in convivio comi-

ter et jucunde fuiſſes, tum illuc iviſti, ut dixeras. quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam miſit ex Aſia; quae Africanus, inſpectante exercitu, accepit. quod cum praeſens Dejotarus regio et animo, et more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. obſecro, Caeſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quae trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderate, niſi quiete, niſi ex hominis graviſſimi et ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſae excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, coenatum noluerit occidere? in poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, cum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. non video cauſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminosè eſt. cum, inquit, vomere te poſt coenam velle dixiſſes, in balneum te ducere coeperunt. ibi enim erant inſidiae. at te eadem tua fortuna ſervavit: in cubiculum te ire malle dixiſti. dii te perdant

fugitive: ita non modo nequam et im-
probus, ſed fatuus et amens es. quid? il-
le ſigna aenea in inſidiis poſuerat, quae e
balneo in cubiculum transferri non poſ-
ſent? habes crimina inſidiarum: nihil e-
nim dixit amplius. horum, inquit, eram
conſcius. quid tum? ita demens ille e-
rat, ut eum, quem conſcium tanti ſce-
leris habebat, a ſe dimitteret, Romam e-
tiam mitteret, ubi et inimiciſſimum ſciret
eſſe nepotem ſuum, et C. Caeſarem, cui
feciſſet inſidias? praeſertim cum is unus
eſſet, qui poſſet de abſente ſe indicare?
et fratres meos, inquit, quòd erant con-
ſcii, in vincula conjecit. cum igitur eos
vinciret, quos ſecum habebat; te ſolutum
Romam mittebat, qui eadem ſcires, quae
illos ſcire dicis? Reliqua pars accu- 8
ſationis duplex fuit: una, regem ſemper
in ſpeculis fuiſſe, cum a te animo eſſet a-
lieno: altera, exercitum eum contra te
magnum comparaſſe. de exercitu dicam
breviter, ut caetera. nunquam eas copi-
as rex Dejotarus habuit, quibus inferre
bellum populo Romano poſſet: ſed qui-
bus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium
et latrociniis tueretur, et imperatoribus

nostris auxilia mitteret. atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri potest. at misit ad Caelium nescio quem: sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula conjecit. non quaero quam verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potius, quam necatos fuisse. sed tamen cum ad Caelium mittebat, utrum caussam illam victam esse nesciebat, an Caelium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines novit, vel quia nosset, vel quia non nosset, contemneret. addidit etiam illud, equites non optimos misisse. veteres, credo, Caesar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. ait nescio quem ex eo numero, servum judicatum. non arbitror: non audivi. sed in eo, etiam si accidisset, cul-
9 pam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit. quomodo? speravit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, et fluminis. at eo ipso tempore pecuniam

dedit; exercitum aluit; ei, quem Asiae praefeceras, nulla in re defuit; tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem praesto fuit. secutum est bellum Africanum. graves de te rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Caelium excitaverunt. quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus sit, seseque exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare. at eo, inquit, tempore ipso Nicaeam, Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, et celeriter ad se referrent. itaque cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumsideri: de Domitio dixit versum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum: 'pereant amici, 'dum unà inimici intercidant:' quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset. ipse enim mansuetus; versus immanis. quî autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum vel interfici belli lege potuisset, regem et se, et filium suum constitutos esse meminisset? quid deinde? furcifer quo

progreditur? ait, hac laetitia Dejotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in convivioque nudum ſaltaviſſe. quae crux huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii afferre? Dejotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium vidit unquam? omnes ſunt in illo regiae virtutes: quod te, Caeſar, ignorare non arbitror: ſed praecipue ſingularis, et admiranda frugalitas; etſi hoc verbo ſcio laudari reges non ſolere. frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, juſtum, ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hae ſunt regiae laudes: illa privata eſt. ut volet quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam et temperantiam, virtutem eſſe maximam judico. haec in illo eſt ab ineunte aetate, tum a cuncta Aſia tum a magiſtratibus, legatiſque noſtris, tum ab equitibus Romanis, qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta, et cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen aſcendit: ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationes

que jungebat: ut non ſolum tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, et diligentiſſimus agricola, et pecuarius haberetur. qui igitur adoleſcens, nondum tantâ gloriâ praeditus, nihil unquam niſi ſeveriſſime et graviſſime fecerit, is ea exiſtimatione, eaque aetate ſaltavit? Imitari potius, Caſtor, avi tui mores, diſciplinamque debebas, quàm optimo et clariſſimo viro, fugitivi ore, maledicere. quòd ſi ſaltatorem avum habuiſſes, neque eum virum, unde pudoris, pudicitiaeque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conveniret. quibus ille ſtudiis ab ineunte aetate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, jam aetate exactâ, defecerant. itaque, Dejotarum cum plures in equum ſuſtuliſſent, quòd haerere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. hic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, cum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quàm ſe jactaret? quàm

se ostentare? quàm nemini in illa causa
studio, et cupiditate concedere? cùm ve-
rò, exercitu amisso, ego, qui pacis auc-
tor semper fui, post Pharsalicum autem
praelium suasor fuissem armorum non
deponendorum, sed abjiciendorum, hunc
ad meam auctoritatem non potui addu-
cere, quod et ipse ardebat studio ipsius
belli, et patri satisfaciendum esse arbitra-
batur. felix ista domus, quae non impuni-
tatem solum adepta sit, sed etiam accu-
sandi licentiam: calamitosus Dejotarus,
qui et ab eo, qui in iisdem castris fuerit,
non modo apud te, sed etiam a suis accu-
setur. vos vestrâ secundâ fortunâ, Cas-
tor, non potestis sine propinquorum ca-
11 lamitate esse contenti. Sint sane ini-
micitiae, quae esse non debebant. rex e-
nim Dejotarus vestram familiam abjec-
tam et obscuram è tenebris in lucem evo-
cavit. quis tuum patrem ante, qui esset,
quàm cujus gener esset, audivit? sed
quamvis ingratè et impiè necessitudinis
nomen repudiaritis, tamen inimicitias
hominum more gerere poteratis, non fic-
to crimine insectari, non expetere vitam,
non capitis arcessere. esto: concedamus

haec quoque acerbitatis et odii magnitudo. adeone, ut etiam omnia vitae, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ſpe, promiſſiſque corrumpere, adducere domum, contra dominum armare: hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. nam iſta corruptela ſervi, ſi non modo impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata: nulli parietes noſtram ſalutem, nullae leges, nulla jura cuſtodient. ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impune evolare poteſt, contraque nos pugnare, fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus. ô tempora, ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocaſſet, Scaurique ſervus ad eum clam domum veniſſet, et crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet: prehendi hominem juſſit, ad Scaurumque deduci. vide, quid interſit: etſi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum re-

misit, tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adjutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. at semel iste est corruptus a vobis? nonne, cum esset productus, et cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium coenabat, et hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est?

12 Quae est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura et exempla corrumperes, domesticaque immanitate inquinares? at quàm acute collecta crimina? Blesamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te in invidia esse: tyrannum existimari: statua inter reges posita, animos hominum vehementer offensos: plaudi tibi non solere. nonne intelligis, Caesar, ex urbanis malevolorum sermunculis haec ab istis esse collecta?

Blesamius tyrannum Caesarem scrib
multorum enim civium capita vid
multos jussu Caesaris vexatos, ver
tos, necatos: multas afflictas, et ev
domos: armatis militibus refertu
rum: quae semper in civili victori
simus, ea te victore non vidimus.
inquam, es, C. Caesar, cujus in vi
ceciderit nemo, nisi armatus. et
nos liberi, in summa populi Roma
bertate nati, non modo non tyran
sed etiam clementissimum in victori
cimus: is Blesamio, qui vivit in r
tyrannus videri potest? nam de
quis queritur, unâ praesertim, cur
multas videat? valde enim invide
est ejus statuis, cujus tropaeis non
dimus. nam, si locus affert invidian
lus locus est ad statuam quidem R
clarior. de plausu autem quid resp
am? qui nec desideratus unquam a
et nonnunquam, obstupefactis ho
bus, ipsa admiratione compressus
et fortasse eo praetermissus, quia
vulgare te dignum videri potest.
hil a me arbitror praetermissum, se
quid ad extremam causae partem

vatum. id autem aliquid est, te ut plane Dejotaro reconciliet oratio mea. non enim jam metuo, ne tu illi succenseas: illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicêre. quod abest longissime, mihi crede, Caesar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur: sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. etenim si Antiochus Magnus ille, rex Asiae, cùm, posteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnemque hanc Asiam, quae est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus, Benignè sibi a populo Romano esse factum, quòd nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur: potest multo facilius se Dejotarus consolari. ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. omnia tu Dejotaro, Caesar, tribuisti, cum et ipsi, et filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conservato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de se senatûs imminutum putat: magno

animo, et erecto eſt, nec unquam ſuccumbet inimicis, ne fortunae quidem. multa ſe arbitratur, et peperiſſe ante factis, et habere in animo, atque virtute, quae nullo modo poſſit amittere. quae enim fortuna, aut quis caſus, aut quae tanta poſſit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per aetatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. ſenatus vero judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quae publicis populi Romani literis, monumentiſque conſignata ſunt, quae unquam vetuſtas obruet, aut quae tanta delebit oblivio? quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, conſtantia? quae omnes docti, atque ſapientes ſumma; quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt: hiſque non modo ad bene, ſed etiam ad beate vivendum contentam virtutem eſſe. haec ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiam amens) verum omnem tranquillitatem, et quietam ſenectutis accep-

14 tam refert clementiae tuae. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit. jubes enim eum bene sperare, et bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere. memini enim iisdem fere verbis ad me te scribere, meque tuis literis bene sperare non frustra esse jussum. laboro equidem regis Dejotari causa, quo-cum mihi amicitiam respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam vero necessitudinem magna ejus officia in me, et in exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel ignotum a te esse oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec haerere in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore. non debeo, C. Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordi-

[illegible] commovere possim: nihil opu[s] [illegible] ipsa solet supplicibus et calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos reges et id animo contemplare, quod oculis non potes. Dabis profecto misericordiae, quod iracundiae negavisti. Multa sunt tuae clementiae monumenta: sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. Quae si [illegible] [illegible] sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. Semper regium [illegible] in hac civitate sanctum [illegible] [illegible] vero regum et amicorum [illegible]. Quod nomen hi reges [illegible] te victore, timuerunt [illegible] [illegible] confirmatum. [illegible] [illegible] [illegible] regum suorum [illegible] [illegible] permittunt, Hieras, et Blesamius, et Antigonus, [illegible] nobisque [illegible] [illegible] eademque fide et [illegible] Dorylaus, qui nuper [illegible] legatus [illegible] missus, cum regum [illegible] [illegible]. Ut [illegible] [illegible] de Blesamio, num [illegible] ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem [illegible] [illegible]

suscipit, et criminibus illis pro rege se supponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam se a te in Dejotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, usque ad ultimos prosecutum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse, cùm illa munera inspexisses coenatus, cum in cubiculo recubuisses; eandemque assiduitatem tibi se praebuisse postridie. quamobrem, si quid eorum, quae objecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum judices. quocirca, C. Caesar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conservare, clementiae tuae.

FINIS.

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLIX.